

НАЦІОНАЛЬНИЙ
ІНСТИТУТ
СТРАТЕГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ

Доповідь
до щорічного Послання
Президента України
до Верховної Ради України
«Про внутрішнє та
зовнішнє
становище України»

ВІЙНА ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

Конституція України

Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава

Стаття 2. Суверенітет України поширюється на всю її територію

Україна є унітарною державою

Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою

ПРЯМУЄМО ДО ЄС

23 червня 2022 року Європейська Рада офіційно надала Україні статус кандидата на вступ до ЄС

Рішення було прийняте під час проведення засідання Європейської Ради за участі глав держав та урядів 27 держав-членів Європейського Союзу 23-24 червня у Брюсселі

ВІЙНА ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

Україна — держава, де
найвищою цінністю є людина.
І ми воюємо проти агресора, для
якого найвища
цінність — це зброя

*Президент України
Володимир Зеленський*

ВІЙНА ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

Україна відсвяткувала тридцять першу річницю своєї незалежності. Цього ж дня, 24 серпня, виповнилося рівно пів року відтоді, як Український народ опинився перед безпрецедентною екзистенційною загрозою в історії: 24 лютого Росія розгорнула повномасштабну неспровоковану жорстоку збройну агресію проти Української держави. Як і на початку XVIII та XX ст., наші східні сусіди силкуються зреалізувати свій черговий імперський проєкт, намагаючись позбавити українців волі, добробуту та майбутнього. Але нині йдеться не лише про захоплення території, а й про заперечення самого права українців на існування, на свободу бути собою.

Від опору до відсічі

Росія веде війну проти України дев'ятий рік поспіль. Її метою є знищення України як вільної, суверенної, незалежної демократичної держави та Українського народу – його свободи, права на самовизначення, європейської ідентичності, мови й культури, існування яких унеможливило досягнення реваншистської мрії побудувати Російську імперію 3.0.

2014 року Росія здійснила незаконну анексію Автономної Республіки Крим та Севастополя, окупувала частину територій Донецької та Луганської областей, утворивши на них окупаційні адміністрації під виглядом т. зв. «ДНР/ЛНР». Окрім того, намагалась утворити самопроголошені псевдореспубліки на територіях Харківської, Херсонської, Одеської та інших областей, а потім, за прикладом Криму, провести в них псевдореферендуми щодо входження до складу Росії.

Кремль прагнув дестабілізувати внутрішньополітичну ситуацію в Україні, провокуючи безлад і хаос у нашій країні, підірвати довіру до влади з боку українського суспільства, придушити здатність Українського народу до опору, дискредитувати й ізолювати Україну на міжнародній арені.

Але Український народ і держава завадили агресорові досягти цих задумів.

Новий етап війни Росії проти України, брехливо названий «спеціальною військовою операцією», розпочався широкомасштабною воєнною навалою 24 лютого 2022 р. Цей акт воєнної агресії підірвав європейську і глобальну безпеку, украй негативно вплинув на світову економіку, енергетичну та продовольчу безпеку, спричинив наймасштабнішу хвилю міграції в Європі з часів Другої світової війни. Брутальне порушення Росією норм міжнародного права та засад світового порядку, утверджених після Другої світової війни, засвідчило неспроможність системи міжнародної безпеки адекватно реагувати на збройну агресію проти суверенної європейської держави.

Війна спричинила процес кардинальної трансформації безпекової політики ЄС, НАТО й провідних західних держав, які зрештою усвідомили загрозу путінського режиму всьому демократичному світові. Історично нейтральні Швеція та Фінляндія подали заявки на вступ до НАТО – на Мадридському саміті НАТО ухвалено історичне рішення щодо прийняття цих країн до Альянсу за прискореною процедурою.

Цього разу демократичний світ не ввели в оману цинічні заяви очільників Кремля про те, що цілями «спеціальної військової операції» нібито були «захист народу Донбасу», «визволення України», що їхні плани не передбачали окупації українських територій і, мовляв, у Росії внаслідок загрози просування НАТО на Схід «не було іншого вибору», аніж... напасти на Україну.

Відомо, що воєнний потенціал нашої держави є значно меншим за російський. За експертними оцінками, Збройні Сили України на 2020 р. поступалися російським за чисельністю особового складу в 4,3 раза, за кількістю танків та бойових броньованих машин – у 4,1 раза, артилерії (калібру понад 100 мм) – у 3,4 раза, бойових літаків – у 9,2 раза, ударних

вертольотів – у 4,5 раза. Цілком незіставними були запаси боєприпасів та ракет, а також потужності з їх виробництва.

До того ж значну частину української зброї використано під час бойових дій на сході України у 2014–2021 рр., знищено впродовж попередніх п'ятнадцяти років через пожежі та вибухи на складах в Ічні, Лозовій, Цвітосі, Бахмуті, Новобогданівці, Калинівці, Сватові та Балаклії.

Напередодні російського широкомасштабного вторгнення в Україну урядовці, представники спецслужб та військові експерти США, Великої Британії, Німеччини та інших західних країн прогнозували захоплення Києва за 2–5 днів та швидку поразку нашої держави. Такі висновки ґрунтовано на переоцінці воєнного та економічного потенціалу Росії й нібито високій боєготовності та боєздатності її збройних сил.

Проте вже в перші дні війни Збройні Сили України зірвали російський план блицкригу. Згодом американські військові та розвідслужби визнали, що припустилися помилки, оцінюючи збройні сили Росії, боєздатність українських військових та загалом готовність українського суспільства до спротиву.

Основним стратегічним прорахунком Кремля була недооцінка не лише стану боєздатності Збройних Сил України, а й соціально-політичних реалій сучасної України, стійкості суспільства й держави, лідерських якостей її керівництва.

Прорахунок і в тому, що російське політичне керівництво було впевнене в неможливості об'єднання всього демократичного світу, готовності США, Великої Британії та залежного від російських енергоносіїв Європейського Союзу до запровадження «пекельних» санкцій проти Росії і надання Україні масштабної політичної, військово-технічної, економічної та гуманітарної підтримки.

Наразі, користуючись перевагою в артилерії, авіації та кількості відповідних боєприпасів і ракет, російські окупаційні війська вдалися до своєї традиційної тактики «випаленої землі» та «вогневого валу». Саме цю тактику використовували в другій чеченській війні, особливо під час штурму Грозного, та в Сирії. В Україні російські війська ударами тисяч крилатих та балістичних ракет зі своєї та білоруської територій цілеспрямовано знищують об'єкти цивільної інфраструктури – житлові будинки, зерносклади, склади продовольства й пального, заклади освіти й культури, лікарні, пологові будинки, торговельні центри, підприємства, аеропорти, залізничні станції, дорожню інфраструктуру.

На оперативно-стратегічному рівні Росія веде т. зв. «послідовну війну», якій притаманні окремі фази. У такому режимі бойові дії періодично призупиняються в одних регіонах та активізуються – в інших. Можуть створюватися т. зв. «зони деескалації» з метою вивільнити сили та засоби, відновити їхню боєздатність і перегрупуватися. Активно використовувано тактику облоги великих населених пунктів та бомбардування територій.

Увесь світ хотів би бачити якнайшвидше завершення цієї брутальної агресії. Так само всі українці прагнуть миру, але не за будь-яку ціну. **Адже справжньою метою агресора є знищення Української держави та поневолення українців.** Майбутнє визначатиметься нашою стійкістю та непохитністю підтримки України всім демократичним світом.

З ким і за що ми воюємо

Для перемоги належить не лише ефективно розпоряджатися власними ресурсами, а й розуміти справжню мотивацію та спроможності ворога. Нам треба визначити, хто він, чого прагне й на що здатний. І це непрості питання. Кремль, за давніми традиціями радянських спецслужб, побудував тенета дезінформації – вигаданих фактів, фальшивих аргументів, лицемірних пропозицій та спокусливих обіцянок, які дають змогу агресорові приховувати

свої справжні цілі та засоби й уникати відповідальності за свої дії. Основною зброєю ворога є брехня, а нашою – правда, яку має почути й зрозуміти увесь світ.

Російська Федерація – не перша потуга в стані занепаду, яка, зазнавши поразки в мирній конкуренції моделей суспільного розвитку, піддалася ілюзії можливості утримати свій статус війною.

Перебіг бойових дій засвідчив, що ефективність російської армії насправді є обмеженою попри тривалі зусилля російського режиму, спрямовані на її модернізацію. Головними козирами Кремля є переважно успадковані від колишнього СРСР запаси зброї та *ultima ratio* – ядерна зброя.

Санкції, які провідні демократичні держави застосували у відповідь на збройну агресію РФ проти України, продемонстрували рівень її технологічної залежності. З плином часу технологічна деградація Росії дедалі поглиблюватиметься.

РФ досі є унітарною державою з рисами імперії, побудованої за принципами вірнопідданства верховному правителю, покровительства та неформальної залежності. Владна вертикаль формується за критерієм особистої відданості керівництву.

Незрілість сучасного російського суспільства зумовила консервативну реакцію на провал демократичних реформ 90-х років минулого століття з наступним ухилом до самоізоляції та спробами нав'язати сусіднім країнам т. зв. «руській мір». Останній насправді є суто пропагандистським та політичним проєктом, що побудований на спотвореному спадку російської культури XIX ст., ціннісне навантаження якого заміщено культом сили та ностальгією за минулим. Це примітивізує суспільство, формує стійкі уявлення про «особливу місію» Росії щодо інших народів і мотивує російський загаль до ксенофобії та зверхнього ставлення до інших. Головним ворогом російської держави масова пропаганда зображує США, а «русского

міра» – українців. Ця викривлена віртуальна реальність покликана легітимізувати владний режим та його нові «маленькі переможні війни».

Московські політики, як і досі, вважають пострадянські країни своєю зоною домінування. Це, на їхнє переконання, дає право втручатись у внутрішні справи цих країн – аж до застосування збройної сили під приводом захисту т. зв. «співвітчизників».

Російська політична еліта сприймає незалежність колишніх радянських республік як утрату своїх споконвічних володінь. Вони вважають, що внаслідок Біловезьких угод Росія залишилася без чверті території, половини населення і майже половини промислового та військового потенціалу. Насправді Російська Федерація як держава, що постала в 1991 р., нічого не втратила. Лише ностальгія за колишніми імперськими проектами та заздрість до попередників змушують російську владу вдаватися до перекручувань та маніпуляцій.

Великодержавні амбіції РФ виявляють таку живучість з огляду на успадкований нею статус ядерної держави та місце постійного члена Ради Безпеки ООН.

За неросійськими народами в межах колишньої імперії не визнають права на власну політичну волю та визначення свого майбутнього. У стратегічних документах Кремля стверджено право здійснювати економічний, фінансовий, військово-політичний тиск у разі «порушень прав росіян» і застосовувати військову силу для захисту т. зв. «російськомовного населення».

Джерелами російських воєнних авантур є насамперед геополітичні амбіції російської керівної еліти. У лютому 2007 р. в Мюнхенській промові російський президент назвав ліквідацію СРСР «найбільшою геополітичною катастрофою двадцятого століття».

Цілі агресивної зовнішньої політики РФ, про які вона в ультимативній формі заявила просто напередодні війни з Україною, побудовано на нарративі про уявні загрози для російської державності, спричинені розширенням НАТО. Насправді ж приєднання держав колишньої радянської зони впливу до НАТО супроводжувалося послідовним роззброєнням Альянсу, а отже, жодним чином не було спрямовано на створення воєнної загрози, а надто на будь-який тиск на РФ. Натомість цей процес, рушієм якого є прагнення поневолених СРСР народів повернутися до вільної Європи, унеможливило реалізацію імперських амбіцій Кремля. І саме в цьому останній побачив справжню загрозу. А Україні в такому контексті відведено особливу роль з огляду на місце Києва в російській імперській традиції як т. зв. «колиски братніх народів». А отже, наразі РФ воює не так за людські та матеріальні, як за символічні ресурси, покликані матеріалізувати старий імперський міф, привабливої альтернативи якому так і не змогло породити сучасне російське суспільство.

Сучасний імперський проєкт – Імперія 3.0 – насправді є виродженою еkleктичною версією, у якій скомбіновано суперечливі елементи двох попередніх ітерацій: первісної Імперії 1.0 – творіння Петра й Катерини, та її наступного більшовицького перезавантаження – Імперії 2.0. У пострадянській Росії класичний етнічний націоналізм та імперський шовінізм розквітнули в їхніх найархаїчніших формах. Співіснування цих двох суперечливих начал разом з успадкованою від «літ 90-х» кримінальною культурою, власне, і спричинили потяг до насильства як усередині Росії, так і за її межами.

Архаїчна організація російського суспільства породжує брехню, пошуки ворогів, конфлікти, війни, що врешті набирає масштабів геноциду. Такі варварські методи, що домінують замість цивілізованої конкуренції бізнесу, прогресивних суспільних моделей, інноваційних ідей, зрештою, образів майбутнього, несумісні з цінностями вільного світу XXI ст.

Повномасштабна агресія, до якої вдалася Росія, є свідченням наближення кінця її економічної моделі, заснованої на експорті сировинних ресурсів. Структурні зміни, які могли б зробити російську економіку конкурентоспроможною в умовах світу високих технологій, потребують відкритості економіки та суспільства, демократизації та інклюзивної економічної моделі. Але такі зміни несумісні з природою путінського режиму.

Російський реваншизм проводить курс на підрив основ правової системи міжнародної безпеки, спираючись на свої уявлення про світовий порядок як про багатополюсну систему зі сферами впливу, що мають бути закріплені за великими державами. Москва вважає, що велика держава встановлює на свій розсуд правила й норми життя у своїй сфері домінування, куди інші великі потуги не мають права втручатися. Усе це – неперетравлений спадок імперських змагань XIX та XX століть.

Наслідки війни

Війна Росії проти України стала трагедією для мільйонів українців. За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини від 19 грудня 2022 р., за час війни **вбито 6826 та поранено 10769 цивільних осіб (зокрема вбито 428 та поранено 790 дітей)**. Через атаки, обстріли та бомбардування мирних жителів в Україні зростає кількість дітей, у яких загинули батьки або з батьками яких втрачено зв'язок. Понад 2,7 млн осіб залишилися без житла. Бойові дії спричинили порушення систем життєзабезпечення (газо-, тепло-, електро- та водопостачання).

Зросли ризики для стану здоров'я українців, що виникли через меншу доступність ліків в аптечній мережі, зниження широкого доступу до

кваліфікованої медичної допомоги та медичних послуг, загострення хронічних хвороб під впливом посттравматичного стресового розладу не лише серед військових, а й серед цивільних, які постраждали від бойових дій.

Понад 2,7 млн людей залишилися без житла. Бойові дії спричинили порушення систем життєзабезпечення (газо-, тепло-, електро- та водопостачання). Це призвело до знелюднення частини території країни. За даними Міжнародної організації з міграції, під впливом ризиків війни, з України після 24 лютого **виїхали понад 7 млн осіб.** **Внутрішньо переміщеними особами (ВПО) стали понад 6,9 млн українців.** Переміщення такої маси людей стало найбільшою міграційною кризою в Європі з часів Другої світової війни.

Війна стала тяжким іспитом для бізнесу та місцевих громад, перекреслила реалізацію довоєнних планів соціально-економічного розвитку. Після провалу блицкригу Росія перейшла до війни на виснаження, удаючись до руйнування інфраструктури забезпечення життєдіяльності суспільства та обороноздатності України.

Атаки проти цивільної інфраструктури України, систем енергозабезпечення, транспорту й комунікацій спричинили масштабні руйнування та економічні збитки. За інформацією Національної енергетичної компанії «Укренерго», в Україні практично не залишилося неушкоджених великих теплових і гідроелектростанцій, а також вузлових підстанцій «Укренерго». Окупанти захопили Запорізьку АЕС, Каховську ГЕС, чотири ТЕС та близько чверті встановленої потужності виробництва електроенергії з відновлюваних джерел. Особливо складною є ситуація з вітроелектростанціями, 80 % встановленої потужності яких ворог загарбав на окупованих територіях Херсонської та Запорізької областей. На частині українських електростанцій підвезення вугілля заблоковано через загрозу обстрілів. На 2 вересня вражено 334 об'єкти критичної інфраструктури у сфері теплопостачання, а саме: 322 котельні (310 пошкоджено та 12 зруйновано), 10 ТЕЦ (6 пошкоджено та

4 зруйновано), 2 ТЕС. Збитки енергетичної галузі сягають сотень мільярдів гривень.

Унаслідок обстрілів та руйнувань розподільчих систем періодично припиняється постачання електроенергії, тепла та газу. Українські енергетики докладають максимальних зусиль, щоб оперативно повернути енергопостачання в кожную домівку, проте подекуди аварійно-відновлювальні роботи ускладнено або унеможливлено через обстріли, мінування та виникнення нових пошкоджень в електромережах.

Безпрецедентних руйнувань зазнали нафтопереробні й нафтопродуктові підприємства. Російські ракети знищили найбільші в Україні Кременчуцький і Лисичанський нафтопереробні заводи та понад тридцять нафтобаз. Зруйновано три чверті логістичних ланцюжків постачання нафтопродуктів.

Існують **загрози ядерній та радіаційній безпеці** через захоплення окупантами Запорізької АЕС, ризики обстрілів інших АЕС України, пошкодження ядерних та радіаційно небезпечних об'єктів, зокрема дослідницьких ядерних установок у Харкові та Києві.

Війна критично загострила **екологічні проблеми**. Відсутність доступу до природоохоронних територій та об'єктів, руйнування інфраструктури, призупинення заходів контролю негативно позначилися на довкіллі.

Масштаби екологічних злочинів російських окупантів приголомшують. Деякі екосистеми та унікальні природні об'єкти вже не підлягають відновленню. Повний обсяг збитків досі невідомий, оскільки системи моніторингу порушено або знищено, а доступ до лісів та інших природних територій наразі обмежено. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, оприлюдненими на COP-27 (27-й конференції ООН зі зміни клімату, що відбулася з 6 по 20 листопада 2022 р. в м. Шарм-ель-Шейху, Єгипет), зареєстровано понад 2200 екологічних злочинів РФ на території України, збитки довкіллю вже становлять понад 38 млрд євро, і

кожен день війни збільшує цю суму. А безпосередня шкода клімату внаслідок російської агресії становить мінімум 33 млн т викидів CO₂ в атмосферу.

Унаслідок війни близько 20 % площі всіх природоохоронних територій України перебувають у небезпеці. Серйозна загроза постала перед ендемічними видами рослин і тварин – їх зникнення матиме катастрофічні наслідки для біорізноманіття планетарного масштабу. Майже 3 млн га лісу в Україні постраждали від воєнних дій. Через війну понад 4,6 млн людей мають проблеми з доступом до питної води.

Територія України забруднена вибухонебезпечними предметами й потребує **розмінування**. Унаслідок руйнування будівель утворилася велика кількість відходів, що містять озоноруйнівні речовини, зокрема утеплювальні матеріали, ізоляційну піну тощо. Відбувається забруднення через руйнацію транспортної та промислової інфраструктури, що призводить до масштабних розливів нафтопродуктів та інших небезпечних речовин. Пошкоджено чи зруйновано понад 200 підприємств, серед яких також підприємства хімічної галузі. Зупинилася діяльність низки видобувних підприємств, що призвело до дефіциту солі, вугілля, інших корисних копалин; невідомий стан родовищ та можливість їхньої дальшої розробки.

Руйнування **української економіки**, позбавлення її перспектив розвитку є однією з найперших цілей агресора. Катастрофічний вплив фізичного руйнування економічного потенціалу в зонах бойових дій, а внаслідок ракетних атак – по всій території України посилюється шоківим впливом війни на бізнес, споживчі настрої та купівельну спроможність людей, поведінку інвесторів.

Унаслідок воєнних дій та спричинених ними руйнувань в Україні у 2022 році прогнозують найбільше за роки незалежності падіння економіки. Згідно з експертними оцінками, **скорочення ВВП може сягнути 30–50 %**.

Кількість фактів фізичного руйнування економічного потенціалу та сума збитків господарству України, очевидно, зростатимуть до останнього дня війни. За спільною оцінкою Уряду України, Світового банку та Європейської Комісії, оприлюдненою 9 вересня, вартість відновлення та реконструкції України від руйнувань, завданих під час війни, становитиме до 349 млрд дол. США.

Дії російського агресора на території України завдають катастрофічної шкоди її **промисловому потенціалу**. Значна кількість підприємств у зонах бойових дій та окупації не працює, великі обсяги виробничих потужностей зруйновано або пошкоджено, ускладнено доступ підприємств до ресурсів і сировини, ринків збуту. Зокрема, через бойові дії в м. Маріуполі Україна втратила близько третини потенціалу *металургії*. У січні – жовтні 2022 р. зафіксовано падіння виробництва основної металургійної продукції на дві третини. У *хімічній галузі* законсервовано потужності Одеського припортового заводу, припинено роботу ПрАТ «Сєвєродонецьке об'єднання Азот», пошкоджень зазнали потужності ПАТ «Сумихімпром». Виробництво азотних добрив скоротилося в п'ять разів. Зруйновано частину потужностей великих машинобудівних підприємств. Знищення ключових потужностей повністю зупинило діяльність нафтопереробної галузі.

Унаслідок розв'язаної РФ війни **транспортний сектор** України втратив 30 % своєї інфраструктури, загальні прямі збитки становлять 35,3 млрд дол. США. Знищено гордість українського авіабудування – найбільший у світі літак Ан-225 «Мрія». Зупинено все цивільне авіаційне сполучення, різко скоротилися обсяги вантажних перевезень. Вимушена переорієнтація логістики постачання на сухопутні шляхи призвела до значного перевантаження транспортної інфраструктури, прикордонних пунктів пропуску.

Через тимчасову окупацію РФ частини української території втрачено суттєву частку виробничого та логістичного потенціалу **аграрного сектору**. Вагома частина сільськогосподарських земель опинилася на

непідконтрольній Україні території, площі посіву сільськогосподарських культур скоротилися на 16,3 % порівняно з 2021 р. Вироблену аграрну продукцію та матеріально-технічні ресурси вивозять на територію Росії без відшкодування вартості її власникам. Унаслідок ворожих атак зруйновано логістичні потужності зі зберігання збіжжя, склади сільськогосподарської та харчової продукції, насамперед у південних регіонах України.

Блокування морських портів практично унеможливило експорт сільськогосподарської продукції традиційними торговельними шляхами. Перенакопичення нереалізованих запасів зерна призвело до падіння його ціни, відповідно – збитків його виробникам. Неможливість постачати українське зерно на світові ринки створила реальну загрозу глобального голоду. Через завантаженість потужностей зберігання під загрозою опинився новий урожай. Унаслідок логістичних проблем з експортом виробництво соняшникової олії становить 30–40 % від довоєнного рівня.

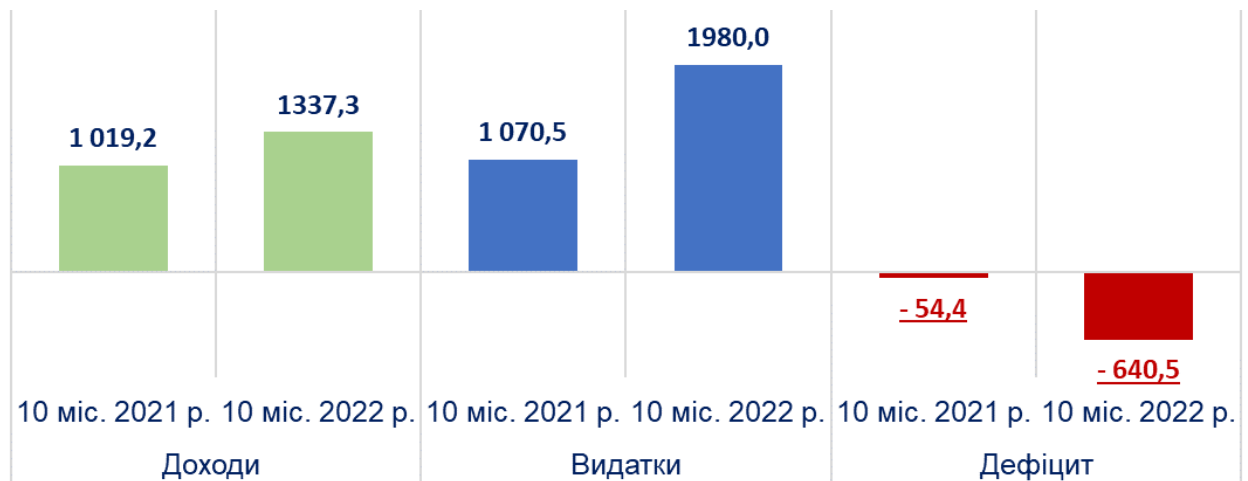
Укладена 22 липня «Ініціатива щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів», сторонами якої є Україна, Туреччина та РФ за посередництва ООН, передбачає відновлення експорту зерна та пов'язаних з ним харчових продуктів, що уможливить постачання на світовий ринок 5 млн т українського хліба та інших харчових продуктів на місяць. Завдяки цьому стає можливим забезпечити виконання Україною укладених раніше експортних контрактів, знизити навантаження на інфраструктуру зберігання зерна, стабілізувати його ціну та запобігти поширенню голоду у світі. Розблокування експортних шляхів уже допомогло збільшити обсяги експорту агрокультур та продуктів їх перероблення з України. За даними Міністерства інфраструктури України, за час роботи «зернового коридору» з 1 серпня по 20 листопада з українських портів вийшли 483 судна з 11,6 млн т агропродукції для країн Азії, Європи та Африки.

Функціонування «зернового коридору» уможливило запуск за ініціативи Президента України Володимира Зеленського гуманітарної продовольчої програми «Grain from Ukraine», яка передбачає забезпечення зерном щонайменше 5 мільйонів людей до кінця весни 2023 р. Ця ініціатива є наочним свідченням ролі України як гаранта глобальної продовольчої безпеки.

За оцінкою Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», пряма шкода, завдана сільськогосподарській галузі України внаслідок повномасштабного російського вторгнення, перевищує 6 млрд дол. США. Додаткові економічні втрати галузі від війни лише у 2022 році оцінюють у близько 22 млрд дол. США.

Майже половина підприємств **малого та середнього бізнесу** цілком або частково зупинили свою роботу. Через бойові дії та невизначеність воєнного часу найбільше постраждав малий та середній бізнес у сферах будівництва, транспорту, туризму, харчування, сфери розваг.

У кризовому стані опинилися **державні фінанси**. Війна призвела до різкого скорочення податкової бази. За січень – жовтень 2022 р. касові видатки Державного бюджету України зросли в 1,8 раза проти того самого періоду 2021 р., при цьому доходи в цей період лише на 31,2 % перевищували тогорічні. Загалом порівняно з довоєнним часом плановий дефіцит Державного бюджету України 2022 р. було збільшено майже в 7,9 раза (зі 189 до 1497,2 млрд грн). Відповідні втрати доходів бюджету частково компенсуються міжнародною фінансовою допомогою.

Основні показники виконання Державного бюджету України за січень – жовтень у 2021 та 2022 рр., млрд грн

Джерело: Міністерство фінансів України, Національний банк України.

Значно зросли обсяги державного та гарантованого державою боргу України та видатки на його обслуговування. За прогнозом МВФ, валовий державний борг України 2022 р. збільшиться до 86,2 % ВВП (після зниження до 49 % ВВП у 2021 р.) та в наступні роки залишатиметься на цьому новому високому рівні через різке зростання дефіциту держбюджету та падіння ВВП.

У липні – серпні 2022 р. досягнуто важливих домовленостей з міжнародними кредиторами щодо призупинення виплати боргу до кінця 2023 р. з можливістю продовжити відстрочку ще на один рік задля збереження валютної ліквідності всередині країни і зменшення дефіциту бюджету. Пропозицію підтримали G7 та Паризький клуб кредиторів. Державні компанії «Нафтогаз України», «Укренерго» та «Укравтодор» також приєдналися до цього процесу. З МВФ та іншими міжнародними фінансовими організаціями (МФО) обговорюються можливості призупинення виплат за боргом боргу перед МФО.

Війна зумовлює істотне **збільшення витрат українців** унаслідок зростання цін на товари першої необхідності, витрат на оренду житла тимчасовими переселенцями тощо. Через значне руйнування інфраструктури, порушення

логістичних ланцюжків та зниження купівельної спроможності велика частка навіть тих підприємств, які не припинили діяльності, змушена **скорочувати робочі місця**. Згідно з експертними оцінками, за час війни в Україні втрачено 5 млн робочих місць.

За прогнозами Світового банку, через зростання витрат та втрату доходів частка осіб, рівень доходів яких буде нижчим за прожитковий мінімум, 2022 р. може сягнути 70 %.

Унаслідок воєнних дій і постійних обстрілів цивільних об'єктів з боку російського агресора, значно зросла кількість людей, які отримали поранення та, як наслідок, – інвалідність (у тому числі з важкими формами) як серед мирних мешканців, зокрема дітей, так і захисників України. Військові дії погіршують психологічний стан людей, особливо з регіонів, які зазнали ракетних обстрілів та бомбардувань, **та, загалом, стан здоров'я українців**.

Серед найбільш уразливих громадян – внутрішньо-переміщені особи, які втратили житло, особи з інвалідністю, самотні люди похилого віку, які потребують постійної допомоги (і часто не можуть самостійно переїхати із зони активних бойових дій), а також багатодітні сім'ї та сім'ї, в яких виховуються діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, та діти в складних життєвих обставинах.

Війна завдала значного удару по **системі охорони здоров'я**. Станом на початок листопада ВООЗ підтвердила 630 атак на заклади охорони здоров'я України. Ці атаки є порушенням міжнародного права, зокрема Женевських конвенцій. Медичні працівники, незважаючи на військову агресію, надають медичну допомогу під обстрілами. За час повномасштабного вторгнення РФ пошкоджено та зруйновано 1157 об'єктів охорони здоров'я.

Через руйнування інфраструктурних об'єктів бойові дії безпосередньо вплинули на доступність лікарських засобів.

Від перших днів війни зазнали значних руйнувань осередки **культурного та мистецького життя** українців – театри, музеї, бібліотеки, будинки культури та ін. Увесь світ був уражений варварством окупантів, які вщент зруйнували Донецький академічний обласний драматичний театр у м. Маріуполі, де переховувалися сотні містян. Від обстрілів окупантів також постраждали Будинок органної та камерної музики в м. Дніпрі, театр «Мала київська опера» – у столиці, палаци культури – у містах Маріуполі, Охтирці, Ірпені тощо. Зазнали значних пошкоджень бібліотеки в Харкові, Житомирі, Чернігові та інших містах України.

Монументи Кобзареві постраждали від ворожої стрілецької зброї в Маріуполі та Бородянці. Окупанти знищують пам'ятники українським воїнам, що встановлені на пошанування звиязців різних епох, як-от гетьмана Сагайдачного або героїв АТО, плондрують меморіали жертвам радянського тоталітаризму та німецького нацизму. Зокрема, значний резонанс у світі спричинила ракетна атака на Меморіальний центр Голокосту «Бабин Яр» у Києві. Щонайменше в десятих населених пунктах України російські військові пошкодили братські могили воїнів і жертв Другої світової війни.

Російська ракета знищила музей Григорія Сковороди (с. Сковородинівка на Харківщині), 300-річчя від дня народження якого Україна відзначатиме цього року.

Зруйновано також Художній музей ім. А. Куїнджі в Маріуполі, у якому експонувалися картини багатьох митців – І. Айвазовського, А. Куїнджі, М. Глуценка, Т. Яблонської та ін.; Історико-краєзнавчий музей у смт Іванкові на Київщині, де зберігалися твори Марії Приймаченко; Музей українських старожитностей В. Тарновського в Чернігові.

Низку українських музеїв пограбовано. Зокрема, з Мелітопольського краєзнавчого музею окупанти вивезли колекцію скіфських золотих виробів, зі сховища зруйнованого Художнього музею ім. А. Куїнджі в Маріуполі –

картини І. Айвазовського, А. Куїнджі, унікальні ікони та книги. Загалом до окупованого Донецька з маріупольських музеїв вивезено близько 2 тис. експонатів.

Усе це – свідчення тяжких втрат, яких українській культурі завдали російські загарбники.

Україна докладає всіх зусиль, щоб інформувати світову громадськість про російські злочини проти української культури та залучити світову спільноту до захисту й збереження національних культурних цінностей.

Критична ситуація склалася на **тимчасово окупованих територіях**, ізольованих від інформаційно-культурного простору України, – там припинено діяльність українських медіа. Окупаційна влада РФ здійснює політику тотальної русифікації, лінгвоциду та культурного вандалізму, стирання історичної пам'яті українців, пропагує ненависть до України й проявів української національної ідентичності.

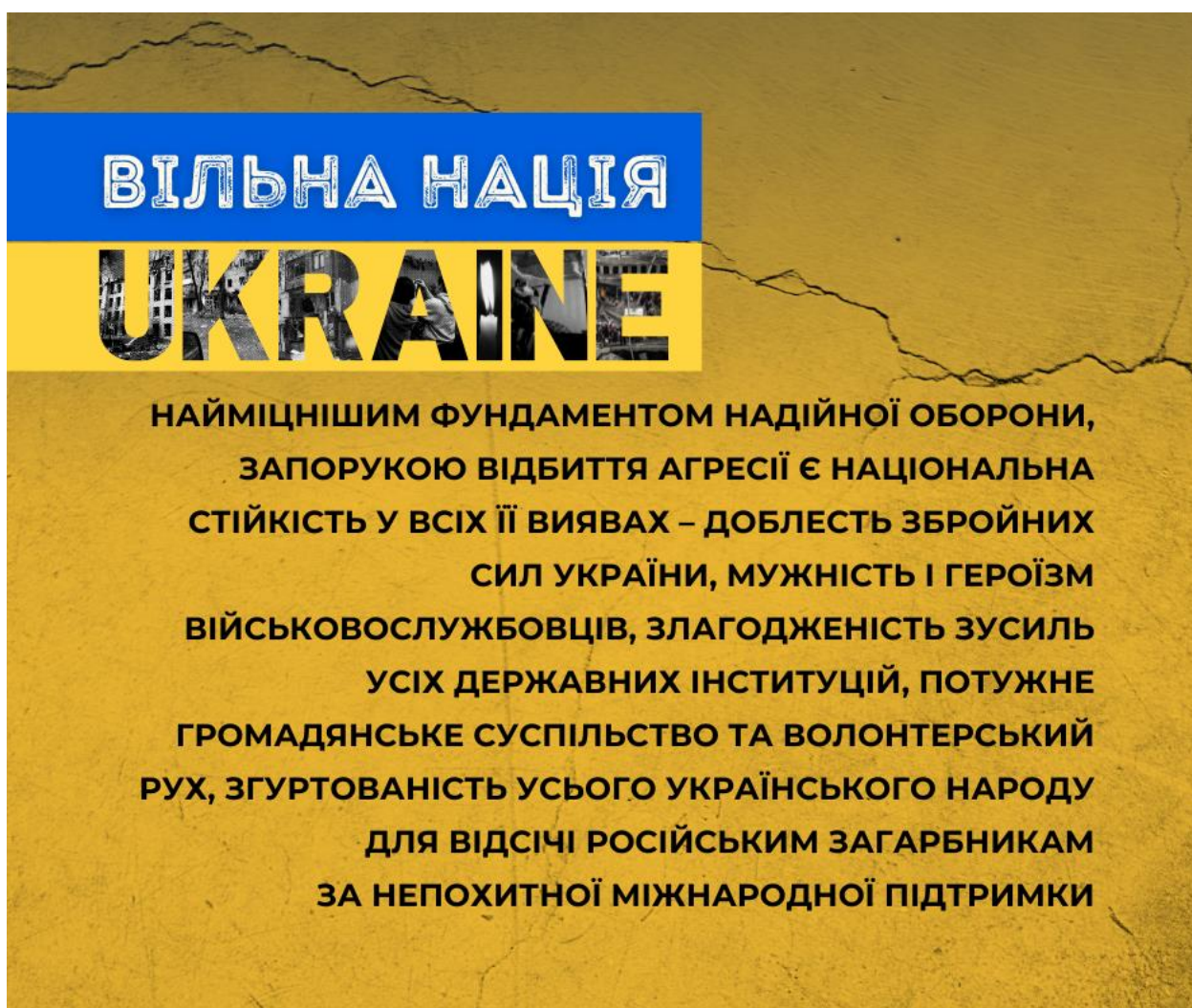
На тимчасово окупованих Росією землях провадять репресії та викрадають проукраїнських активістів. Місцеве населення під час примусового вивезення на територію РФ піддають фільтрації за критерієм української ідентичності. РФ створила щонайменше 18 фільтраційних таборів по обидва боки російсько-українського кордону. Загальна кількість і дальша доля тих, хто не пройшов фільтрацію, – невідомі.

На територіях, захоплених окупаційними російськими військами, під загрозою знищення опинилося культурне розмаїття та самобутність нашого народу. Агресори послідовно знищують культурні, освітні та громадські структури етнічних та поліетнічних громад.

Ми вистояли

Попри неймовірно тяжкі виклики і втрати, наша країна вистояла. Люди, бізнес, місцеві громади, держава змогли зберегти основи стабільності, швидко та ефективно перелаштуватись на роботу в умовах воєнного стану.

Напередодні війни ворог стверджував, що Україна – це *failed state*. Проте реальність довела хибність цього переконання кремлівських очільників. Українська держава змогла забезпечити ефективну роботу й збереження функціональності ключових державних інституцій.

Це довели вже перші дні війни, коли ми зупинили й відбили російський наступ на столицю України.

Зараз не на часі публічно висвітлювати операції Збройних Сил України, стратегію і тактику оборони. Означимо лише ключові невоєнні чинники опору російській агресії.

Громадська безпека та цивільний захист. Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій уживають усіх необхідних заходів для охорони правопорядку та захисту цивільного населення. Попри те, що з початку дії правового режиму воєнного стану громадяни стали частіше звертатися за допомогою до поліції (отримано понад 3 млн викликів), кількість кримінальних правопорушень істотно зменшилася. В умовах воєнних загроз правоохоронні органи й далі ефективно працюють і гнучко реагують на зміни безпекової ситуації. Під час війни вони стали мобільнішими, змогли швидко перебудувати роботу й організувати співпрацю зі Збройними Силами України, іншими складниками сектору безпеки та оборони, громадянським суспільством.

Нині важливим напрямом роботи правоохоронних органів є переслідування воєнних злочинців та колаборантів. Докази заподіяних російськими військовими та їхніми посіпаками злочинів має бути ретельно задокументовано задля того, щоб забезпечити переслідування та покарання винних. Правоохоронці виконують цю роботу на високому професійному рівні, у важких умовах. Масштаб учинених в Україні воєнних злочинів є безпрецедентним, що становить виклик для всієї правоохоронної системи України.

Інформаційна безпека та кібербезпека. Одразу після російського воєнного вторгнення держава вжила заходів, щоб забезпечити збереження інформаційно-комунікаційних систем, центрів обробки даних та електронних реєстрів, пов'язаних з наданням паспортів та інших документів. Зокрема, забезпечено стійке функціонування Центру обробки даних Єдиного державного демографічного реєстру, що дозволило швидко, уже в березні,

організувати оформлення паспортних документів громадянам України та іноземцям. Відновила роботу гаряча лінія Державної міграційної служби України для надання консультацій. Державна прикордонна служба України запровадила спрощену процедуру контролю в пунктах пропуску. Ці заходи дали можливість зберегти життя великої кількості людей, організувати евакуацію жінок з дітьми, літніх людей.

На гідному рівні розв'язано проблеми функціонування центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП): поступово відновлено доступ до державних реєстрів, продовжено дію внутрішніх і закордонних паспортів та посвідчень водія; забезпечено надання послуг з реєстрації актів цивільного стану, дистанційної реєстрації шлюбів тощо.

Чималу роль відіграли **цифрові технології**, які активно застосовано для допомоги громадянам під час війни.

Україна планово будує цифрову країну – «Державу в смартфоні». Важливо, що створені для її запровадження цифрові продукти та підходи можна легко адаптувати до сучасних реалій. В Україні, попри воєнний стан, тривають цифрові трансформації, котрі максимально враховують потреби сьогодення. Завдяки цьому Міністерство цифрової трансформації України змогло не лише продовжити розробляти нові продукти, а й стати повноцінною «бойовою одиницею» на цифровому фронті: від створення чатбота «єВорог», що збирає інформацію про окупантів, до впровадження важливих соціальних послуг для підтримки населення. З'являються нові функції мобільного застосунку «Дія». Зокрема, ідеться про «єДокумент» – тимчасове цифрове посвідчення особи, що допомагає українцям, які втратили свої документи під час воєнних дій, за необхідності підтверджувати свою особу. Також у «Дії» можна оформити статуси внутрішньо переміщеної особи чи безробітного (з відповідними виплатами), а також на вебпорталі «Дія» замовити видачу дублікатів свідоцтв та витягів з реєстрів органів РАЦС. За інформацією Міністерства цифрової трансформації України, через «Дію» подано понад

256 тис повідомлень про пошкоджене майно, які надходять до презентованого 26 серпня Реєстру пошкодженого та знищеного майна.

Через портал «Дія» можна подати заявку на усиновлення дитини. Під час війни багато дітей опинилися без батьківського піклування, а складнощі з усиновленням залишилися. Цифровізація вирішує такі проблеми та значно спрощує шлях до батьківства.

Запроваджено спеціальний правовий режим «Дія.Сіті», орієнтований на підтримку ІТ-індустрії.

Віртуальна картка «єПідтримка» стала в пригоді багатьом громадянам України, які втратили роботу через війну, – так вони змогли отримати разову допомогу розміром 6500 грн. Своєчасним рішенням стало надання (уже 25 лютого 2022 р.) можливості витратити т. зв. «ковідну тисячу» з «єПідтримки» на допомогу Збройним Силам України.

З початку широкомасштабної агресії запущено застосунок «Повітряна тривога» для оперативного реагування на початок і закінчення трьох типів тривог: повітряної тривоги, загрози артобстрілу, загрози вуличних боїв. Нині в застосунку буде надано інформацію ще й про інші види небезпек: хімічну та радіологічну.

Економічна безпека. З перших днів війни Українська держава постала перед надскладним завданням забезпечення стійкості країни, мобілізації ресурсів на відсіч агресору, розв'язання ключових гуманітарних проблем, породжених збройною навалою. Країна з демократичним суспільним ладом і ринковою економікою, розвиненими економічною та соціальною інфраструктурами вперше після Другої світової війни змушена протидіяти агресії такого масштабу.

Фінансова система України від початку війни пережила подвійний шок – потребу збільшити видатки на оборону та водночас скорочення бюджетних доходів.

Видатки Державного бюджету України за січень – жовтень 2021 та 2022 рр., млрд грн.
Джерело: Міністерство фінансів України, Національний банк України.

Долаючи всі труднощі, країна змогла зберегти **макроекономічну стабільність**. Для підтримання можливості фінансувати потреби Державного бюджету України Уряд вже 25 лютого вирішив випустити військові облігації для фінансування оборонних і соціальних витрат на загальну суму 400 млрд грн. За даними Міністерства фінансів України на 16 листопада, за час війни фінансування Державного бюджету України склало 1294 млрд грн, у тому числі завдяки ОВДП – 541 млрд грн, МФО – 137 млрд грн, решту отримано за двосторонніми угодами та грантами. Наразі у військові облігації інвестували понад 90 тис. роздрібних та бізнес-інвесторів. З жовтня кожен громадянин України може придбати державні військові облігації у застосунку «Дія».

З метою **підтримки бізнесу** під час воєнного стану держава здійснила безпрецедентну податкову лібералізацію та дерегуляцію за трьома напрямками:

1) радикально розширено спрощену систему оподаткування та знижено ставку до 2 % доходу – її можливостями без обмеження граничного обсягу доходу та кількості найманих працівників можуть скористатися майже всі підприємства;

2) надано широкі податкові та митні пільги. Завдяки цьому в перші місяці війни вдалося компенсувати шоки пропозиції, уникнути дефіциту товарів широкого вжитку та інших критично важливих товарних позицій. Важливим для підтримки мікро- та малого бізнесу стало впровадження добровільності сплати єдиного податку та єдиного соціального внеску. Зниження ПДВ та акцизного податку на пальне сприяло стримуванню цінової динаміки. Велике значення мали податкові та митні пільги для гуманітарної та волонтерської допомоги постраждалим цивільним особам та армії;

3) істотно спрощено режим податкового адміністрування – зупинено перебіг строків, впроваджено мораторій на документальні податкові перевірки, звільнено платників податків, у яких немає можливості своєчасно виконувати свої податкові обов'язки, від відповідальності за порушення термінів сплати податків і зборів, подання звітності. Не застосовуються санкції за порушення порядку здійснення розрахункових операцій (окрім продажу підакцизних товарів).

Надання таких преференцій і спрощень допомогло підтримати фінансову стійкість бізнесу в надскладний воєнний час.

Також для підтримки та активізації підприємницької діяльності в умовах воєнного стану, зокрема сільгосптоваровиробників у проведенні посівної кампанії, Уряд ухвалив низку рішень щодо розширення участі підприємців у державних програмах «Доступні кредити 5–7–9 %», «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9 %» та надання кредитної підтримки на основі портфельних гарантій. Це уможливило поживлення кредитної активності банків, загальмованої через зниження платоспроможності позичальників та високі

ризика. Завдяки цьому за час війни (станом на 1 жовтня 2022 р.) поточна заборгованість клієнтів у межах Державної програми «Доступні кредити 5–7–9 %» зросла з 60 до 96 млрд грн, а загальний портфель гривневих кредитів нефінансовим корпораціям порівняно з 1 березня збільшився на 5,6 % з 496 млрд грн до 524 млрд грн.

Ключовими заходами держави щодо забезпечення стійкості в **грошово-кредитній сфері** в умовах війни стало запровадження стовідсоткової гарантії держави на депозити населення незалежно від обсягу вкладу на період дії воєнного стану, активне рефінансування банків у перші тижні війни. Завдяки активним діям регулятора вдалося уникнути банківської кризи та кризи ліквідності, зберегти довіру вкладників до банківської системи. Фіксація на рівні 23 лютого 2022 р. обмінного курсу гривні за безготівковими операціями (з дозволом купувати валюту для імпорту товарів із затвердженого Урядом списку критичного імпорту) дала змогу стримати інфляцію та уникнути спекулятивних впливів на курс гривні. Проте накопичення монетарних дисбалансів, локальні товарні дефіцити, зростання витрат виробників спричинили прискорення інфляції до 26,6 % у жовтні 2022 р. (у річному вимірі). Посилився розрив між офіційним та комерційним обмінними курсами, скоротилися міжнародні резерви Національного банку України. З метою знизити тиск на валютний ринок та стримувати інфляцію Національний банк України в червні підвищив облікову ставку до 25 %.

З 1 жовтня 2022 р. в Україні почав діяти «митний безвіз». Для цього внесено зміни до Митного кодексу України та інших законів України з метою виконання умов Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Також Україна приєдналася до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами та до Конвенції про процедуру спільного транзиту, які є ключовими в питаннях економічної інтеграції між Україною та ЄС.

Блокада морських портів, закриття аеропортів, обстріли залізничної інфраструктури та ракетні удари майже по всій території України створили ризик зупинення зовнішньої торгівлі.

Але країна продемонструвала стійкість і в цій сфері. Попри побоювання, що Україна може втратити позиції на зовнішніх ринках, реальні вартісні обсяги скорочення товарообігу за підсумками січня – вересня 2022 р. (за даними платіжного балансу) становили 24,4 % порівняно з аналогічним періодом 2021 р. При цьому скорочення експорту було суттєвішим (на 31,6 %), аніж імпорту (на 17,8 %).

Найбільших втрат експорту у вартісному вимірі Україна зазнала в поставках недорогоцінних металів та виробів з них і мінеральних продуктів. На ці товарні групи припадає майже дві третини від загального скорочення обсягів експорту товарів з України. Майже вдвічі зменшився експорт продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості, на третину – готових харчових продуктів, на чверть – продукції машинобудування.

Більшу частку скорочення імпорту товарів сформувало зниження закупівель продукції машинобудування. Також Україна менше імпортувала продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості, готової харчової продукції, полімерних матеріалів, пластмаси та вироби з них, недорогоцінних металів та виробів з них.

Темпи скорочення фізичних обсягів зовнішньої торгівлі товарами виявилися більшими через ціновий фактор – насамперед через зростання цін на енергетичні ресурси, зернові та добрива.

За неможливості використовувати північний, східний і південний напрямки основні товарні потоки було переорієнтовано на захід. Тому в географічній структурі зовнішньої торгівлі товарами зросла частка ЄС.

Країни-сусіди впроваджують ініціативи для підтримання експортної спроможності України завдяки створенню логістичних хабів для перевантажування української аграрної продукції, «зелених коридорів», «сухого порту» на кордоні з Україною, наданню українським експортерам доступу до власних портів, звільненню від оплати портових послуг, розширенню транзитних коридорів на власній території, спрощенню процедур митного оформлення. Інтенсивна співпраця в цьому напрямі дала змогу наростити обсяги перевезень уже в критичні перші місяці війни, що уповільнило темпи скорочення національного виробництва внаслідок блокади агресором морських портів України.

Важливо, що уряди та бізнес багатьох країн і міжнародних організацій готові надати необхідну допомогу енергетичному секторові України. Енергетичним Співтовариством, за участі Європейської Комісії, було створено Фонд енергетичної підтримки України та групу координації надання допомоги Україні, яка оперативно опрацьовувала запити України та організовувала надання допомоги. Необхідне обладнання для відновлення енергопостачання почало надходити із багатьох дружніх держав буквально за кілька днів після запитів України про допомогу.

Понад 12 країн та багато енергетичних компаній надавали Україні фінансові ресурси та обладнання для відновлення енергетичної інфраструктури. До початку опалювального сезону Україна отримала від донорів 700 генераторів, було досягнуто домовленості про постачання ще 900 для забезпечення сталого електропостачання соціальних об'єктів, будинків і підприємств. Від енергетичних компаній різних країн надходило різноманітне обладнання для відновлення електричних мереж, зокрема опори для ЛЕП, трансформатори, силові кабелі тощо. Завдяки потужній допомозі союзників (деякі з них навіть розконсервували свої стратегічні запаси) Україні вдалося відвернути ризик критичної нестачі нафтопродуктів.

Український **аграрний сектор** продемонстрував високу стійкість та адаптивність до ризиків воєнного часу. В умовах крайньої невизначеності, наближеності бойових дій, розгортання паливної кризи через руйнування НПЗ та великих сховищ нафтопродуктів, аграрії забезпечили належне проведення весняних польових робіт, великою мірою спираючись на власні резерви. Площа посівів ярих зернових та зернобобових склала 81,7 % від показників попереднього року.

Змінилася структура посівних площ. Агровиробники намагаються перейти на культури, які можна переробити в Україні, а також на менш затратні культури, які потребують менше добрив. Значно збільшено посіви продовольчих зернових і круп'яних культур, зокрема гречки, ячменю та гороху, при зменшенні обсягів кукурудзи на зерно та сої.

Зросло використання власних переробних потужностей агропідприємств, деякі з них переобладнали свої виробничі лінії на випуск нової продукції, яка має попит (наприклад, овочівники Одещини переобладнали свої лінії з овочевої консервації на м'ясу).

У тваринництві завдяки оптимізації виробничих процесів здебільшого вдалося зберегти поголів'я худоби. Стабільний внутрішній попит дозволив галузі відновити роботу, зокрема виробники молочної продукції Заходу й Центру України повернулися до обсягів довоєнного рівня, а подекуди змогли наростити виробництво. Сприятливим чинником для тваринників стало зниження майже вдвічі цін на корми.

Велике значення для продовольчої безпеки країни мало проведення посадкових робіт особистими селянськими господарствами. Вимушеним переселенцям, які виявили бажання вести селянське господарство, та одноосібним господарствам надавали методичну допомогу, виділяли посівний і посадковий матеріал. Агровиробники нерідко роздавали продукцію населенню та організаціям безплатно як гуманітарну допомогу, а

також через неможливість її транспортувати або загрозу ймовірного псування.

Для сприяння роботі **транспортного сектору** знижено з 20 % до 7 % ставку податку на додану вартість для операцій з імпорту та постачання в Україні бензинів, дизельного пального та інших видів палива, встановлено з початку квітня нульову, а потім (з 30 вересня 2022 р.) знижену порівняно з довоєнним рівнем ставку акцизного податку на бензини моторні та дизельне пальне, дозволено використання бензинів класу «Євро-3» та «Євро-4», унесено зміни до формули розрахунку максимальної вартості пального, зменшено граничний розмір торговельної надбавки до середньої ціни пального, спрощено процедуру підготовки водіїв. Надання державних гарантій страхування водних та залізничних перевезень річкою Дунай, уведення в експлуатацію додаткових перевантажувальних потужностей та відкриття судноплавства каналом Дунай – Чорне море через гирло Бистре завдяки звільненню о. Зміїний від російських загарбників дало можливість значно наростити український експорт через порти регіону.

Навіть у складних умовах перших днів війни український транспорт виконував свою роботу – здійснював евакуацію населення та релокацію підприємств, доправляв гуманітарні вантажі, забезпечував потреби промисловості та мереж збуту. Запоруками стійкого функціонування транспортного сектору України в умовах війни стали розгалужена система автомобільних та залізничних доріг, спроможність оперативно відновлювати інфраструктуру, вчасна евакуація рухомого складу з територій бойових дій, а головне – самовіддана праця. Це дало можливість швидко переорієнтувати вантажо- та пасажиропотоки навіть в умовах знищення або захоплення окремих ділянок транспортної мережі. Завдяки цьому лише в поодиноких випадках агресорові вдавалося призупинити життєво важливий рух транспорту.

Утрата контролю над більшою частиною морських портів та унеможливлення комерційного судноплавства в Чорному та Азовському морях спричинили потребу переорієнтувати транспортні потоки до західного кордону України.

Важливим складником стійкості транспортного комплексу є розвинений автомобільний транспорт. Диверсифікація автомобільних перевезень дала змогу адаптувати їхню структуру до воєнних ризиків, компенсувати втрати рухомого складу та дефіцит пального й запчастин.

Стійкість системи **телекомунікацій** спирається на налагоджений за попередні роки доступ до мобільного інтернету на переважній більшості території країни, напрацьовані на цій основі цифрові екосистеми в різних сферах.

Високий рівень цифровізації фінансової системи, насамперед розгалужена система електронних платежів Національного банку України, масове впровадження карткових рахунків для зарплатних та соціальних виплат дали змогу в умовах утруднення постачання готівки, призупинення роботи частини банківських відділень зберегти стабільне обслуговування господарських операцій та грошові надходження населення. Це дозволило підтримувати роботу торговельних підприємств, забезпечити оплату праці, пенсійні та інші соціальні виплати для мільйонів вимушених переселенців, зокрема за кордоном, обслуговування поточних платежів, до прикладу, за надання житлово-комунальних послуг, фінансування роботи підприємств та організацій в зонах, наближених до бойових дій, а також на тимчасово окупованих територіях, збирання та витрачання волонтерських коштів тощо.

Напрацьовані в період карантинних обмежень технології дистанційного доступу дали змогу зберегти сотні тисяч робочих місць для працівників, які були вимушені залишити місця свого проживання, забезпечити безперебійне надання основних адміністративних послуг. Єдиний державний вебпортал

електронних послуг (портал «Дія»), що охоплює нині вже понад 14 млн користувачів, спрацював не лише як «держава в смартфоні», а і як засіб ідентифікації осіб, які втратили документи (сервіс «єДокумент»), засіб збору інформації про пошкоджене майно, інструмент оформлення соціальних допомог, засіб альтернативного інформування населення тощо.

Для розв'язання питань **відновлення** та структурної модернізації економіки Указом Президента України створено Національну раду з відновлення України від наслідків війни. Спрощено механізм отримання суб'єктами господарювання державних коштів на компенсацію збитків, порядок ведення господарської діяльності промисловими підприємствами, зокрема **релокації**. Цьому сприяло припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду, скасування вимоги щодо отримання дозвільних документів на провадження господарської діяльності.

Уряд затвердив план невідкладних заходів з переміщення в разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де тривають бойові дії, або є така загроза, на безпечну територію. Алгоритм охоплює не лише процес переміщення виробничих потужностей та персоналу, а й сприяння ефективному функціонуванню підприємств на нових локаціях: під'єднання до комунікацій, спрощення процедур надання земельних ділянок, перенесення строку сплати відсотків за кредитами. Місцева влада надає переміщеним підприємствам допомогу в пошуку приміщень для роботи, під'єднанні до мереж, відновленні логістики, ринків постачання та збуту, розміщенні працівників та доборі кадрів. Запущено урядову програму надання мікрогрантів для створення та розвитку власного бізнесу «єРобота» – її спрямовано на розвиток економічного потенціалу України та підтримку населення в умовах війни та воєнного стану.

Релокація підприємств сприяла збереженню виробництва та робочих місць низки підприємств, що опинилися в зонах бойових дій, запобігла втраті роботи й доходів їхніх працівників. За даними Міністерства економіки

України, від початку дії програми релокації станом на 25 жовтня 761 підприємство переїхало з областей, де тривають бойові дії, 588 з них уже поновили роботу на нових майданчиках. Серед релокованих підприємств, які вже поновили діяльність, найбільшу частку становлять компанії гуртової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів, переробної промисловості, інформації й телекомунікацій, професійної, наукової і технічної діяльності.

Уникнути тяжкої гуманітарної кризи Україні вдалося завдяки винятковій солідарності суспільства, чіткій роботі державних служб, масштабній міжнародній підтримці.

З метою підтримки стабільності продовольчого забезпечення населення встановлено контроль за зростанням цін на деякі види продовольчих товарів та передбачено безоплатне забезпечення населення ключовими продовольчими товарами, заборону експорту деяких видів агропродукції.

Щоб запобігти зростанню безробіття, держава запровадила механізми забезпечення працевлаштування українців в умовах війни. Діє програма «Надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за кожною працевлаштовану особу з числа внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні». Зміни трудового законодавства спрямовано на оптимізацію та спрощення трудових відносин, упровадження новітніх форм зайнятості, розвиток договірних відносин у трудовій сфері, запровадження інструментів мотивації створення робочих місць, підтримку бізнесу для збереження зайнятості.

Державна служба зайнятості за участі Міністерства економіки України підписала договір про співпрацю та інформаційну взаємодію з 5 найбільшими сайтами з працевлаштування. Платформа, яка консолідує інформацію про роботодавців та шукачів роботи, дасть можливість локалізувати максимум пропозицій на ринку праці та дані про кадровий

потенціал на одному майданчику для спрощення процедури пошуку працівників. Для підвищення трудової мобільності вживають організаційних заходів з професійної підготовки та перепідготовки ВПО та осіб, які втратили роботу внаслідок війни.

Підтримка державою громадян. Широкомасштабна війна проти України гостро поставила питання створення безпечних умов для проживання та вирішення поточних соціальних проблем громадян України, зокрема - мешканців деокупованих територій, осіб з інвалідністю та найбільш незахищених верств населення.

Від початку бойових дій інтереси і потреби українців є предметом особливої уваги держави, що відобразилось у своєчасному прийнятті низки нормативних документів, які визначають порядок евакуації різних категорій населення.

Для вирішення нагальних проблем осіб з інвалідністю було вжито негайних заходів для забезпечення евакуації таких осіб з районів ведення бойових дій в безпечніші регіони України. Урядом прийнято низку рішень, що дозволили першочерговий виїзд за межі держави дітей та дорослих з інвалідністю у супроводі їх доглядальників. Так, із закладів із цілодобовим перебуванням дітей різних типів евакуйовано понад 6 тис дітей, з яких понад 4 тис дітей – за межі України, в складі сімейних форм виховання евакуйовано понад 4 тис. дітей, з них понад 3 тис – за межі України.

Завдяки координації діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, військових формувань та громадських об'єднань щодо організації та проведення евакуації за час війни Укрзалізниця евакуйовала близько 4 млн громадян, гуманітарними коридорами вдалося вивезти майже 300 тис осіб.

Спільними зусиллями національних громадських організацій та волонтерських груп («Всеукраїнське об'єднання» «Українські рубежі»,

«Донбас SOS», «Крим SOS», «Восток SOS», «Kharkiv Help», «Help me Kharkiv», «Незламний Харків», «Helping to leave», «Help people», евакуаційна команда «Fight for Right», благодійний фонд «Freedom Trust» та ін.), закордонних неурядових організацій, посольств, органів публічної влади триває евакуація населення, зокрема й маломобільних людей, з окупованих громад та гарячих точок. Для інформаційної підтримки громадян, які бажають виїхати, діють спеціальні ресурси державних та неурядових організацій, де можна залишити свої заявки (www.ukrainenow.org; сайт і чатбот «Евакуація 2022»).

Попри вкрай складну фінансово-економічну ситуацію у країні, держава продовжує повною мірою виконувати свої соціальні зобов'язання – виплачує пенсії та соціальні допомоги, значно збільшує підтримку тих громадян, які найбільше її потребують.

Держава швидко відновлює соціальні виплати на деокупованих територіях, аби підтримати громадян, які не полишали своїх домівок під час дії окупаційного режиму. Виплата призначених державних допомог та пільг продовжена на весь період воєнного стану та місяць після його припинення. Урядом врегульовано особливості нарахування та виплати державної допомоги на територіях адміністративно-територіальних одиниць, у яких органи соціального захисту населення не мають можливості забезпечити підготовку виплатних документів та проведення фінансування.

Кількість внутрішньо переміщених осіб збільшилась з 1,3 млн, зареєстрованих у 2014 році, до 4,6 млн громадян. Саме тому з початку війни було запроваджено безпрецедентну за розміром програму підтримки внутрішньо-переміщених осіб. Вже в березні було передбачено щомісячні виплати: 2 тис грн для дорослої людини й 3 тис грн для дитини або особи з інвалідністю та призначено допомогу для покриття витрат на проживання, зокрема на оплату житлово-комунальних послуг. Також запроваджено

компенсацію за комунальні послуги для домогосподарств, які прийняли ВПО.

Через військові дії в Україні значно збільшується кількість дітей, які залишаються без батьківського піклування. З метою забезпечення захисту прав та інтересів дітей в умовах війни, забезпечення їхнього виховання в сімейних або максимально наближених до сімейних умовах виховання впроваджено та забезпечено функціонування чат-боту «Дитина не сама» – інструмента, який допомагає знаходити родини.

Міністерство соціальної політики України налагодило й упровадило через державну соціальну платформу «єДопомога» централізований механізм надання грошової підтримки від міжнародних організацій – Агентства у справах біженців ООН, Всесвітньої продовольчої програми ООН, Місії Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні, «ASCTED» та ін. – ВПО (додатково до державної допомоги), жителям тимчасово окупованих територій або зони бойових дій та іншим уразливим верствам населенням, які постраждали внаслідок воєнних дій. Запроваджено спільний з Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям при ООН (ЮНІСЕФ) проєкт щодо додаткових заходів соціальної підтримки найбільш вразливих категорій населення.

Держава під час війни зберегла взяті на себе соціальні зобов'язання. Виплату призначених державних допомог та пільг продовжено на весь період воєнного стану та місяць після його припинення.

Відповідною постановою Уряду врегульовані особливості нарахування та виплати державної допомоги на території адміністративно-територіальних одиниць, у яких органи соціального захисту населення не мають можливості забезпечити підготовку виплатних документів та проведення фінансування.

Охорона здоров'я залишається одним з основних пріоритетів державної політики в умовах війни.

З огляду на те, що збройна агресія РФ спричинила значне зростання кількості травмованих, змінилася структура госпіталізації, попит на медичні послуги у регіонах суттєво відрізняється внаслідок переміщення значної частини громадян всередині країни та за її межі, загострились проблеми диспропорції ресурсного забезпечення галузі охорони здоров'я. Для розширення доступу громадян до первинної медичної допомоги триває розгортання мережі мобільних амбулаторій, зокрема на деокупованих територіях.

Близько 600 іноземних медпрацівників прибули в Україну і допомагають українським медикам на волонтерських засадах. Водночас, існує потреба у забезпеченні медичними кадрами деокупованих територій, а також розширенні можливостей працевлаштування ВПО, зокрема – медичних працівників.

В умовах війни Програма медичних гарантій продемонструвала свою гнучкість та ефективність. Крім того, цього року у відповідь на нові потреби українців програма доповнилася новими пакетами медичних послуг.

Також з початку війни максимально спрощено доступ українців до ліків за програмою реімбурсації «Доступні ліки». Люди, які потребують життєво необхідних препаратів (інсуліни, ліки при психічних розладах, епілепсії, серцево-судинних захворюваннях тощо), можуть отримати їх в будь-якій аптеці, яка працює за договором з Національною службою здоров'я. Усього понад 1,5 млн українців з початку війни отримали ліки безоплатно або з доплатою за програмою реімбурсації.

Для забезпечення безперервності надання медичної допомоги дітям і дорослим з важкими хворобами, а також пораненим Міністерство охорони здоров'я України у співпраці з директоратами Європейської Комісії і європейським офісом ВООЗ, урядом Польщі та багатьма іншими міжнародними партнерами здійснює постійну безоплатну евакуацію наших громадян з українських лікарень за кордон. За 9 місяців транспортовано з

різних регіонів України до закордонних клінік понад 2200 українців. У партнерстві з міжнародною спільнотою дитячих онкологів близько тисячі дітей з онкологічною патологією евакуйовано для подальшого лікування у провідні онкологічні центри 29 країн.

Попри війну в Україні триває розбудова та вдосконалення системи трансплантації органів і клітин. Цьогоріч українськими лікарями виконано більше трансплантацій, ніж у попередньому році – врятовано 326 життів, з яких 31 дитяче. Витрати на забезпечення цих операцій повністю покриваються державою і є безоплатними для пацієнтів та їх родин.

Сьогодні Україна активно створює сучасну систему реабілітації, яка ґрунтується на доказовій реабілітації. З'являється багато прикладів передової практики та запроваджується мультидисциплінарний підхід до реабілітації.

Запроваджено систему реабілітаційних маршрутів для забезпечення надання безперервної реабілітаційної допомоги. Для вчасного надання реабілітаційної допомоги створено мережу з 17 багатопрофільних закладів охорони здоров'я, які вже зараз мають стаціонарні реабілітаційні відділення з мультидисциплінарними реабілітаційними командами.

За ініціатииви Першої леді України Міністерство охорони здоров'я України спільно із національними та міжнародними експертами впроваджено в українську систему охорони здоров'я Міжнародну класифікацію функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я (МКФ) як національний класифікатор. Впровадження МКФ – революційна зміна в підході до реабілітації після травм, захворювань. Це є першим ключовим етапом розвитку нової системи реабілітації та встановлення інвалідності в Україні, що особливо актуально в умовах війни.

Також розпочато проведення розширеного неонатального скринінгу новонароджених в Україні. Це комплексне сучасне лабораторне обстеження

новонароджених, яке передбачає виявлення 21 спадкових рідкісних орфанних захворювань.

У рамках ініціативи Президента України UNITED24 залучено 829 млн грн для потреб охорони здоров'я та закуплено більше 5000 одиниць медичних виробів (обладнання), 90 реанімобілів для прифронтових регіонів та тих, що активно залучені до надання медичної допомоги пораненим.

Також скоординовано надходження медичної гуманітарної допомоги. Загалом за час воєнного стану отримано більше 9 тис тонн вантажів на загальну суму понад 12,7 млрд грн.

Важливу роль у медичній сфері відіграють цифрові технології та електронні сервіси, які широко застосовуються для покращення якості та доступності надання медичної допомоги. Попри ведення бойових дій реалізовано нові сервіси та функціонали в електронній системі охорони здоров'я, зокрема, електронні рецепти на антибіотики, наркотичні лікарські засоби. Також впроваджено 7 пілотних телемедичних рішень щодо надання медичної допомоги при вибухо-вогнепальних, опікових травмах, реабілітаційної допомоги, використання пристроїв віртуальної присутності (робот Litev3), віртуальної операційної.

Сила громадянського суспільства. Від початку широкомасштабного вторгнення РФ в Україну громадянське суспільство згуртувалося для опору збройній агресії та подолання її наслідків.

Українське громадянське суспільство є невіддільним складником української формули соціальної стійкості, опірності, адаптивності до кризових умов. Співпраця та партнерство між владою, організаціями громадянського суспільства, армією є запорукою довіри в суспільстві. Уже з перших днів війни волонтерські та благодійні громадські організації сконцентрували свої зусилля на двох ключових напрямках:

- усебічному сприянні силам оборони у відсічі російській агресії (зокрема матеріально-технічному, медичному та продовольчому забезпеченні Збройних Сил України, підрозділів територіальної оборони, інших військових формувань);
- подоланні гуманітарних наслідків війни.

Ще з 2014 р. українські волонтерські, благодійні, правозахисні та інші організації громадянського суспільства напрацювали успішні практики з надання допомоги Збройним Силам України, пораненим військовим та родинам загиблих, медико-психологічної реабілітації та ресоціалізації військовослужбовців, задоволення нагальних потреб ВПО та інших уразливих груп населення.

Широкомасштабна агресія ще більше активізувала український волонтерський та благодійний рух. За даними звіту про нові гуманітарні пріоритети в Україні, підготовленого на замовлення Центру гуманітарних інновацій Великої Британії, протягом перших тижнів війни волонтери організували практично всю гуманітарну допомогу всередині країни, до якої долучилися близько 150 уже наявних та 1700 новостворених громадських об'єднань гуманітарного спрямування.

Сплеск волонтерства та благодійництва сприяв реалізації нових форм міжсекторної взаємодії. Так, на липень 2022 р. платформа для швидкого пошуку гуманітарної та волонтерської допомоги в усіх областях України «Паляниця.Інфо» об'єднала понад 950 організацій, які допомагають уразливим верствам населення житлом, продуктами, ліками, евакуацією як у певних населених пунктах чи регіонах, так і в усій Україні.

Налагодження гуманітарної та консультативної допомоги місцевим мешканцям, переселенцям та військовим потребувало пошуку різних форматів взаємодії органів публічної влади та громадянського суспільства. У

багатьох містах громадські та благодійні організації, суб'єкти підприємницької діяльності та органи місцевої влади організували гуманітарні хаби, волонтерські штаби, мережі громадських координаторів, мультидисциплінарні мобільні команди різних спеціалістів (психологів, соціальних працівників, юристів і лікарів). Для об'єднання волонтерських та державних ініціатив з гуманітарної допомоги під час війни створено офіційну платформу «СпівДія», яка містить інформаційні ресурси та можливості для: отримання підтримки підприємцям під час війни; сприяння в працевлаштуванні переселенців; надання правової та психологічної допомоги; координації пошуку місць тимчасового мешкання для переселенців; реалізації програми неформальної освіти серед дітей; послуг цивільному населенню, яке постраждало внаслідок війни.

Неурядові правозахисні організації активно долучилися до процесу фіксування фактів злочинів, які скоїла РФ, взаємодіють з правоохоронними органами України та міжнародними інституціями у цій складній роботі. Під час війни організації громадянського суспільства й далі опікуються широким спектром проблем захисту соціально вразливих груп, правозахисної діяльності, протидії корупції та захисту довкілля, консультаційної та інформаційно-просвітницької діяльності й інших соціальних послуг.

Загалом волонтерство відіграло величезну роль у згуртуванні українського суспільства. Воно набуло всеукраїнського масштабу, стало яскравим проявом громадянської свідомості українців, їхньої здатності до самоорганізації в умовах небезпеки.

Збройна агресія та російський терор в Україні мали протилежний від очікуваного ворогом наслідок – **консолідацію українців різного етнічного походження**. Представники національних меншин та корінних народів України беруть активну участь у військовій службі, громадянському опорі та волонтерському русі. Активізується рух опору місцевого населення на новоокупованих територіях та Кримському півострові.

Кардинально змінилася мовна ситуація. В українському суспільстві практично зникли розбіжності у ставленні до проблем мови, знижується конфліктогенний потенціал мовного питання. Спроба ворога використати його як привід для агресії провалилася. Об'єднання українців навколо боротьби з агресором, зміцнення української національної ідентичності супроводжується утвердженням безальтернативної підтримки ролі та функцій української мови як державної.

Консолідація задля досягнення перемоги над агресором, яку демонструють українці різних етнічних та мовних спільнот, є свідченням зрілості та згуртованості української політичної нації.

Широкомасштабна російська агресія спричинила комплекс серйозних проблем в **українській освіті**. Передусім це стосується вимушеного переміщення мільйонів людей, руйнування об'єктів освітньої інфраструктури. На тимчасово окупованих територіях викладацький склад навчальних закладів зазнає системного тиску з боку окупаційної влади РФ, аж до викрадень та репресій.

Утім систему освіти та освітній процес за умов воєнного стану збережено. Частина освітніх закладів переміщено до безпечних регіонів України: наприклад, Приазовський державний технічний університет з Маріуполя переїхав до Дніпра, а Маріупольський державний університет – до Києва.

Складні обставини відкрили вікно нових можливостей для української освіти та науки, ставши каталізатором давно назрілих трансформацій. Насамперед ідеться про розвиток цифрової та дистанційної освіти, зокрема онлайн-освіти.

Наукові організації багатьох країн світу надали українським ученим фінансову та грантову підтримку, у тому числі через інституції ЄС. Так, до сприяння українським науковцям і студентам долучилися Євросоюз (проекти «Science for Ukraine», «ERA4Ukraine»), програми підтримки від Національної

академії наук США (NAS) та Польської академії наук (PAN), Інституту гуманітарних наук (IWM, Відень) та Українського наукового інституту Гарвардського університету (HURI), Фондації пруської культурної спадщини та ін.

18 березня 2022 р. Комітет ЮНЕСКО з охорони **культурної спадщини** в разі збройного конфлікту ухвалив декларацію, у якій закликав Росію припинити будь-які форми пограбування, незаконного присвоєння та вандалізму, спрямовані проти культурних цінностей в Україні. Також ухвалено рішення про невідкладну фінансову підтримку Україні та висловлено готовність надати статус посиленого захисту ключовим об'єктам культурної спадщини.

26 квітня із заявою щодо потенційних загроз об'єктам Всесвітньої спадщини на території України під час збройної агресії Російської Федерації виступив Український національний комітет Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць (ІКОМОС).

Усупереч зусиллям агресора, спрямованим на знищення української ідентичності, дедалі більшої популярності у світі набувають українська національна атрибутика, твори українських дизайнерів, митців. Відомі модельєри й дизайнери створюють колекції одягу з українськими мотивами. Цей тренд – зростання популярності українського – є ознакою величезної підтримки з боку багатьох людей, які співчують Україні.

Популярності нашої країни у світі сприяло й внесення елементу «Культура приготування українського борщу» до Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО.

Перемога гурту «Kalush Orchestra» у фіналі Євробачення-2022 стала свідченням популярності України. Результати голосування на конкурсі можна розцінювати як ознаку міжнародної підтримки в боротьбі проти російської воєнної агресії. Показово, що «Kalush Orchestra» здобув перемогу з українськомовною піснею.

Зростанню інтересу до українського сприяє активна присутність національної культури за кордоном. Так, харківський оркестр «Prime Orchestra» у травні розпочав європейське турне з метою інформувати європейців про війну в Україні та стійкість українців, зокрема харків'ян. Харківські музиканти дали 12 благодійних концертів у європейських містах.

У День Української Державності, 28 липня, у Варшаві почалося турне «Ukrainian Freedom Orchestra» – спільного проєкту українських музикантів з «Метрополітен-опера» та Польською національною оперою. Протягом туру (Велика Британія, Франція, Німеччина, Нідерланди, США) провідні українські та польські музиканти виконували твори здебільшого українських композиторів.

У бібліотеках європейських країн реалізують проєкт «Українські книжкові полицки», ініційований Першою леді України Оленою Зеленською спільно з Міністерством закордонних справ України, Міністерством культури та інформаційної політики України, Українським інститутом книги. «Українські книжкові полицки» з'явилися в Австрії, Латвії, Нідерландах, Франції, Естонії, Литві, Словаччині, Туреччині, Швеції, Чехії.

Міністерство культури та інформаційної політики України, численні мистецькі організації, представники креативних індустрій створили систему активної протидії дегуманізації, яку здійснює держава-агресор проти України. Важливою подією стало ухвалення 27 червня маніфесту «Культурна консолідація задля перемоги», у якому визначено 12 пріоритетів культурної політики в часи війни. Цей документ підтримало багато митців, експертів та волонтерів.

Нещодавно експертна рада МКІП ухвалила рекомендації для органів місцевого самоврядування та громадських організацій з метою усунути з публічного простору об'єкти, символи, назви, пов'язані з радянським тоталітарним та російським імперським спадком.

У справі опору активну участь беруть українські музеї, які підготували низку виставок, присвячених боротьбі українців проти російської агресії.

Важливою подією культурного життя став український павільйон на 59-й Міжнародній художній виставці «La Biennale di Venezia». У травні в Берліні та Києві відбувся міжнародний благодійний телемарафон «SaveUkraine – #StopWar», на якому відомі артисти, митці, політики, спортсмени закликали світову спільноту зупинити війну в Україні.

Територіальні громади успішно витримали випробування перших місяців війни, забезпечивши опір агресії та стійкість тилу. Громади, що опинились у тимчасовій окупації, зберегли потенціал спротиву і здатність до відновлення після деокупації. Громади в зоні бойових дій ефективно взаємодіють з військовим командуванням, а ті, що перебувають у тилу, забезпечують соціально-економічну основу майбутньої перемоги.

ВІЛЬНА НАЦІЯ

UKRAINE

**СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ У ВІЙНІ
ЗНАЧНОЮ МІРОЮ ЗАЛЕЖИТЬ ВІД
ГРОМАД, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ
СОЦІАЛЬНУ Й ЕКОНОМІЧНУ
ГНУЧКІСТЬ**

Громади Київської агломерації, які витримали всі жахіття варварської російської окупації на початку широкомасштабної навали, подали дивовижні й разючі взірці високого рівня самоорганізації для опору агресії. В Ірпені добровольчі підрозділи почали бойове злагодження ще напередодні російського вторгнення, щойно стала очевидною його невідворотність. Протягом першого місяця війни невелика, але високомотивована ротна група з легкими озброєннями стримувала значно більші сили російських військ. Бійці громади згодом увійшли до сил територіальної оборони й стали військовослужбовцями Збройних Сил України.

Громади Дніпропетровської області продемонстрували потенціал регіональної згуртованості задля спільної перемоги. Ефективно взаємодіяли обласна військова адміністрація, мерія Дніпра та військова адміністрація Кривого Рогу. Співпрацювали демократично обрані органи місцевого

самоврядування, що зберегли функціональність в умовах воєнного часу, і створені Президентом України військові адміністрації області та окремих громад. Це дало змогу консолідувати потенціал оборони регіону. Громади регіону спільними зусиллями протягом кількох місяців війни забезпечили будівництво захисних споруд об'ємом 500 тис. куб. м; закупили понад 800 транспортних засобів; забезпечили перевезення особового складу й озброєнь Збройних Сил України обсягом 20 тис. т. Зроблено значний внесок у підтримання повсякденної діяльності сил оборони, забезпечено евакуацію та розміщення сотень тисяч ВПО. Така комплексна взаємодія різних органів влади потребує підтримки з боку держави, зокрема законодавчого забезпечення, удосконалення бюджетних і фінансових процедур.

Географічно віддалені від зони бойових дій західні громади з'єднали Україну з Європою. Через них здійснюється транзит як гуманітарної, так і військово-технічної допомоги Україні. Вони прийняли значну кількість внутрішньо переміщених осіб і підприємств, відчули дедалі більше навантаження на місцеві бюджети.

Громади Закарпатської області в перші місяці війни витримували подвійне навантаження притоку ВПО, транзиту біженців через кордон і ввезення імпортованих вантажів та гуманітарної допомоги. За даними мобільних операторів, у березні в області перебувало 380 тис. жителів інших регіонів, тобто близько 30 % від населення Закарпаття. Тільки Ужгород прийняв 50 тис. біженців – майже 50 % від кількості жителів обласного центру. За березень до області ззовні доставлено до 30 тис. т гуманітарної допомоги, яку розподіляли через хаби й доправляли в регіони, що постраждали від бойових дій. Щоб витримати всі ці навантаження, потрібні були узгоджені дії обласної військової адміністрації, громад регіону, бізнесу, волонтерських організацій, міжнародних донорів. Ситуація була напруженою, але Закарпаття встояло.

Стійкість, виявлена громадами, довела дієвість концепції **децентралізації** та необхідність її подальшого поглиблення в контексті європейської інтеграції та повоєнного відновлення України. Реформа децентралізації дала можливість повернутися до традиційної для України європейської системи самоврядування.

Громади, що опинились у тимчасовій окупації, повною мірою відчували руйнівний для європейського способу життя тиск «русского міра», зокрема вбивства й репресії жителів, знищення економіки та інфраструктури. Росія нехтує законами і звичаями війни, перешкоджає роботі міжнародних гуманітарних організацій.

Але навіть в умовах окупації громади зберегли основні елементи згуртованості. Протягом місяців у частині громад, зокрема в Херсоні, працювали демократично обрані органи місцевого самоврядування – російські війська просто не змогли замінити їх окупаційними адміністраціями.

Мобілізація міжнародної підтримки для протидії російській агресії є ключовим завданням для української зовнішньої політики. Вона засвідчує консолідацію світової спільноти щодо засудження агресивних дій РФ, надання Україні військової, фінансової та політичної допомоги.

Формується нова конфігурація європейського безпекового середовища, заснована на готовності Європи захищати свої кордони від агресора. В її основі не так формальні домовленості, як доведена на практиці здатність брати на себе відповідальність у протистоянні реальним загрозам. Навіть перебуваючи поза межами ЄС та НАТО, Україна вже стала ключовим елементом нової системи європейської безпеки.

30 вересня 2022 р. Президент України, Голова Верховної Ради України і Прем'єр-міністр України підписали спільне звернення із закликом ухвалити рішення щодо членства України в НАТО як невід'ємного елемента

забезпечення безпеки українців та громадян усього євроатлантичного простору. Крім того, вони запропонували у цьому документі невідкладно розглянути українські ініціативи щодо багаторівневої системи гарантування безпеки на основі багатосторонніх і двосторонніх угод України, спрямованих на доведення оборонного потенціалу нашої держави до рівня, який забезпечуватиме гарантовану відсіч агресії РФ, посилення військової підтримки України, нарощування її оборонних спроможностей, сприяння розвитку оборонно-промислового комплексу та суттєвого збільшення масштабу й обсягів підготовки українських військових. За словами Президента України Володимира Зеленського, де-факто Україна вже пройшла свій шлях до НАТО та довела сумісність зі стандартами Альянсу, відбиваючи російську військову агресію. Тепер же готова вступити у НАТО офіційно за пришвидшеною процедурою.

Подача цієї заявки формалізувала обговорення про майбутнє членство України в Альянсі і стала продовженням багаторічного курсу нашої держави на євроатлантичну інтеграцію – з 2019 року він закріплений у Конституції країни. Варто зауважити, Україна звернулася до НАТО із закликом ухвалити рішення про членство у момент, коли прихильність інтеграції до Альянсу серед українців сягнула 83 %.

14 листопада 2022 р. Рада Європейського Союзу заявила про започаткування Військової допоміжної місії ЄС з підтримки України (EUMAM Ukraine). Мета цієї місії – розвинути військові спроможності Збройних Сил України, надати їм можливість захистити територіальну цілісність та суверенітет України в межах її міжнародно визнаних кордонів, а також для захисту цивільного населення.

EUMAM Ukraine має невиконавчий мандат (не передбачає залучення військ в Україні) на надання індивідуальної, колективної та спеціальної підготовки персоналу Збройних Сил України в кількості до 15 тис. військовослужбовців, яка надаватиметься на території різних країн Європейського Союзу.

26 червня 2022 р. на території Великої Британії розпочала роботу міжнародна тренувальна місія з надання базової військової підготовки для військовослужбовців Збройних Сил України. Окрім британських військових, участь у місії беруть представники Данії, Канади, Литви, Нової Зеландії, Норвегії, Фінляндії, Швеції, з 2023 року до неї приєднується Австралія. У 2022 році підготовку у Великій Британії пройшли близько 10 тис військовослужбовців, протягом 2023 року планується забезпечити базову підготовку ще 19,2 тис воїнів Збройних Сил України.

Поглиблення співпраці та взаєморозуміння в трикутнику Велика Британія – Польща – Україна, а також посилення субрегіональної взаємодії в Центральній та Східній Європі засвідчують формування стійкого альянсу, який виступає надійним щитом європейського простору від зовнішніх загроз. Надання підтримки таким проєктам з боку Сполучених Штатів Америки дає змогу розглядати їх як основу оновленого бачення трансатлантичного партнерства, спрямованого на протидію агресивній політиці РФ у Європі.

Адже саме Україна захищає свою свободу та незалежність і водночас обороняє кордони демократичного світу, стримуючи російську агресію на лінії фронту.

Успішність оборони від загарбників забезпечено не лише вмiлим командуванням та хоробрістю воїнів, але й дієвою підтримкою міжнародних партнерів. Ідеться не тільки про політичний тиск на агресора, але й про пряму військово-технічну та економічну допомогу.

Важливим елементом партнерських зусиль з підтримки України є започаткування так званого формату «Рамштайн». У межах Консультативної групи з питань оборони України з кінця квітня організовано щомісячні зустрічі представників міністерств оборони понад 40 держав. До роботи залучено не лише членів євроатлантичної спільноти, але й інші держави – Австралію, Ізраїль, Йорданію, Катар, Кенію, Ліберію, Марокко, Нову

Зеландію, Республіку Корею, Туніс, Японію. Зустрічі у форматі «Рамштайн» дають змогу спростити обговорення та прийняття практичних рішень щодо підтримки нашої держави, постачання зброї, боєприпасів та інших військових матеріалів.

Потужним кроком, спрямованим на посилення обороноздатності України, є затвердження в США закону про лендліз. Він не лише спрощує надання Сполученими Штатами практичної військової допомоги нашій державі, але й декларує готовність Вашингтону не дозволити російським агресорам поневолити Україну. Згідно із законом, у 2022–2023 рр. США зможуть у прискореному режимі та на пільгових умовах позичати або здавати в оренду продукцію оборонного призначення як Україні, так і державам Східної Європи, що стикаються з наслідками збройної агресії РФ. Дата підписання закону президентом США Дж. Байденом – 9 травня – увиразнює символізм цієї події, адже вперше з часів Другої світової війни Сполучені Штати Америки вдалися до такого кроку для допомоги партнеру. Цей історичний крок став можливим завдяки двопартійній підтримці свободи та незалежності України американською політичною елітою та є важливим досягненням нашої дипломатії.

17 жовтня 2022 р. Рада Європейського Союзу ухвалила додаткові заходи допомоги в межах Європейського фонду миру (EPF) для подальшої підтримки спроможності та стійкості Збройних Сил України. Шостий транш у розмірі 500 мільйонів євро довів загальний внесок ЄС у рамках EPF для України до 3,1 мільярда євро.

Цим ЄС посилює свою підтримку Україні у захисті її суверенітету та територіальної цілісності в межах міжнародно визнаних кордонів країни та захисту цивільного населення від російської війни, що триває.

Вагомі результати допомоги демократичного світу вже очевидні. Наша держава отримує сучасне озброєння, необхідне для відбиття російської

агресії. Застосування переносних протитанкових систем «Javelin» та «NLAW» завдало російським військам суттєвих утрат в бронетехніці вже в перші дні широкомасштабного вторгнення. Артилерія – буксировані гаубиці «M777», самохідні артилерійські установки «CAESAR», «Krab», «M109» та «PzH 2000» – допомагають відбивати атаки ворога, який переважає на фронті кількісно. Ракетні системи залпового вогню «HIMARS» уможливають потужні високоточні удари по тилівій інфраструктурі агресора. Протикорабельні ракети «Harpoon» зруйнували плани російського командування щодо контролю підходів до українських чорноморських портів. Різна бронетехніка – від австралійських «Bushmaster» до британських «Mastiff» та голландських «YPR-765» – зберігає життя українських воїнів.

Постачання західної зброї водночас сприяє фактичному переозброєнню Збройних Сил України та наближає їх до євроатлантичних стандартів. Україну прийнято до багатосторонньої програми взаємосумісності (MIP) з технологічного співробітництва армій держав – членів НАТО. Відтепер наша держава має право брати участь у розробленні та внесенні змін до ключових стандартів НАТО.

Україна отримує від партнерів не лише зброю західного виробництва. З їхньою допомогою вдалося забезпечити поповнення втрат у техніці радянських зразків, яка була на озброєнні ЗСУ. Постачання з Польщі, Чехії, Словаччини, Словенії компенсували втрати у танках, літаках та гелікоптерах, системах протиповітряної оборони в критичний період війни.

З початку повномасштабної агресії Україна отримала безпрецедентну фінансову та гуманітарну допомогу, зокрема кредити від міжнародних фінансових організацій (МВФ, Світового банку, ЄІВ) обсягом 3 млрд дол. США (на 13 вересня 2022 р.), а також двосторонні кредити, гранти та гарантії від США, ЄС, Німеччини, Канади, Японії, Великої Британії, Франції, Італії, Нідерландів, Швеції, Данії, Норвегії, Австрії, Литви, Латвії, Ісландії загальним обсягом 14,4 млрд дол. США.

Банківські установи та регулятори європейських країн істотно спростили процедури відкриття громадянами України банківських рахунків за кордоном, обміну готівкової гривні на євро та інші національні валюти країн перебування. Укладено значну кількість нових та додаткових угод, спрямованих на усунення штучних бар'єрів для українців на шляху до банківської інфраструктури країн ЄС.

Безпрецедентні обсяги гуманітарної допомоги, які надходять до України, є яскравим свідченням згуртованості українського суспільства та світової спільноти в подоланні наслідків агресії. З метою врегулювати питання збору та доправлення цієї допомоги створено два логістичні хаби – у Польщі та Румунії.

5 травня 2022 р. Президент України Володимир Зеленський оголосив про запуск глобальної ініціативи United24, перша складова якої – онлайн-платформа для збору коштів на підтримку держави. Зібрані кошти розподіляються за трьома напрямками: оборона та розмінування, гуманітарна та медична допомога, відбудова України. Станом на листопад 2022 р. платформою зібрано понад 230 млн дол. США.

Широка географія зовнішньополітичних контактів дає змогу звертатися до різних регіонів та держав світу. Участь Президента України Володимира Зеленського в роботі багатосторонніх форматів відкриває додаткові можливості для забезпечення підтримки нашої держави з боку світової спільноти. Виступи в межах формату G7 (у тому числі – на останньому саміті цього об'єднання) зафіксували поглиблену увагу провідних держав демократичного світу до проблеми російської агресії. Промови Президента України на близькосхідних, азійських, африканських та латиноамериканських форумах (Азійський саміт з безпеки «Діалог Шангри-Ла», конференція «Азійське Лідерство» в Сеулі, перші в історії звернення до Африканського союзу та Організації американських держав) демонструють світові Україну як повноправну учасницю міжнародних відносин,

розширюють географію підтримки нашої держави та стають на заваді намірам РФ розколоти світову спільноту й повернути світову цивілізацію в часи панування сили й розподілу сфер впливу. Ключовими принципами зовнішньої політики України були й залишаються непорушність державного суверенітету й територіальної цілісності, неприпустимість агресії та застосування силових засобів впливу проти суверенних держав, протидія будь-яким спробам неоімперської ревізії чинного світового порядку, заснованого на нормах міжнародного права.

Активний діалог Президента України з главами іноземних держав та виступи перед парламентами сприяють інтенсифікації двосторонніх відносин та розширенню кола партнерів України. Важливе значення має організація візитів іноземних високопосадовців до нашої держави, відвідування ними звільнених територій та ознайомлення з наслідками злочинів російських окупантів.

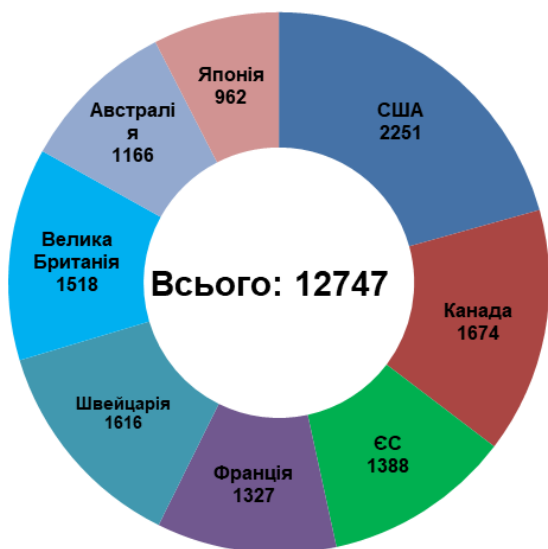
Злочини агресора на території України вимагають належного визнання та покарання винних. Велике значення має надання цим подіям відповідної кваліфікації з боку партнерів – на сьогодні Естонія, Ірландія, Латвія, Литва, Канада, Польща, Чехія у своїх офіційних документах схарактеризували їх як геноцид. Паралельно з розслідуванням російських злочинів Україна намагається домогтися правової оцінки дій РФ, зокрема в міжнародних судових інстанціях. Позови до Міжнародного суду ООН та Європейського суду з прав людини отримують підтримку з боку партнерів, що є результатом активної роботи української влади.

У сфері політичного протистояння Україна кидає виклик РФ на міжнародних платформах. Практичну роботу системи ООН з виконання функції з підтримки миру фактично заблоковано наявністю в агресора права вето в Раді Безпеки організації. Утім Україна та партнери досягли успіхів у протистоянні з Росією, використовуючи потенціал Генеральної Асамблеї. У співпраці з партнерами Україна домоглася ухвалення Резолюції з осудом

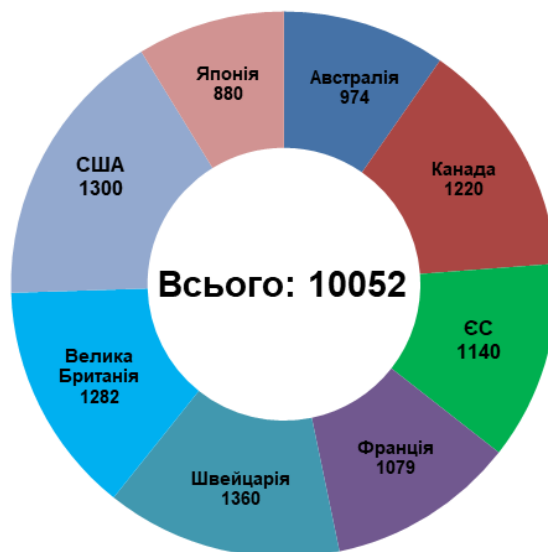
російського вторгнення та вимогою до Москви вивести війська з української території (2 березня), Резолюції «Гуманітарні наслідки агресії проти України», яка засуджує злочинні дії російських військ у нашій державі (24 березня), Резолюції із засудженням спроби незаконної анексії частини Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей «Територіальна цілісність України: захист принципів Статуту ООН» (12 жовтня) та Резолюції щодо компенсаційного механізму за відшкодування завданих збитків «Просування правового захисту та репарацій за агресію проти України» (14 листопада).

Демократичний світ став на захист України і застосовує **механізм санкцій** у відповідь на агресію та brutальне порушення Росією норм міжнародного права.

Санкції проти Росії, пов'язані з її агресією проти України, на міжнародному рівні застосовують з 2014 р. На сьогодні за кількістю введених санкцій (понад 12,7 тис.) РФ випереджає всі інші країни разом узяті. Друге місце посідає Іран, третє – Сирія. Позаяк Кремль не зупиняє війни, санкційний тиск лише посилюватиметься.

Санкції проти РФ з 2014 р.

У тому числі з початку широкомасштабної агресії

28 листопада 2022 р. Рада Європейського Союзу одноголосно ухвалила рішення додати порушення санкцій до списку злочинів ЄС, включених до Договору про функціонування Європейського Союзу. Включення порушення санкцій до списку злочинів ЄС є першим із двох кроків щодо забезпечення однакового ступеня застосування санкцій на всій території ЄС та припинення спроб обійти або порушити санкції. Після ухвалення цього рішення Європейська Комісія подасть пропозицію щодо директиви, яка містить мінімальні правила визначення кримінальних злочинів та покарань за порушення обмежувальних заходів ЄС.

Вплив санкцій уповні виявляється в довгостроковій перспективі й покликаний згодом обмежити спроможність Росії продовжувати свою агресивну політику.

Упроваджена Кремлем ще 2014 р. політика імпортозаміщення дедалі помітніше захлинається, чому сприяють нові хвилі санкцій. Ще 2021 р. Центробанк РФ визнав – 65 % російських компаній потребували імпорту для виробництва.

Міжнародні санкції та суворий експортний контроль обмежили доступ РФ до критично важливих технологій і фінансових ресурсів, боляче вдарили по російських олігархах та владній еліті, яка несе відповідальність за розпалювання війни, загалом по російській економіці та її оборонному потенціалу. Частина російських еліт і середнього класу відреагувала втечею за кордон.

Росія залежить від імпорту продуктів з високою доданою вартістю. Ключові галузі промисловості РФ критично залежні від імпорту з ЄС та США. Так, частка імпортних комплектувальних складників в обробній промисловості сягає 46 %, а в деяких галузях вона перевищує половину. У результаті падіння обсягів російського імпорту деякі сектори економіки (наприклад, виробництво автомобілів і побутової техніки) опинилися на межі зникнення.

Особливо показовим є обмеження або припинення імпорту в РФ такої високотехнологічної продукції, як авіоніка, передові напівпровідники, програмне забезпечення, унаслідок чого стрімко зростає технологічний розрив між РФ та розвиненими країнами. У нафтогазовій сфері через вихід західних компаній із сектору та внаслідок інших санкцій очікується скорочення видобутку нафти.

Експерти прогнозують, що 2022 р. на російську економіку чекає глибока рецесія і втрата економічних здобутків минулих років (понад 11 % ВВП). Висока інфляція (понад 20 %) ослаблюватиме ефективність додаткових стимулювальних заходів, запроваджених російським урядом з метою послабити вплив санкцій, знижуватиме купівельну спроможність споживачів та підвищуватиме ризики скорочення внутрішніх інвестицій.

Спільні зусилля демократичного світу, санкційний тиск та добровільний вихід світових компаній з російського ринку погіршують стан російської економіки та завдають їй дедалі більшої шкоди попри заяви Кремля про «контрольованість» ситуації та приховування статистичної інформації щодо реального стану справ.

Ми вдячні нашим міжнародним партнерам – США, ЄС, Великій Британії, Канаді, Австралії та іншим державам – які, попри власні економічні труднощі, провадять і далі обраний курс на стримування агресора та підтримку України.

Україна вітає ухвалення 5 жовтня 2022 р. Радою Європейського Союзу восьмого пакету санкцій проти держави-агресора, що дозволило запровадити обмеження цін на нафту в рамках імплементації угоди G7 щодо експорту російської нафти. Ці дії тісно координуються з партнерами G7 і набирають чинності з 5 грудня 2022 р. 8-й санкційний пакет включає також додаткові санкції щодо фізичних та юридичних осіб, причетних до незаконної анексії та фіктивних «референдумів» на окупованих територіях Донецької,

Луганської, Херсонської та Запорізької областей, заборону на експорт вугілля, включно з коксівним вугіллям (яке використовується на російських промислових підприємствах), окремих електронних компонентів (у російській зброї), технічних виробів, що використовуються в авіаційному секторі, тощо.

Ми переможемо

Для України сьогоднішня війна – це війна за незалежність, свободу, звільнення окупованих територій. Для демократичного світу – це шанс позбутися російської загрози, шанс змінити саму Росію. Вільний світ не може програти, адже агресивні плани РФ не обмежуються Україною.

Ураховуючи нищівні для української держави й національної гідності цілі, які переслідує Росія в цій черговій війні проти України, важливо чітко визначити стратегію перемоги.

ВІЛЬНА НАЦІЯ

UKRAINE

**ДЛЯ УКРАЇНЦІВ ПЕРЕМОГА ОЗНАЧАЄ
СВОБОДУ ВІД БУДЬ-ЯКИХ СПРОБ
ПОНЕВОЛЕННЯ ТА ДИКТАТУ, ЗБЕРЕЖЕННЯ
НЕЗАЛЕЖНОСТІ, СУВЕРЕНІТЕТУ Й
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ НАШОЇ
ДЕРЖАВИ, ГАРАНТУВАННЯ ЇЇ БЕЗПЕКИ ТА
ДЕМОКРАТИЧНОГО РОЗВИТКУ**

Демократичні держави не воюють між собою, адже всі суперечності між ними здатні залагоджувати політико-дипломатичним шляхом. Україна як демократична держава не прагнула цієї війни. Ми опинилися під ударом значно більшої авторитарної країни та її «другої армії світу», як вважалося дотепер. Але ще пів століття тому в резонансній статті «Чому великі держави програють малі війни: політика асиметричного конфлікту» американський дослідник Ендрю Мак назвав дві головні причини можливої поразки більшої потуги. Це, по-перше, кардинальна недооцінка противника і, по-друге, це втрата агресором волі до перемоги.

Перебіг подій доводить справедливість цієї думки. Принаймні чинник недооцінки національної стійкості України кремлівськими «стратегами» спрацював на 100 %. І головною перешкодою для реалізації агресивних

намірів РФ став **героїзм Збройних Сил України, мужність і наснага військовослужбовців і працівників усіх органів сектору безпеки та оборони України**. Саме завдяки їхній непоступливості ворог був змушений залишити захоплені ним у перші тижні війни території північних областей України, а згодом його викинули з Харківської та частини Херсонської областей. Успішні дії Збройних Сил України та інших військових формувань переконливо довели, що ми можемо не тільки вистояти, а й перемогти.

Але нам життєво важливо не повторити цю саму помилку, недооцінюючи суперника. І робота над помилками вже триває – у цьому контексті насамперед варто відзначити ініціативу Міністерства оборони України провести до кінця 2022 р. огляд спроможностей сил оборони. Українці важливо забезпечити зміцнення нашої системної переваги над агресором – людиноцентричного підходу, оголошеного Президентом України Володимиром Зеленським 2019 р. та зафіксованого в Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни». Бойові дії – не привід зволікати з упровадженням такого підходу в секторі безпеки та оборони України, прискоренням імплементації стандартів Північноатлантичного Альянсу, які ґрунтуються саме на цьому принципі.

Війна на виснаження, яку після поразки на початковому етапі веде проти України агресор, є насамперед змаганням ресурсів. У таких перегонах РФ має значну перевагу. Тому, поряд із національною стійкістю, визначальним чинником перемоги, захисту державного суверенітету й відновлення територіальної цілісності України є непохитність **допомоги демократичного світу**. Ми впевнені в дальшій підтримці країн, які зробили найбільший внесок у збереження стійкості України у військовій, економічній, енергетичній та інших сферах, – Сполучених Штатів Америки, Великої Британії, Польщі, Балтійських держав, Чехії, Словаччини та інших держав Європейського Союзу. Сподіваємося на зміцнення та розширення політичної підтримки в майбутньому, застосування нових підходів та механізмів.

Чільне місце серед них має посісти **новий механізм міжнародних безпекових гарантій**, який забезпечить нашу державу від зовнішніх воєнних загроз. Українці пам'ятають Будапештський меморандум та інші документи, які не захистили нашу державу від повномасштабної агресії РФ, що триває вже понад дев'ять місяців, та війни, у якій Україна перебуває загалом уже понад вісім років. Тому це мають бути чіткі, ефективні й надійні юридичні гарантії, які поширюватимуться на всю територію України в міжнародно визнаних кордонах.

Міжнародна робоча група з питань безпекових гарантій для України, яку очолюють Керівник Офісу Президента України Андрій Єрмак і колишній Генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен, підготувала і презентувала 13 вересня Президентові України та ключовим міжнародним партнерам рекомендації щодо майбутніх гарантій безпеки для України – вони мають стати основою документа з назвою «Київський безпековий договір» («Kyiv Security Compact»). В основі рекомендацій – ідея створення коаліції гарантів безпеки України, яка спиратиметься на систему угод, об'єднаних у межах спільного документа про стратегічне партнерство. Наразі триває опрацювання всіх аспектів створення такого дієвого робочого механізму з міжнародними партнерами.

Формування нового механізму міжнародних гарантій має бути посилено розширенням кола наших партнерів, приєднанням до нього інших держав, що поділяють спільні цінності – свободу, демократію, права людини, верховенство права, відмову від застосування сили для розв'язання міжнародних спорів.

Важливим є активніше залучення ООН до забезпечення морських торговельних шляхів та разом з МАГАТЕ – українських атомних електростанцій. Обстріли Запорізької та Південноукраїнської АЕС унаочнили нагальну потребу виробити дієві міжнародні механізми забезпечення таких об'єктів, зокрема під час збройних конфліктів.

Сподіваємося на застосування найефективніших форм та механізмів надання гуманітарної допомоги Україні з боку міжнародних організацій, зокрема через упровадження концепції зв'язку між гуманітарною діяльністю та розвитком (Humanitarian-Development Nexus).

Україна продовжить співпрацю з Радою Європи у сфері забезпечення прав і свобод людини. Одним із пріоритетів буде залучення експертного потенціалу Ради Європи для створення Міжнародного спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України та Компенсаційного механізму відшкодування збитків, завданих унаслідок російської агресії.

Українським важливим напрямом для України є подальше зміцнення стратегічних відносин зі США, упровадження нових практичних інструментів партнерства.

Україна вітає рішення комітету Сенату США з міжнародних відносин щодо прийняття резолюції про внесення Росії до переліку країн, які підтримують тероризм, та сподівається на ухвалення остаточного рішення про визнання РФ державою – спонсором тероризму.

13 жовтня 2022 р. Парламентська Асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію «Подальша ескалація агресії Російської Федерації проти України». До резолюції було внесено поправку, яка оголосила «чинний режим в Російській Федерації терористичним». Таким чином, Рада Європи стала не тільки першою міжнародною організацією, яка виключила Росію зі свого складу у зв'язку з агресією проти України (16 березня 2022 р.), але й чий статутний орган визнав теперішню Росію державою-терористом.

23 листопада 2022 р. резолюцію щодо визнання РФ державою – спонсором тероризму ухвалив Європарламент. Раніше відповідні рішення прийняли парламенти Литви, Латвії та Естонії.

Тісна взаємодія у форматах «трикутників» Україна – Польща – Литва (Люблінський трикутник), Україна – Польща – Румунія, Україна – Румунія – Республіка Молдова, та в багатосторонніх форматах, як-от «Тримор'я», Бухарестська дев'ятка, Вишеградська група, ГУАМ, сприятиме ефективнішому захисту національних інтересів України. Тактика малих альянсів не суперечить європейському та євроатлантичному курсу, проте створює нові можливості для отримання політичної та військово-технічної допомоги.

Українська держава вітає й підтримує участь громадських організацій закордонного українства в протидії російській агресії: інформаційну, гуманітарну, політичну підтримку України.

Використання **санкційних засобів** створює потужну економічну мотивацію до деескалації агресії. Економічні санкції разом з військовою та фінансовою допомогою є дієвим механізмом реакції міжнародної спільноти та певних держав на порушення агресором норм міжнародного права. Важливу роль у цьому контексті відіграє міжнародна робоча група Єрмака – Макфола, яка розробляє пропозиції щодо посилення санкційного тиску на РФ у фінансовій та енергетичній сферах, розширення персональних санкцій, нарощування торговельних і технологічних обмежень, які завдаватимуть дедалі більшої шкоди агресору.

Запровадження нових стандартів прозорості щодо іноземних компаній, які співпрацюють з Росією, дозволить збільшити поінформованість учасників ринку про токсичність таких компаній, підвищити тиск на російську економіку. Треба наголосити на посиленні вимог стосовно економічної співпраці з агресором і визначенні правових підстав для запровадження вторинних санкцій.

Міжнародні санкції мають обмежити ресурсні можливості РФ для продовження агресії. Водночас **гнучка економічна політика** сприятиме

нарощуванню потенціалу України та вирівнюванню наявного ресурсного дисбалансу.

Україна має шанс перезаснувати економічні відносини, назавжди подолати зловживання монопольною та олігархічною концентрацією економічної влади, яка пригнічує підприємницький та креативний потенціал, укріплює бідність і відсталість.

Основою стійкості в умовах нав'язаної Україні війни на виснаження має стати впровадження функціонального підходу – надійності виконання життєво важливих функцій, а не матеріальних об'єктів, які стають легкими цілями ворожої атаки. Прикладом є гнучка логістика постачання нафтопродуктів, налагоджена після знищення агресором українських нафтопереробних заводів і нафтобаз.

Стабільне функціонування економіки створює ресурс для протистояння ворогу, забезпечує життєдіяльність людей та збереження інфраструктури країни. Підприємництво є базисом стійкості національної економіки, а в умовах війни на виснаження ще більшого значення набуває створення сприятливих умов для підприємницької діяльності за допомогою дальшої дерегуляції та демонополізації.

Війна є постійним джерелом екзистенційних ризиків і загроз для бізнесу. Неможливо спрогнозувати масштаби руйнувань, що виникають через бойові дії та ракетні обстріли.

Порушуються логістичні ланцюги постачання сировини та матеріалів, збуту готової продукції як для внутрішнього ринку, так і на експорт. Внутрішнє переміщення та вимушена еміграція працівників породжують проблему браку робочої сили відповідних кваліфікацій, що особливо дається взнаки під час поступового відновлення обсягів виробництва. Через утрату доходів, зменшення фінансування низки бюджетних програм скоротився внутрішній попит на товари споживчого й виробничого призначення. За цих умов

виникають ризики накопичення взаємної заборгованості та наростання платіжної кризи. Дедалі відчутнішими будуть наслідки різкого скорочення інвестування, що призводитиме до зменшення продуктивності виробничого обладнання, посилення техногенних ризиків. Консервація призначених для експорту запасів продукції внаслідок ускладнення транспортної логістики спричинить зниження вартості цієї продукції, погіршення фінансового становища виробників, втрати позицій на міжнародних ринках.

Підтримання купівельної спроможності та поліпшення споживчих настроїв населення завдяки дотриманню зобов'язань держави щодо соціальних виплат та оплати праці працівникам бюджетної сфери, збільшення можливостей працевлаштування – вагомі чинники державної підтримки економічної активності. Стабілізації внутрішнього попиту сприятимуть також відбудова зруйнованої інфраструктури, житла та комунального господарства, державні замовлення на оборонні потреби.

Важливо й далі реалізовувати програми релокації підприємств на безпечніші території, допомагаючи їм облаштуватися на нових місцях. Зруйновані та зупинені підприємства в регіонах, де велися бойові дії, мають отримати спеціальну фінансову допомогу для відновлення діяльності. Урегулювання потребує проблема заборгованості, що виникла внаслідок форс-мажорних обставин війни.

Активно розвивається фізична реабілітація. Одним з найбільших викликів сьогодні є те, що значна кількість захисників і цивільних отримали поранення, каліцтво. І якщо держава швидко не допоможе їм, вони впадуть із активного соціально-економічного життя.

У відповідь на цей виклик Україна збільшує свої інвестиції в придбання допоміжних засобів реабілітації (ДЗР) для осіб, які їх потребують. Якщо на 2022 рік Державним бюджетом України передбачено на придбання ДЗР 1,6

млрд грн, то на 2023 рік ці видатки збільшено вдвічі – до 3,3 млрд грн. І це без урахування коштів міжнародних донорів.

Базовим ризиком у сфері державних фінансів в умовах війни є розбалансування державного та місцевих бюджетів унаслідок нестабільності надходжень і зростання видатків. Необхідність повномасштабного фінансування потреб оборони країни, соціальної підтримки громадян має поєднуватися з потребами фінансування процесів першочергового відновлення інфраструктури та повернення до життя деокупованих територій.

Отже, неможливо застосовувати традиційні підходи до забезпечення бюджетної стійкості, які ґрунтуються на винятково неемісійному фінансуванні бюджетних видатків та мінімізації бюджетного дефіциту. Своєю чергою, різке скорочення бюджетних видатків матиме руйнівні соціальні наслідки та позначиться на обороноздатності. За таких умов бюджетна стійкість має ґрунтуватися на засадах збалансованого залучення зовнішніх та внутрішніх фінансових ресурсів у прийнятних обсягах – включаючи фінансування з боку Національного банку України, а також раціоналізації бюджетних видатків.

Консолідація фінансових ресурсів держави, повноцінне відновлення потенціалу податкової системи мають відбуватися без зростання фіскального тиску на легальний бізнес – передусім завдяки активізації економічної діяльності, зменшенню можливостей для ухилення від сплати податків, підвищенню ефективності чинних та обґрунтованості надання нових податкових стимулів.

Дальша цифровізація податкового та митного адміністрування надасть змогу посилити дієвість та ризик-орієнтованість фіскального контролю, зменшити обтяжливість податкових і митних процедур, закладе підґрунтя для зниження податкового навантаження на економіку.

Взаємодія з країнами-партнерами та іноземними інвесторами щодо заохочення інвестування в Україну, розпочата ще до завершення війни (зокрема, за допомогою страхування інвестицій), дасть змогу диверсифікувати ресурсні джерела економічного відновлення, послабити навантаження на державний та місцеві бюджети.

Забезпеченню стійкості бюджетної системи сприятиме підвищення ефективності й результативності витрачання бюджетних коштів – оптимізація та гарантування цільового характеру механізмів підтримки соціально вразливих верств населення та бізнесу, які постраждали від війни, недопущення зловживань і маніпуляцій бюджетними витратами та розпорощення бюджетних ресурсів.

Важливо змінити філософію стійкості банківської системи, яку наразі досягнуто ціною її самоізоляції від ринкового кредитування. Активізувати кредитування економіки без ризиків нового «банкопаду» цілком можливо. Для цього треба врегулювати проблему «поганих» боргів, що виникли через форс-мажорні обставини, розширити субсидоване кредитування за програмою «Доступні кредити 5–7–9 %», здійснити рекапіталізацію банківської системи (зокрема, державних банків) для її активнішого залучення до цільового фінансування програм відновлення, а також встановити на період воєнного часу спеціальні нормативи, що враховують вплив воєнних ризиків та дисбалансів.

У межах ініційованої Президентом України програми «Доступна іпотека» з жовтня 2022 року Урядом впроваджено оновлену програму пільгової іпотеки під 3 % на придбання житла для військових, працівників правоохоронного та безпекового секторів, педагогів, медиків, науковців, внутрішньо переміщених осіб та інших громадян України, які не мають власної житлової нерухомості або у власності яких менше ніж 52,5 кв. м для сім'ї з однієї особи.

Забезпечення фінансової стійкості й надалі потребує поширення цифрових технологій у платіжній сфері, розбудови інфраструктури дистанційних та безготівкових розрахунків. Безперебійність роботи банківської та платіжної інфраструктури в умовах воєнних ризиків вимагає посилення фізичного захисту й кібербезпеки електронних платіжних систем і даних (серверів, мереж і терміналів), організації роботи мобільних банківських відділень, пріоритетного підкріплення готівкою банкоматів та інкасації платіжних терміналів у сільській місцевості.

Можливості доступу до всього спектра банківських послуг для громадян, які вимушено перебувають за кордоном, сприятиме збереженню їхніх зв'язків з Україною, зміцнюватиме перспективи повернення на Батьківщину. Так само важливо зберегти доступ до банківських послуг громадян України, які опинилися на тимчасово окупованих територіях.

Застосування таких підходів дасть змогу зберегти роль бюджетів та банківської системи як точок стійкості, які забезпечують економічну та соціальну стабільність в умовах війни.

Якнайшвидше відновлення повноцінної роботи промисловості є одним з ключових чинників забезпечення стійкості економіки у воєнний та повоєнний періоди. Це має сприяти позитивній динаміці зайнятості й доходів населення, подоланню дефіцитів; запобігти надмірній інфляції; поліпшити зовнішньоторговельний баланс; збільшити податкові надходження до державного й місцевих бюджетів.

Продовження активних бойових дій позбавляє змоги здійснити остаточне оцінювання збитків і наслідків воєнної агресії РФ для промисловості України. Проте вже нині важливо запровадити систему постійного моніторингу руйнувань і втрат промислових потужностей у країні. Згодом це дасть змогу розробити цільові програми відновлення виробництва та

створення робочих місць у промисловості, відродження територій, які постраждали від бойових дій.

У воєнний період важливо зважати на погіршення фінансового становища переважної більшості підприємств через здорожчання логістичних послуг, втрату ринків збуту, посилення тиску з боку імпорту тощо. Ці чинники деформують ринкові механізми оцінювання ефективності бізнесу й перспективної прибутковості секторів економіки. Імовірними є вплив капіталів, вимивання дрібних і малих підприємств, поглинання, концентрація та монополізація економіки. Відповідальним за підтримання конкурентності національних ринків є Антимонопольний комітет України, який має діяти в тісній співпраці з галузевими об'єднаннями бізнесу.

Стійкості національної економіки сприятиме максимальне розширення ринків збуту. Зокрема, ідеться про розширення можливостей реалізації продукції на внутрішньому ринку через забезпечення потреб сил оборони, державне замовлення, програми відбудови та гуманітарної допомоги; заміщення імпорту з РФ та Білорусі; відновлення й розбудову транспортної логістики зовнішньої торгівлі.

Уряд України здійснює заходи з відновлення пошкодженої інфраструктури та підготовки до осінньо-зимового періоду 2022–2023 рр. Для забезпечення сталого функціонування енергетики України та підготовки до опалювального сезону Уряд створив Штаб із підготовки до опалювального періоду 2022/23 років під час воєнного стану.

Ремонтні та відновлювальні роботи енергетичної інфраструктури здійснювались на всій території України, передусім на об'єктах, які зазнали руйнувань внаслідок російської агресії. Кабінет Міністрів України забезпечив виділення ресурсів для відновлення низки зруйнованих ТЕЦ – Охтирської, Кременчуцької, Чернігівської тощо. Формувався запас модульних котелень, палива, спеціальних генераторів для електроенергії, які

можна швидко переміщати й розгортати. До кінця жовтня 2022 року 95 % об'єктів інфраструктури систем теплопостачання на підконтрольних територіях було готові розпочати опалювальний період.

До початку опалювального сезону Україна накопичила значні запаси палива, зокрема у підземних сховищах зберігалось понад 14,6 млрд куб. м газу. Також на складах ТЕС і ТЕЦ знаходилося 1,5 млн т вугілля, що майже вдвічі більше, ніж необхідні гарантовані запаси.

Здійснюються заходи з підвищення безпеки енергетичної інфраструктури. Забезпечення безпеки та стійкості функціонування критичної енергетичної інфраструктури вже здійснюється на базі положень нового Закону України «Про критичну інфраструктуру», що набув чинності 15 червня 2022 р. Закон встановлює вимогу забезпечити функціонування інфраструктурних систем виконання життєво важливих функцій, зокрема функції енергозабезпечення.

Україна координує свою роботу в енергетичній сфері з країнами Європейського Союзу – розширення співпраці та інтеграція енергетичних ринків зміщуються в практичну площину завдяки послідовним крокам нашої держави з набуття членства в ЄС, а також змінам у ставленні ЄС до співпраці з Росією. Розв'язавши війну проти України, РФ фактично змусила лідерів країн ЄС прийняти план вийти з-під впливу російських енергоносіїв. На найвищому політичному рівні ЄС визначено ціль – *«якнайшвидше припинити залежність від російського імпорту газу, нафти та вугілля»*.

Для України важливою є політична підтримка зусиль щодо гарантування достатнього рівня заповнення газових сховищ і запровадження солідарного механізму їх наповнення, посилення інфраструктурної з'єднаності ЄС із сусідніми країнами.

Крім того, для забезпечення стійкості паливно-енергетичного комплексу України під час особливого періоду актуальним є виконання таких завдань:

додаткового накопичення енергоресурсів, зокрема природного газу, для генерації електроенергії на період опалювального сезону;

створення газопостачальниками страхового запасу природного газу;

збалансування попиту і пропозиції на ринку електричної енергії за кризовими сценаріями (у разі втрати або виведення в аварійний ремонт окремих енергетичних об'єктів);

збільшення аварійного запасу електроустаткування, будівельних конструкцій та матеріалів для можливого відновлення електромереж у разі втрати об'єктів їх інфраструктури;

врегулювання питань заборгованості на ринку електричної енергії;

забезпечення надійного функціонування газотранспортної системи та належної фінансової спроможності оператора ГТС;

комплексне вирішення проблемних питань проведення осінньо-зимового періоду, зокрема в частині забезпечення підприємств теплової генерації та населення альтернативними видами палива.

Подібні проблеми актуальні й для аграрного бізнесу, що потерпає від невизначеності через сезонні виробничі цикли. Війна призвела до недоінвестування сільгоспугідь, тваринництва й переробних потужностей. Ускладнення збуту продукції на внутрішньому та зовнішніх ринках актуалізує завдання: розширити можливості зберігання й перероблення агропродукції на готову харчову продукцію, напівфабрикати й товари тривалого зберігання. Особливої уваги в цьому контексті потребують фермерські, селянські та подвірні господарства.

Великого значення набуває забезпечення стійкості продовольчих систем громад, що передбачає насамперед підтримку особистих селянських господарств.

Зміцнення продовольчої безпеки є одним з найважливіших завдань забезпечення стійкості у воєнний період. Головними ризиками можна визначити такі: цілеспрямоване руйнування агресором продовольчих складів, елеваторів, агропідприємств; знищення врожаю на полях, інфраструктури постачання паливно-мастильних матеріалів; блокування експорту. Державна аграрна політика має бути спрямована на сприяння аграріям у забезпеченні їхніх виробничих потреб, пошуку й налагодженні нових каналів реалізації сільськогосподарської продукції та харчових продуктів на зовнішніх ринках.

Оперативне відновлення транспортної інфраструктури, розбудова альтернативних маршрутів і засобів транспортування, оновлення й розширення рухомого складу як залізничних, так і автомобільних перевезень дасть змогу зменшити вартість постачально-збутової логістики для підприємств – це позитивно вплине на їхню прибутковість і конкурентоспроможність.

Треба забезпечити стійкість транспортного комплексу в умовах фізичних загроз руйнування: налагодити виробництво та нагромадження комплектувальних складників, матеріалів для ремонту рухомого складу, доріг, мостів і контактної мережі; розосередити вагонний і тяговий парк «Укрзалізниці». Особливої уваги потребуватиме відновлення фінансової стійкості АТ «Укрзалізниця», на яке покладено відповідальні завдання з евакуації людей та релокації підприємств.

З початком бойових дій Україна стикнулася з необхідністю комплексного відновлення здоров'я постраждалих на тлі загострення системних проблем галузі. Надання медичної допомоги в умовах війни і післявоєнного часу вимагає екстраординарних рішень і масштабних заходів у дуже стислі терміни.

Попри бойові дії медичній галузі вдалось зберегти функціональність. Понад те, в останні місяці спостерігається поступове відновлення функціональності

системи охорони здоров'я (СОЗ), зумовлене налагодженням надання медичних послуг у повному обсязі в окремих регіонах України та відновленням медичної інфраструктури.

Успішно протидіяти викликам війни дозволили координація з боку Міністерства охорони здоров'я України та оперативна взаємодія із військовими адміністраціям закладами охорони здоров'я, з огляду на конкретну ситуацію на місцях. Значну роль відіграв попередній досвід боротьби із пандемією COVID-19, коли були сформовані та апробовані антикризові рішення, зокрема – розроблені ефективні маршрути пацієнтів, посилено матеріальну та технічну складові.

Для підтримки розвитку реабілітаційної допомоги в рамках упровадження реабілітаційних маршрутів започатковано новий пакет медичних гарантій з комплексної реабілітаційної допомоги, що підтримує розвиток стаціонарних реабілітаційних відділень у багатопрофільних лікарнях.

Першочерговим завданням залишається забезпечення доступу до основних медичних послуг для задоволення поточних, зростаючих та нових потреб у сфері охорони здоров'я та загроз громадському здоров'ю, особливо на деокупованих територіях.

Подальші кроки налагодження належної роботи СОЗ полягатимуть у визначенні поточних та прогнозованих потреб у медичних послугах з відповідним перерозподілом ресурсів. Зокрема, залишаються актуальними проблеми низького рівня вакцинації від низки інфекційних хвороб, зокрема кору, поліомієліту, а також зростання сезонної захворюваності на інфекційні хвороби. Разом з тим, зростає потреба в організації надання медичних послуг з лікування травм, спричинених бойовими діями.

Важливим аспектом відновлення слід вважати належний облік ресурсів з метою формування об'єктивного уявлення про стан СОЗ, а також пошук альтернативних джерел залучення цих ресурсів та моделей заохочення

приватного бізнесу в медицині після завершення війни, зокрема – на деокупованих територіях.

Урядом у терміновому порядку спрощено процедуру отримання допоміжних засобів реабілітації, зокрема протезів, для постраждалих унаслідок бойових дій військовослужбовців та цивільних осіб. Відтепер безкоштовно отримати допоміжні засоби реабілітації, зокрема протези та крісла колісні, можна незалежно від встановлення інвалідності. Врегульовано питання заміни, зокрема достроково, засобів реабілітації, які внаслідок війни були пошкоджені або знищені.

Наразі в Україні функціонують 6 державних реабілітаційних закладів, що надають безоплатно реабілітаційні послуги особам з інвалідністю, дітям з інвалідністю з усіх регіонів України, зокрема деокупованих.

Особливої уваги потребує розвиток послуг з відновлення психічного здоров'я, наближених до людини та громад, а також спланованих з урахуванням потреб громади під час та після війни. За оцінками Міністерства охорони здоров'я України, щонайменше 15 млн осіб потребуватимуть психологічної допомоги після завершення війни.

За ініціативи Першої леді України створюється Національна програма психічного здоров'я і психосоціальної підтримки. Залучено потужну міжнародну експертизу, проведено аудит, скоординовано діяльність міністерств і відомств у партнерстві з неурядовими і благодійними організаціями для підготовки фахівців і створення дієвої національної моделі послуг для збереження ментального здоров'я українців.

У низці найбільших міст (Києві, Запоріжжі, Дніпрі та Львові) вже діють центри допомоги врятованим, що надають комплексну соціально-психологічну підтримку людям, які виїхали із зони активних бойових дій та тимчасово окупованих територій.

Попри війну Україна поступово будує людиноцентричну систему надання соціальних послуг. На цьому етапі важливим завданням є визначення механізму використання підходів кейс-менеджменту для надання соціальних послуг для внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю, евакуйованих осіб для підтримки їхньої безбар'єрної інтеграції в обраних громадах, незалежно від того, чи знаходяться вони у новій громаді тимчасово або прийняли рішення про переїзд.

Ураховуючи нагальність вирішення проблем громадян, які евакуюються, а також громадян з деокупованих територій, було впроваджено надання соціальних послуг екстрено (кризово), що забезпечує оперативне, протягом однієї доби, прийняття рішення про надання соціальних послуг за однією заявою людини (консультування, представництво інтересів, соціальний супровід, догляд, притулок тощо).

Подальшими кроками щодо вдосконалення сфери соціальних послуг мають стати: посилення спроможності територіальних громад України у наданні сім'ям з дітьми соціальних послуг відповідно до їхніх потреб, упровадження нової системи фінансування надання соціальних послуг, перегляд державного стандарту соціальної послуги супроводу при працевлаштуванні та на робочому місці для забезпечення співпраці соціальних працівників та спеціалізованих кар'єрних радників центрів зайнятості для осіб з інвалідністю та державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, з метою запровадження персонального асистента сім'ї.

Важливим завданням є також визначення механізму співпраці надавачів соціальних послуг з центрами зайнятості, кадровими порталами, приватними агентствами зайнятості, суб'єктами надання консультаційних послуг у сфері управління персоналом, суб'єктами надання освітніх послуг для сприяння у працевлаштуванні осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема осіб з інвалідністю, з урахуванням регіонального економічного

профілю та регіонального прогнозу потреби у працівниках, а також з урахуванням норми щодо зайнятості осіб з інвалідністю відповідно до європейських стандартів про встановлення загальної системи рівного відношення у сфері зайнятості та професійної діяльності.

Основними проблемами у сфері захисту прав дітей в Україні залишаються: жорстоке поводження з дітьми, виховання дітей в інтернатних закладах, неналежний доступ дітей до системи правосуддя.

Україна має докласти усіх зусиль для відновлення прав та забезпечення потреб підростаючого покоління, враховуючи те, що війна торкнулася долі кожної дитини в нашій державі, спричинивши страждання.

Важливо оперативно та якісно забезпечити дотримання прав дітей, які залишаються під обстрілами, втрачають батьків, а також дітей без супроводу, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за кордоном, забезпечивши їхнє подальше повернення в Україну.

Кількість дітей, які фізично страждають від війни, щодня зростає. Саме тому за ініціативи Президента України створено державний портал для розшуку дітей – інформаційну платформу «Діти війни». Інформаційна платформа допомагатиме батькам та правоохоронним органам збирати інформацію про дітей, які постраждали під час війни, зокрема зникли безвісти або були незаконно депортовані до Росії. Інформація, розміщена на порталі, – наочне свідчення геноциду українських дітей та злочинів проти людяності, які армія Росії щодня здійснює щодо українського народу.

Президентом України утворено Координаційну раду з питань захисту та безпеки дітей, яка має сприяти якнайшвидшому припиненню масових злочинів, які РФ скоює проти українських дітей.

Українська держава забезпечить утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема, шляхом сприяння сімейному

вихованню кожної дитини, яка залишилася без батьківського піклування. Нагальною є необхідність відновлення пошкодженого чи зруйнованого житла прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей опікунів / піклувальників, сімей патронатних вихователів.

Основою опірності ворогу, стійкості в умовах війни на виснаження та спроможності нації до здобуття перемоги й повоєнного відродження є **людський капітал**. Реалізація його потенціалу великою мірою залежить від того, наскільки держава та суспільство загалом знайдуть соціально ефективні відповіді на виклики, породжені війною.

Активні міграційні потоки триватимуть, доки в Україні тривають воєнні дії. За оцінками Міжнародної організації з міграції, завдяки звільненню від ворога частини окупованих територій на кінець червня 2022 р. до власних домівок змогли повернутися до 5,5 млн людей. Лише за червень їхня частка зросла на чверть, передусім через мешканців Києва та північних регіонів країни. Разом із тим, 12 % тих, хто повернувся, знову планували виїжджати. У разі посилення воєнних ризиків, погіршення якості життя міграційні потоки знову можуть посилитися.

Що довше триватиме війна, то більше вимушених мігрантів прийматимуть рішення залишитися за кордоном назавжди. Повернення ВПО та біженців з-за кордону до попередніх місць проживання в регіонах, що зазнали значних руйнувань і тимчасово непридатні для проживання, не є безпечним і може породжувати додаткові гуманітарні, соціальні та безпекові ризики. Отже, повернення цих категорій населення має синхронізуватися зі створенням умов для життя та праці людей. Проблема руйнування житлової та комунальної інфраструктури особливо гостро постає в осінньо-зимовий період. Водночас максимально можливе повернення людей в Україну та до місць проживання є критично важливим для динамічного повоєнного відновлення країни.

У пріоритетному порядку треба впровадити максимально просту й незабюрократизовану систему фіксації та відшкодування громадянам збитків за втрачене й пошкоджене житло та майно, а громадам – за комунальну інфраструктуру; спрямувати будівельні потужності на відбудову житла й інфраструктури; сприяти розширенню зайнятості у сфері будівництва. Визначальну роль у відновленні житла й інфраструктури мають відігравати територіальні громади.

Першочергового розв'язання потребує проблема забезпечення житлом ВПО та інших категорій громадян, помешкання яких пошкоджено і стало непридатним для життя або знищено внаслідок бойових дій. З цією метою треба забезпечити оновлення та фінансування державних програм забезпечення доступним житлом та надання пільгових іпотечних кредитів для придбання чи будівництва житла для таких людей.

Важливо сприяти облаштуванню ВПО, налагодити підтримку громад, які прийняли велику кількість переселенців, передусім щодо зміцнення спроможності медичних і навчальних закладів, постачання харчових продуктів, ліків, пального тощо.

Підтримання міцних зв'язків з громадянами, які вимушені були тимчасово залишити країну, підвищуватиме ймовірність їх повернення до України. Це можливо здійснити завдяки активній роботі українських дипломатичних представництв у країнах перебування переселенців, співпраці з українськими організаціями за кордоном. Через електронні сервіси потрібно налагодити систематичне інформування громадян України за кордоном про ситуацію на батьківщині, їхні права в країнах перебування, перспективи повернення та реінтеграції вимушених мігрантів в Україні; забезпечити їм можливість отримувати адміністративні та банківські послуги, брати участь у громадському житті, навчанні, дистанційній праці.

Працездатним громадянам треба створити можливості для ефективної реалізації їхніх досвіду, знань, кваліфікації, трудового потенціалу. Для стійкості ринку праці важливо забезпечити продуктивну зайнятість на умовах гідної оплати праці таких осіб на території країни, також створити умови для зайнятості вимушених переселенців, які повертатимуться з-за кордону та з евакуації. Динамічне збільшення пропозиції робочих місць є не лише важливим складником зміцнення стійкості економіки країни, а й засобом пом'якшити гуманітарні проблеми, спричинені війною, способом знизити рівень конфліктності й напруженості в суспільстві.

Масове переміщення громадян під впливом ризиків війни створило умови для значної трудової мобільності не лише в територіальному, а й у секторальному, кваліфікаційному вимірах. Воєнний час вимагає гнучких форм зайнятості, упровадження її альтернативних моделей. Щоб подолати неминучі освітньо-професійні асиметрії ринку праці, освітньо-професійна підготовка й перепідготовка мають бути адаптовані до щоденних потреб. Підвищена трудова та соціальна мобільність також можуть мотивувати до самостійної зайнятості й підприємницької діяльності осіб, яким війна зламала звичні умови життя та праці. Доцільним є надання грантової та кредитної підтримки відповідним стартапам.

Війна відчутно розширила й загострила потреби соціального захисту людей, які від неї постраждали. Те, що фінансові ресурси держави є обмеженими, спонукає шукати нових ефективних механізмів цільової підтримки, цифрових технологій надання компенсацій та допомог, соціального підприємництва. Набутий волонтерами досвід взаємодії має стати платформою розвитку публічно-приватного партнерства в соціальній сфері, солідарної відповідальності держави, бізнесу, громадянського суспільства.

Треба невідкладно спростити й розвантажити від зайвого паперообігу механізми матеріальної підтримки та соціального захисту, лікування, реабілітації.

Реалізація завдань соціальної підтримки безпосередньо залежить від відновлення та підтримання в умовах воєнного часу об'єктів соціальної інфраструктури – закладів медицини, освіти, культури, соціальної допомоги. Треба забезпечити максимальну доступність, економічну й енергетичну ефективність соціальної інфраструктури, зважаючи на структуру населення конкретної території, специфічні виклики воєнного часу. На територіях, наближених до зон бойових дій та з високими воєнними ризиками, є потреба максимально застосовувати дистанційні методи надання послуг.

Українці зі зброєю в руках відстоюють свободу, незалежність, суверенітет і територіальну цілісність своєї держави. Перемога над російськими загарбниками є неодмінною передумовою дальшого поступу України та досягнення головної мети – повернення до родини вільних європейських народів.

ПРЯМУЄМО ДО ЄС

Розпочалася нова історія України та Європейського Союзу, ми тепер не поруч, ми тепер разом. Не два сусіди, між якими кордони й бар'єри, а одна європейська родина, яка має спільні цінності і спільну долю

*Президент України
Володимир Зеленський*

Український спосіб життя: європейські традиції

Український спосіб життя формувався в загальному європейському контексті ще із середньовіччя і яскраво виявився в культурі самоврядних міст, наділених магдебурзьким правом, та самоорганізованої козацької сили. Типово європейськими були й характерні риси українського життя – вільне й відкрите обрання лідерів, звичка до індивідуального господарювання та водночас готовність згуртуватися для протидії зовнішнім викликам.

Як більшість європейських народів, українці пережили імперський період своєї історії. Імперії забирали найталановитіших – і пристосовували їх до свого культурного, мовного та релігійного проєкту.

Після Першої світової війни, у період постімперського східноєвропейського національного відродження, в Україні також було створено незалежну

державу. І навіть після більшовицького поневолення та поглинання СРСР Україна зберігала певні ознаки автономії й національний характер. Сталінський проєкт Російської імперії 2.0 поставив за мету сконструювати нову історичну спільноту – «радянський народ», насправді ж – уніфікувати розмаїте населення радянської імперії. Інструментами для цього стали програми індустріалізації, колективізації, репресій та депортацій. У такий спосіб відбулася масштабна русифікація індустріальних міст України. На досягнення цієї ж мети було спрямовано знищення приватної ініціативи та місцевого самоврядування, тотальну централізацію та диктат у всіх сферах суспільного життя.

І саме тому цей імперський проєкт 2.0 було приречено на історичну поразку. Зазнає краху й нинішня спроба Росії відновити минуле.

Після розпаду СРСР українці повернулися до свого звичного способу життя. Відновилося індивідуальне підприємництво, громади знову отримали у свої руки управління власним життям. Лідерів – від сільських голів до глави держави – почали обирати всенародно. У кризових ситуаціях, коли українців намагалися відтягти назад усупереч природному поступу їхньої історії, люди виходили на центральні площі та змушували владу дослухатися до себе. Так було в 1990, 2004 та 2013–2014 рр. У цьому – суть та історичне значення українських Майданів.

Та насправді були тисячі майданів, де люди відстоювали своє право на волю. Коли українців намагаються поневолити доморощені «гетьмани» або сусідні «імператори», наші співвітчизники швидко згуртовуються й дружно долучаються до спротиву – виникають добровольчі формування та волонтерські рухи, громади стають на захист власних домівок. Ми не шукаємо «царя», який дасть нам удавану причетність до марної величі, а захищаємо своє право на вільне життя.

Спроба побудувати Російську імперію 3.0 відтворює в третьому тисячолітті моделі давніх азійських імперій, побудованих навколо жорсткої владної вертикалі на чолі з єдиним незмінним лідером. Таким імперіям властиві глибока централізація та уніфікація життя, захоплення й колонізація нових територій, зведення нанівець прав громадян і місцевих громад.

Процес інтеграції до Європейського Союзу дає Україні унікальну можливість докорінно трансформувати соціально-економічну систему, зміцнити демократичні інститути та верховенство права, інтегруватися до потужного економічного та культурного простору.

Кроки до Європейського Союзу

Події Революції Гідності засвідчили рішуче прагнення українського суспільства повернутися в об'єднану Європу. Євромайдан відстояв курс на європейську інтеграцію. У відповідь на це в лютому 2014 р. Росія розгорнула збройну агресію проти нашої держави, здійснивши спробу незаконної анексії Криму та розв'язавши збройний конфлікт на сході України.

Верховна Рада України та Європейський парламент 16 вересня 2014 р. ратифікували Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

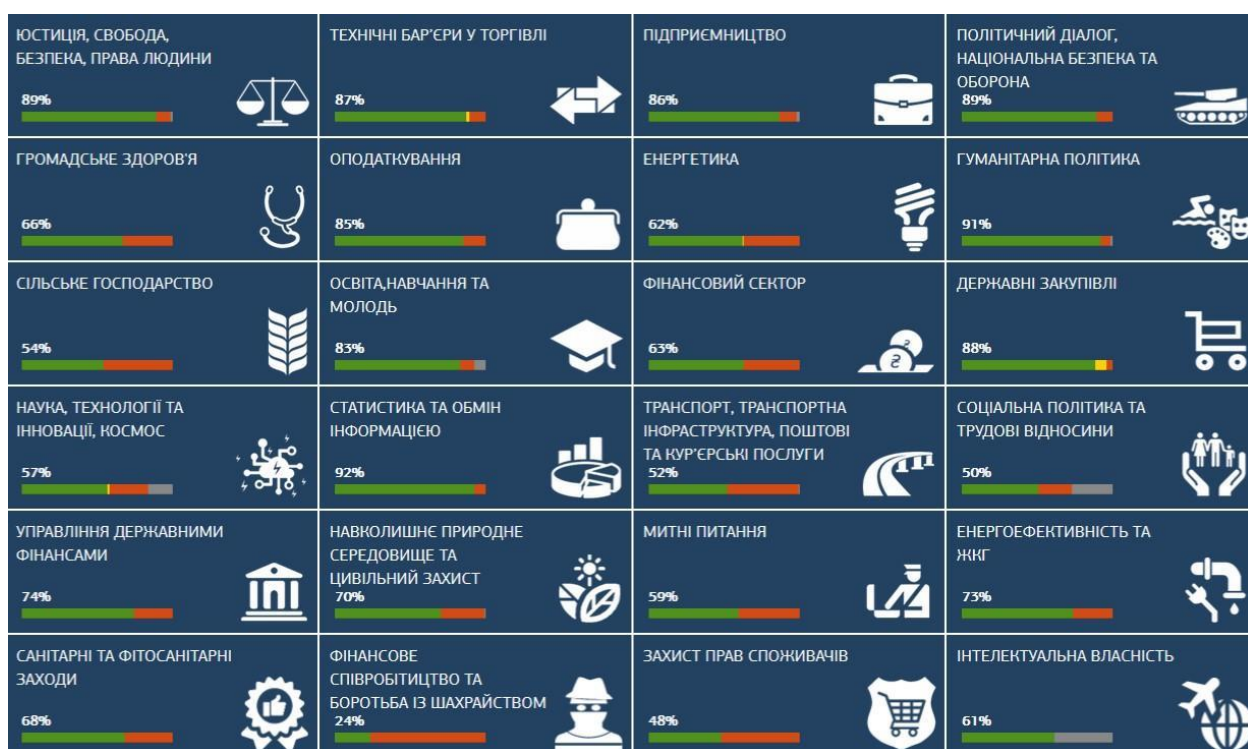
УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ СПРЯМОВАНА НА ДОСЯГНЕННЯ ТАКИХ ЦІЛЕЙ:

- ПОСТУПОВЕ ЗБЛИЖЕННЯ СТОРІН, ЩО ҐРУНТУЄТЬСЯ НА СПІЛЬНИХ ЦІННОСТЯХ І ТІСНИХ ПРИВІЛЕЙОВАНИХ ЗВ'ЯЗКАХ
- ПОСИЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ДІАЛОГУ В УСІХ СФЕРАХ, ЯКІ СТАНОВЛЯТЬ ВЗАЄМНИЙ ІНТЕРЕС
- СПРИЯННЯ, ЗБЕРІГАННЯ Й ЗМІЦНЕННЯ МИРУ ТА СТАБІЛЬНОСТІ У РЕГІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРАХ
- ЗАПРОВАДЖЕННЯ УМОВ ДЛЯ ПОСИЛЕНИХ ЕКОНОМІЧНИХ І ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН ЗАДЛЯ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ЄС
- ПОСИЛЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРАХ ЮСТИЦІЇ, СВОБОДИ ТА БЕЗПЕКИ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ПОВАГИ ДО ПРАВ ЛЮДИНИ Й ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД
- ЗАПРОВАДЖЕННЯ УМОВ ДЛЯ ДЕДАЛІ ТІСНІШОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ІНШИХ СФЕРАХ, ЯКІ СТАНОВЛЯТЬ ВЗАЄМНИЙ ІНТЕРЕС

Угода про асоціацію відкрила можливості щодо запуску поглибленої та всеохопної зони вільної торгівлі (2016–2017), а також запровадження безвізового режиму (2017) для українських громадян.

2019 р. невідворотність курсу України на набуття повноправного членства в Європейському Союзі закріплено в Конституції України.

За даними системи «Пульс Угоди», станом на листопад 2022 р. Угоду про асоціацію виконано на 69 %, зокрема за напрямками:

Стан виконання Угоди про асоціацію за напрямками, %

Джерело: складено за даними порталу «Україна – Європа».

2021 р. Україна та ЄС провели внутрішню оцінку досягнення цілей Угоди. Документ, який представила Україна, визначив основні здобутки сторін у досягненні цілей Угоди про асоціацію від початку її застосування; засвідчив наявні проблемні питання та виклики; а також окреслив рекомендації для кожної визначеної в Угоді цілі – які спільні кроки треба зробити для повного й належного їх виконання.

У документі наголошено, що відносини Україна – ЄС завжди базувалися на принципах поваги до незалежності, суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів. Україну та ЄС пов'язують європейські цінності, засновані на об'єднаних принципах вільних народів світу: демократії, верховенства права, повазі до міжнародного права та прав людини, прав національних меншин, а також гендерній рівності. Україна здійснила багато важливих кроків для практичної реалізації цих спільних цінностей та поліпшення ситуації з дотриманням прав людини. Тривають заходи щодо посилення відповідальності за насильство проти будь-якої особи незалежно від статі, раси, етнічної приналежності, релігії, сексуальної орієнтації чи політичних поглядів, у т. ч. через законодавство.

З 2019 р. значно активізувалися реформи, спрямовані на інтеграцію України до Європейського Союзу та утвердження європейських цінностей у всіх сферах діяльності суспільства та держави.

Згідно зі статтею 2 Угоди про асоціацію повага до демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод, а також повага до принципу верховенства права повинні формувати основи внутрішньої та зовнішньої політики Сторін і є основними елементами цієї Угоди. Тому ключовим пріоритетом політики європейської інтеграції України стало практичне втілення засадничого положення передвиборчої програми Президента України: **людина має стати найвищою цінністю, а повага до людської гідності – основним принципом у діяльності держави.**

У вересні 2020 р. Президент України затвердив нову Стратегію національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни». Згідно з пунктом 1 Стратегії людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю в Україні, а реалізація цієї норми Конституції України – головною ціллю державної політики національної безпеки.

У березні 2021 р. з метою вдосконалити діяльність держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвих механізмів їх реалізації та захисту, розв'язання системних проблем у зазначеній сфері затверджено оновлену Національну стратегію у сфері прав людини. Документ доповнено новими розділами, додано нові права, оновлено деякі розділи та механізм контролю оцінювання прогресу реалізації Стратегії. Зокрема, визначено стратегічні напрями та цілі, важливі завдання, спрямовані на впровадження державної політики захисту прав людини в умовах збройної агресії РФ. У червні 2021 р. ухвалено План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки.

Щоб забезпечити рівні права й можливості жінок і чоловіків у всіх сферах, імплементовано низку директив ЄС у сфері **гендерної рівності**.

У липні 2021 р. ухвалено Закон України «Про корінні народи України», спрямований на максимальний захист культурних, інформаційних та інших **прав корінних народів**.

У 2019–2021 рр. Україна досягла значного прогресу в наблизенні **виборчого законодавства** до рекомендацій міжнародних організацій та європейських вимог. У грудні 2019 р. прийнято Виборчий кодекс України, який дав змогу уніфікувати й упорядкувати виборче законодавство. Місцеві вибори 2020 р. пройшли вже за новими правилами Виборчого кодексу, що передбачали: введення пропорційної виборчої системи з відкритими партійними списками; оновлені правила голосування; заборону дискримінації під час виборчого процесу; збереження гендерних квот; забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб і трудових мігрантів тощо.

Прискорено реалізацію однієї з найважливіших реформ – **децентралізації влади**, що спрямована на формування спроможного місцевого самоврядування й розвиток територіальних громад. Реформа втілює положення Європейської хартії місцевого самоврядування та найліпший

світовий досвід. Дієвим майданчиком узгодження політики в цій сфері на державному, регіональному та місцевому рівнях став утворений у лютому 2021 р. Конгрес місцевих та регіональних влад при Президентіві України.

Реформу державного управління здійснюють згідно з європейськими принципами належного врядування. У липні 2021 р. прийнято комплексну Стратегію реформування державного управління України на 2022–2025 рр., яка відповідає принципам публічної адміністрації ОЕСР/SIGMA. Україна досягла значного прогресу у сфері надання адміністративних послуг через ЦНАПи та електронне урядування.

Щоб упровадити **антикорупційну реформу**, Україна здійснила комплексні дії для наближення національного законодавства до вимог ЄС та розбудови системи незалежних антикорупційних органів. Триває робота із забезпечення належної практичної імплементації антикорупційного законодавства та посилення спроможності й незалежності антикорупційних органів.

У зв'язку з необхідністю посилення гарантій незалежності Національного антикорупційного бюро України в системі органів антикорупційної інфраструктури України в жовтні 2021 р. ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо приведення статусу Національного антикорупційного бюро України у відповідність з вимогами Конституції України».

2021 р. розпочала роботу Міжвідомча система електронного кримінального провадження Національного антикорупційного бюро України та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури («eCase Management System»), розроблена за технічної, експертної та фінансової підтримки Антикорупційної ініціативи Європейського Союзу в Україні (EUACI), яка потребує подальшої імплементації в роботу судових та інших правоохоронних органів.

У липні 2022 р. набрав чинності Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки», яким затверджено антикорупційну стратегію на 2021-2025 роки. Її подальша належна імплементація дозволить знизити рівень корупції в Україні, зокрема шляхом усунення або мінімізації корупційних ризиків, зменшення кількості корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень, зменшення корупційного досвіду громадян та бізнесу.

Водночас, імплементація антикорупційної стратегії є особливо важливою у контексті вступу України до Європейського Союзу, оскільки її реалізація дозволить забезпечити консолідовану роботу усіх органів державної влади у сфері доброчесності, мінімізувати рівень корупції.

Реформа судочинства, яку здійснюють задля зміцнення судової влади, гарантування її незалежності та підвищення ефективності, є одним із найважливіших пріоритетів у межах інтеграції України у Європейський Союз. Відповідно до затвердженої в червні 2021 р. Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 рр. неодмінно треба: провести всебічний аудит системи суддівського врядування та самоврядування; удосконалити механізм перевірки відповідності кандидатів на посади членів Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України критеріям професійної етики та доброчесності; здійснити аудит і реорганізацію системи місцевих судів та переглянути її мережу з урахуванням адміністративно-територіальної реформи й економічної обґрунтованості.

У контексті виконання цієї Стратегії в серпні 2021 р. прийнято закони щодо реформи органів суддівського врядування, спрямовані, по-перше, на відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ВККС) в оновленому складі та, по-друге, на реформування Вищої ради правосуддя (ВРП) задля заповнення доброчесними й професійними кандидатами за

результатами відкритого конкурсу, проведеного за участю міжнародних експертів.

У **безпековій сфері** на тлі розвитку військового співробітництва та інтеграції до безпекового складника ЄС щорічно підписують Робочий план співробітництва Збройних Сил України та Секретаріату Ради ЄС у сфері Спільної політики безпеки та оборони (СПБО). Такий оперативний діалог надав Україні та ЄС можливість зосереджувати увагу на важливих темах співпраці у сфері безпеки. Практичне співробітництво з ЄС у межах СПБО полягає в залученні Збройних Сил України до міжнародних операцій з підтримання миру та безпеки під проводом ЄС та бойових тактичних груп ЄС. Так, у першому півріччі 2020 р. підрозділи Збройних Сил України заступали на оперативне чергування в бойових тактичних групах ЄС HELBROC (наступне чергування заплановано на перше півріччя 2023 р.). Окрім того, опрацьовують питання щодо спрямування офіцерів Збройних Сил України до участі в міжнародній операції з підтримки миру та безпеки під проводом ЄС ALTHEA.

У межах ініціативи «Східного партнерства» за підтримки Європейської сторони здійснюють підготовку представників Збройних Сил України з питань СПБО. Зокрема, під егідою Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського з 2014 р. запроваджено роботу щорічного Орієнтаційного курсу Спільної політики безпеки та оборони Європейського Союзу (CSDP). Упродовж кількох останніх років поспіль цей курс проводили за сприяння Європейського коледжу безпеки та оборони (ЄКБО). Понад те, щорічно представники Збройних Сил України проходять навчання на закордонних курсах з питань СПБО, які проводять за сприяння ЄКБО.

Розвивається співпраця з Європейським оборонним агентством (EOA), українських спеціалістів залучено до проєктів програми Постійного структурованого співробітництва у сфері безпеки та оборони (PESCO). Так, відповідно до Адміністративної угоди між Міністерством оборони України

та ЄОА визначено початкові напрями цього співробітництва: Матеріальна стандартизація (Material Standardisation), Єдине європейське небо (Single European Sky), Логістика, зокрема запасні частини і транспортні перевезення, (Logistics), Європейський авіатранспортний флот (European Air Transport Fleet), Тренування (Training). Участь у проєктах PESCO Україна розглядає як інструмент розвитку військово-технічного співробітництва з ЄС.

Реформу правоохоронних органів здійснюють у взаємодії з партнерами із ЄС, зокрема за сприяння Консультативної місії ЄС з реформування сектору цивільної безпеки (КМЄС). Крім того, на правах партнера Україна співпрацює з Механізмом цивільного захисту ЄС і водночас прагне до повноцінного приєднання.

У травні 2021 року Кабінетом Міністрів України утворено Бюро економічної безпеки України як центральний орган виконавчої влади, на який покладається завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Через півроку цей правоохоронний орган розпочав виконання покладених на нього повноважень.

У межах реалізації і досягнення цілей СПБО налагоджено успішну співпрацю з протидії дезінформації та гібридним загрозам, а також посилено потенціал у сфері стратегічних комунікацій і кібербезпеки. Зокрема, утворено Національний координаційний центр кібербезпеки при Раді національної безпеки і оборони України та Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики України, налагоджено співпрацю з Європейським центром з протидії гібридним загрозам. На регулярній основі працює Робоча група Україна – ЄС зі стратегічних комунікацій, у рамках якої започатковано новий формат співпраці – Діалог з питань кібербезпеки.

Крім того, 2021 р. розпочав діяльність Центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони України, який зосереджений на питаннях

забезпечення інформаційної безпеки, виявлення та протидії дезінформації, ефективної протидії пропаганді, деструктивних інформаційних впливів і кампаній, запобігання спробам маніпулювання громадською думкою. Центр вивчає досвід Європейського Союзу щодо боротьби з дезінформацією, встановлює партнерські відносини з відповідними центрами держав – членів ЄС та інших держав і міжнародних організацій, бере участь у структурованих діалогах з питань стратегічних комунікацій і протидії дезінформації.

Забезпечено істотну активізацію реформ у **секторальному вимірі**. Так, Україна та ЄС досягли чималого прогресу щодо співпраці у **сфері енергетики** з метою підвищення енергетичної безпеки, конкурентоспроможності та стабільності. Україна зарекомендувала себе як надійний партнер ЄС у сфері енергетичної безпеки.

Україна здійснила масштабне наближення національного законодавства в енергетичній галузі до законодавства ЄС, що сприяє створенню ринкових умов в енергетичному секторі економіки, інтеграції української газотранспортної системи в Європейську мережу операторів систем транспортування газу (ENTSO-G), залученню інвестицій та посиленню нашої енергетичної незалежності. Українська газова інфраструктура стає частиною енергетичної системи ЄС. Упровадження європейських норм забезпечило дерегуляцію на гуртовому ринку газу та постачання газу, створило умови для розвитку конкуренції промисловим споживачам. З 1 серпня 2020 р. відбулася лібералізація роздрібного ринку для побутових споживачів.

Україна досягла прогресу в наближенні законодавства у сфері електроенергетики, ухваливши рамковий Закон «Про ринок електричної енергії» та основні нормативно-правові акти на його виконання. Проведено структурну трансформацію ринку електричної енергії відповідно до нового Закону та правил ЄС. Україна виконала необхідні організаційні та технологічні кроки, необхідні для забезпечення синхронної роботи

Об'єднаної електроенергетичної системи України з Європейською мережею операторів системи передачі електроенергії (ENTSO-E).

Одним з пріоритетних завдань є досягнення цілей **Європейського зеленого курсу**. У сфері охорони довкілля Україна продемонструвала значний прогрес завдяки запровадженню: процедур оцінювання впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки; законодавчих основ Водної рамкової директиви та Нітратної директиви; регулярних основ моніторингу якості стану довкілля, обмеженню обігу пластикових пакетів.

Україна ухвалила оновлений національно визначений внесок до Паризької угоди та на високому політичному рівні заявила про участь у реалізації цілей Європейської зеленої угоди. Це виявляє амбітну мету – впровадити неодмінні ключові трансформації. Уряд України започаткував Діалог високого рівня Україна – ЄС стосовно долучення України до реалізації Європейського зеленого курсу. У жовтні 2021 р. схвалено Стратегію екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 р.

В економічній сфері Європейський Союз став головним торговельним партнером України. Поглиблена та всеохопна зона вільної торгівлі між Україною та ЄС (ПВЗВТ) позитивно вплинула на динаміку двосторонньої торгівлі товарами та сприяла відновленню зовнішньої торгівлі України після кризи 2014–2015 рр. 2021 р. обсяг торгівлі товарами з ЄС-27 досягнув рекордних значень за весь час співпраці – 55,7 млрд дол. США, що на 32,2 % більше від докризового рівня 2013 р. Також відбулося скорочення дефіциту торгівлі товарами з ЄС-27 проти докризового періоду.

З початком широкомасштабної збройної агресії РФ проти України роль ЄС у сфері зовнішньої торгівлі ще більше зросла. За підсумками трьох кварталів 2022 р. частка ЄС в географічній структурі зовнішньої торгівлі України склала 55 %. При цьому експорт з України до ЄС зріс на 6,2 % у порівнянні з аналогічним періодом 2021 р.

Зміцнювалася співпраця у сфері **технічного регулювання**, стандартизації, ринкового нагляду, акредитації та робіт з оцінки відповідності. Україна завчасно провела гармонізацію горизонтального законодавства з правом ЄС та ухвалила всі рамкові закони, які регулюють питання системи стандартизації, метрології, акредитації, а також оцінки відповідності та ринкового нагляду. Створено національну інфраструктуру якості, що відповідає вимогам ЄС та СОТ, забезпечено функціонування національного органу стандартизації, національного органу акредитації, акредитовано та призначено органи оцінювання відповідності й органи державного ринкового нагляду. Скасовано обов'язкову сертифікацію продукції, триває гармонізація національних стандартів із міжнародними та європейськими.

Значно прискорилося **земельна реформа**. Відповідно до ухваленого в березні 2020 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу сільськогосподарських земель» з 1 липня 2021 р. розпочалося поетапне скасування заборони на придбання сільськогосподарських земель приватної власності (крім тимчасово окупованих територій).

Для забезпечення високого рівня **захисту прав споживачів** та досягнення сумісності між системами Сторін Україна наблизила національне законодавство до законодавства ЄС, зокрема щодо питання споживчого кредитування та введення в обіг нехарчової продукції і забезпечення її безпечності.

Рада ЄС 28 червня 2021 р. прийняла рішення про укладення Угоди між Україною, ЄС і його державами-членами про **Спільний авіаційний простір**. У межах 23-го Саміту Україна – ЄС, який відбувся в Києві 12 жовтня 2021 р., цю угоду було підписано.

Україна здійснює кроки для забезпечення нормативно-правового наближення до набуття повного режиму внутрішнього ринку в **секторі**

телекомунікаційних послуг. У грудні 2020 р. прийнято Закон України «Про електронні комунікації», який імплементує положення Європейського кодексу електронних комунікацій. Очікується приєднання України до роумінгового простору ЄС на Саміті Україна – ЄС у 2023 р. Це означатиме, що громадяни України не платитимуть за роумінг у країнах ЄС, а громадяни ЄС – в Україні.

Налагоджено співпрацю задля просування **аудіовізуальної галузі** в Європі та заохочення спільного виробництва в галузі кінематографії і телебачення. З цією метою Україна забезпечила приєднання до розширеної часткової угоди Європейського фонду підтримки спільного виробництва та поширення художніх кінематографічних та аудіовізуальних творів – «Eurimages». Також Україна продовжує наближення до права та нормативно-правової бази ЄС, а також міжнародних правових документів у сфері політики з питань аудіовізуальної галузі. Здійснюють внутрішні процедури для приєднання України до Європейської конвенції про спільне кінематографічне виробництво (переглянутої).

У сфері **захисту права інтелектуальної власності** Україна завчасно почала виконувати взяті зобов'язання й здійснила низку реформ на законодавчому рівні. Зокрема, забезпечено виконання зобов'язань щодо охорони прав на географічні зазначення та вдосконалення правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності відповідно до права ЄС. Розробляються підзаконні акти для забезпечення реалізації законів України, якими встановлено стандарти щодо прав інтелектуальної власності.

У **сфері науки й технологій** створено правову основу для участі українських дослідників у реалізації спільних проєктів із державами-членами ЄС з метою збільшити кількість інноваційних технологій, відкриттів і перспективних напрацювань для просування ідей на європейський ринок.

Україна долучилася до європейських консорціумів дослідницьких інфраструктур (ERIC), є повноправним членом Програми європейського співробітництва в галузі науки і технологій (COST), активно бере участь у Європейському інституті інновацій і технологій (ЄІТ), долучена до процесів створення та розбудови Європейської хмари відкритої науки (EOSC). Забезпечено участь у програмі з наукових досліджень та навчання «Євратом», Міжнародній європейській інноваційній науково-технічній програмі «EUREKA», Ініціативах спільного програмування JPIS. Спільна дослідницька діяльність також здійснюється в межах двосторонньої співпраці України з державами-членами ЄС.

Під час 23-го Саміту Україна – ЄС (12 жовтня 2021 р.) підписано Угоду про участь України в програмі досліджень та інновацій ЄС «Горизонт Європа».

Протягом останніх років підписано низку угод з Європейською Комісією, Європейським космічним агентством (ЄКА), зокрема стосовно доступу й використання даних супутників «Sentinel», технічної експлуатації космічного компонента «Copernicus», а також продовжено до 2024 р. дію Угоди між Урядом України та Європейським космічним агентством щодо співробітництва у використанні космічного простору в мирних цілях.

У сфері **цифровізації** Україна долучилася до програми «Цифрова Європа». Ця програма, із загальним фондом 7,5 млрд євро, надає фінансування для цифровізації країн Європи за різними напрямками. Участь у ній наблизить Україну до Єдиного цифрового ринку ЄС.

Під час другого раунду Кібердіалогу у вересні 2022 р. Україна та ЄС відзначили, що завдяки тісній співпраці між ЄС та іншими міжнародними партнерами у сфері кібербезпеки та кіберзахисту Україна продемонструвала неабияку здатність протистояти кібератакам і захищати свою критичну інфраструктуру. Було також відзначено зусилля України з розроблення

власного законодавства у сфері кібербезпеки і приведенні його до стандартів ЄС.

У галузі **охорони здоров'я** беззаперечним є те, що європейські партнери відігравали велику роль у подоланні наслідків пандемії COVID-19, зокрема надавали системну організаційну, матеріальну, методичну допомогу для їх подолання.

Україна долучилась до реалізації програми «EU4Health», створеної державами-членами ЄС для щорічного фінансування низки пріоритетних напрямів в охороні здоров'я ЄС та державах-учасницях. Участь у програмі дозволить краще підготувати систему охорони здоров'я України до європейських стандартів та полегшить секторальну інтеграцію України з Європейським Союзом.

У сфері **запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству** Україна підтвердила свою готовність іти шляхом розвитку та дотримання рівних прав.

20 червня 2022 р. Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству (Стамбульську конвенцію). Ратифікація Стамбульської конвенції дозволяє посилити правовий захист постраждалих і забезпечити їм доступ до правосуддя, дає можливість захистити українських громадян, які постраждали від насильства не лише в Україні, а й за кордоном.

Війна внесла свої корективи в реалізацію широкомасштабної програми реформ. Проте навіть за цих складних умов в Україні триває процес гармонізації національного законодавства з європейським.

Попри втрату можливостей транспортування експортних товарів у південному та східному напрямках, повною мірою спрацював позитивний потенціал **зони вільної торгівлі України та ЄС**. Важливим складником

підтримки України з боку ЄС є укладання низки угод, реалізація яких сприятиме збільшенню рівня інтегрованості України до ЄС та можливостей для експорту товарів і послуг. Насамперед ідеться про «промисловий безвіз», «транспортний безвіз» та «енергетичний безвіз», а також «митний безвіз».

Україна та ЄС у французькому м. Ліоні 29 червня 2022 р. підписали Угоду про вантажні перевезення автомобільним транспортом. Цей міжнародний документ скасовує вимогу щодо отримання українськими перевізниками дозволів для здійснення двосторонніх і транзитних перевезень у держави ЄС та дозволяє уникнути зупинки експорту української продукції через автомобільні пункти пропуску. Угода також передбачає взаємовизнання водійських документів.

Здійснено справжній прорив у взаємовідносинах із ЄС у сфері електроенергетики: 16 березня 2022 р. – на рік раніше від запланованого, – Україна приєдналася до енергомережі континентальної Європи ENTSO-E. Україна та Європа – тепер єдиний енергетичний простір.

ENTSO-E 28 червня 2022 р. ухвалила рішення щодо офіційного старту комерційного експорту електроенергії з України до Європи. Відтепер українські компанії можуть вигідно експортувати електроенергію, підтримуючи таким чином національну економіку. Водночас, синхронізація мереж дозволяє Україні також імпортувати електроенергію у випадку кризової ситуації.

Важливо, що з 1 жовтня 2022 р. Україна отримала «митний безвіз» з ЄС. Приєднання України до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами та до Конвенції про процедуру спільного транзиту (NCTS) забезпечило можливість:

- оформлювати одну транзитну декларацію та одну гарантію для переміщення товарів між 36 країнами (з країнами ЄС, Великою

Британією, Туреччиною, Сербією, Північною Македонією, Ісландією, Норвегією, Ліхтенштейном та Швейцарією);

- авторизованим підприємствам – відправляти та отримувати товари без заїзду на митні термінали;
- поширити українські фінансові гарантії ще на 35 країн світу.

Приєднання України до європейського «митного безвізу» – важливий елемент митної інтеграції з ЄС, потужний поштовх для розвитку логістичних, комерційних і торговельних хабів в Україні.

Європейська Комісія внесла зміни до індикативних мап Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T) – додала українські логістичні шляхи. Це рішення є стратегічним кроком у процесі інтеграції України в ЄС і сприятиме реалізації ініціативи «Шляхи солідарності», організованої 12 травня 2022 р. Європейською Комісією та державами – членами ЄС, що межують з Україною, щодо експорту української аграрної продукції та постачання гуманітарної допомоги в Україну. 11 листопада 2022 р. Європейська Комісія зобов'язалась мобілізувати 1 млрд євро на реалізацію цієї ініціативи, з яких терміново було виділено 250 млн євро у вигляді грантів.

Історичний шанс

Після початку російської широкомасштабної збройної агресії проти Української держави політичний діалог між Україною та Європейським Союзом набув нової якості: на порядку денному постали питання політичної та економічної відповіді на цей виклик європейській і міжнародній безпеці.

На п'ятий день після початку воєнної навали РФ, а саме 28 лютого 2022 р., Україна подала заявку на членство в Європейському Союзі.

Європейська Комісія 17 червня 2022 р. рекомендувала надати Україні статус кандидата на членство в ЄС, а вже 23 червня Європейська Рада надала Україні цей статус. Це не лише сигнал політичної підтримки. Це подолання

західними державами стереотипізації України як частини історико-культурного простору та зони виняткових інтересів Росії, а отже – кінець епохи т. зв. «пострадянського простору» і початок відліку нового періоду, коли Україна стає повноправною частиною західного демократичного світу. Відтепер Європейський Союз розглядатиме Україну як інтегральну частину європейського політичного та економічного простору.

Президент України Володимир Зеленський, Голова Верховної Ради України Руслан Стефанчук та Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль 2 липня 2022 р. підписали Спільну заяву щодо рішення Європейської Ради про надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі.

«МИ ЗАЯВЛЯЕМО ПРО:

- ВІДДАНІСТЬ СТАТТІ 2 ДОГОВОРУ ПРО ЄС, ВІДПОВІДНО ДО ЯКОГО ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ЗАСНОВАНО НА ЦІННОСТЯХ ПОВАГИ ДО ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ, СВОБОДИ, ДЕМОКРАТІЇ, РІВНОСТІ, ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ПОВАГИ ДО ПРАВ ЛЮДИНИ, ЗОКРЕМА ДО ПРАВ ОСІБ, ЯКІ НАЛЕЖАТЬ ДО МЕНШИН
- НЕУХИЛЬНЕ ДОТРИМАННЯ ЦИХ ЦІННОСТЕЙ, ЯКІ ДЛЯ УКРАЇНИ Є СПІЛЬНИМИ РАЗОМ З ДЕРЖАВАМИ – ЧЛЕНАМИ ЄС, ДЕ ПАНУЮТЬ ПЛЮРАЛІЗМ, НЕДИСКРИМІНАЦІЯ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ, ПРАВОСУДДЯ, СОЛІДАРНІСТЬ ТА РІВНІСТЬ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ.
ПІДТВЕРДЖЕННЯМ ЦЬОГО Є ПРИЙНЯТТЯ 20 ЧЕРВНЯ 2022 Р. ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ ВАЖЛИВИХ РІШЕНЬ – РАТИФІКАЦІЯ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ, А ТАКОЖ ЗАТВЕРДЖЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ НА 2021–2025 РОКИ
- РІШУЧУ НАЛАШТОВАНІСТЬ НА ВИКОНАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ, ВИЗНАЧЕНИХ У ВИСНОВКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ ВІД 17 ЧЕРВНЯ 2022 Р. ТА РІШЕННІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ РАДИ ВІД 23–24 ЧЕРВНЯ 2022 Р. ПРО НАДАННЯ УКРАЇНИ СТАТУСУ КАНДИДАТА НА ЧЛЕНСТВО В ЄС
- ГОТОВНІСТЬ ДО ПОСИЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОДАЛЬШОГО ПРОГРЕСУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ РЕФОРМ, РОЗШИРЕННЯ ДОСТУПУ ДО ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ЄС, НАЛЕЖНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ ПРО ВСТУП В ЄС, А ТАКОЖ ДО ЕФЕКТИВНОЇ УЧАСТІ УКРАЇНИ В ІНСТИТУЦІЯХ ЄС ПІСЛЯ НАБУТТЯ ПОВНОПРАВНОГО ЧЛЕНСТВА

Набуття Україною повноправного членства в ЄС – запорука миру, безпеки та розвитку об’єднаної Європи.

Героїчний опір українців збройній агресії РФ підтвердив рішучість відстоювати європейське майбутнє України. Важливо усвідомити, що не лише бажання бути частиною ЄС, а й реальна, доведена на полі бою спроможність українців захищати європейські цінності та наше спільне майбутнє, власне, і стали причиною різкої зміни позиції європейської спільноти щодо європейської перспективи України.

Україна та ЄС переживають чи не найдраматичніший період спільної історії. Унікальність цього політичного моменту полягає в безпрецедентно високому рівні підтримки євроінтеграційних прагнень України як громадянами, так і політичними елітами держав ЄС.

Українська сторона високо цінує позиції держав-членів ЄС (Литви, Латвії, Естонії, Польщі, Словенії, Словаччини, Болгарії та Хорватії), які уклали двосторонні декларації про визнання європейської перспективи України, та вірять у незмінність їхньої підтримки на шляху до набуття повноправного членства в Європейському Союзі.

Можемо і маємо довести: Україну треба сприймати не як потенційне джерело додаткових проблем для об'єднаної Європи, а як державу, що спроможна виступити в ролі нової конкурентної переваги, здатної надати другого дихання євроінтеграційному проєкту, стати осередком конструктивної консолідації всієї європейської спільноти.

Імплементация Угоди про асоціацію, зона вільної торгівлі та безвізовий режим уже зробили Україну частиною європейського простору в економічній сфері та в міжлюдських взаєминах. Кордони між Україною та країнами ЄС більше не є лінією розмежування.

Водночас ми розуміємо масштаб і складність завдань, які потрібно виконати на цьому шляху.

У Висновку щодо статусу кандидата на членство в ЄС Європейська Комісія рекомендувала:

- ухвалити та впровадити законодавство щодо процедури відбору суддів Конституційного Суду України, зокрема процес попереднього відбору суддів на основі оцінки їхньої доброчесності та професійних навичок, відповідно до рекомендацій Венеційської комісії;
- завершити перевірку Етичною радою доброчесності кандидатів у члени Вищої ради правосуддя та відбір кандидатів до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;
- посилити боротьбу з корупцією, зокрема на високому рівні, шляхом активних та ефективних розслідувань, а також забезпечити належну динаміку розгляду судових справ та винесення вироків; завершити призначення нового керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури шляхом затвердження визначеного переможця конкурсу; провести відбір та призначення на посаду нового директора Національного антикорупційного бюро України;
- забезпечити відповідність законодавства про боротьбу з відмиванням грошей стандартам Групи з протидії відмиванню брудних грошей (FATF); ухвалити комплексний стратегічний план реформування всього правоохоронного сектору як частини безпекової сфери України;
- запровадити «антиолігархічний закон» з метою обмеження надмірного впливу олігархів на економічне, політичне та суспільне життя з урахуванням майбутнього висновку Венеційської комісії щодо відповідного законодавства;
- подолати вплив суб'єктів з корисливими інтересами через ухвалення закону про ЗМІ, узгодженого з Директивою ЄС про аудіовізуальні медіапослуги, та надати повноваження незалежному медіарегуляторіві;

- завершити реформу законодавчої бази щодо національних меншин згідно з рекомендаціями Венеційської комісії та впровадити ефективні механізми імплементації.

5 травня 2022 р. введено в дію прийнятий у 2021 р. Закон України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)». 29 червня 2022 р. Рада національної безпеки і оборони України затвердила Положення про Реєстр осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів), порядок його формування і ведення.

13 липня 2022 р. оголошено про поновлення першого конкурсу на зайняття вакантних посад членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. 31 липня оголошено про проведення конкурсу з добору кандидатів для здійснення Президентом України призначення на посаду члена Вищої ради правосуддя. Визначено кандидатів для обрання членів Вищої ради правосуддя з'їздом суддів, всеукраїнською конференцією прокурорів, з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ.

28 липня 2022 р. призначено керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

14 листопада 2022 р. оголошено конкурс на зайняття посади Директора Національного антикорупційного бюро України.

19 листопада 2022 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту фінансової системи України від дій держави, що здійснює збройну агресію проти України, та адаптації законодавства України до окремих стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) і вимог Директиви ЄС 2018/843».

13 грудня 2022 р. Верховна Рада України прийняла в цілому закони:

«Про національні меншини (спільноти) України»;

«Про медіа»;

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах» та «Про внесення зміни до статті 129 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо уточнення повноважень з'їзду суддів України».

Водночас належить розробити **чітку дорожню карту на шляху до членства в Європейському Союзі**, яка б передбачала:

імплементацию директив ЄС, зазначених в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС;

подальше поглиблення секторальної інтеграції з метою максимально повної інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС;

прискорену імплементацию Україною *acquis* ЄС за всіма розділами майбутнього переговорного процесу, а також започаткування процесу скрінінгу;

посилення інституційної спроможності українських органів влади з метою належної підготовки до переговорного процесу щодо вступу до ЄС.

Стала, стабільна демократія є одним із найважливіших Копенгагенських критеріїв вступу до Євросоюзу. Особливо важливим є впровадження європейських підходів до забезпечення участі громадян у процесі ухвалення рішень та контролю за врядуванням на всіх рівнях. Цьому має слугувати розвиток **прямої демократії**: ще до початку війни ухвалено Закон України «Про всеукраїнський референдум» (2021), розроблено законопроекти про

місцевий референдум, законодавчу ініціативу народу та про публічні консультації.

Ключовим критерієм членства в ЄС є проведення в країні **демократичних вільних виборів**. Роботу з поліпшення виборчого законодавства (насамперед у частині забезпечення фінансової прозорості та рівності умов участі кандидатів у депутати, недопущення до участі у виборах колаборантів) ще не завершено. Застосування нової пропорційної системи з відкритими списками на виборах до парламенту стане важливим іспитом на нашу готовність до членства в ЄС.

Нова виборча система також змінить природу майбутнього парламенту, оскільки в ньому будуть представлені лише партії. Це сприятиме політичному структуруванню Верховної Ради України, а отже, позитивно позначиться на її роботі в умовах парламентсько-президентської республіки. Разом із тим майбутні народні депутати матимуть тісніший зв'язок з виборцями, оскільки пріоритет в отриманні мандатів матимуть кандидати зі списку, що здобули найбільше голосів виборців. Нова виборча система спонукатиме політичні партії до розбудови повноцінної організаційної структури на місцях.

Позитивний ефект від нової виборчої системи з відкритими виборчими списками (найвищий ступінь підконтрольності виборцям формування персонального складу Верховної Ради України) має бути закріплено через удосконалення законодавства про політичні партії в напрямі посилення внутрішньопартійної демократії та фінансової прозорості.

Реформа публічного врядування є однією з базових у процесі перетворення та модернізації нашої держави та складовою частиною реалізації Копенгагенських критеріїв членства в ЄС. Від успішності цієї реформи залежить ефективність реалізації більшості інших національних програм і стратегій відбудови та розвитку.

Попри чималу кількість спроб у попередні роки внести зміни до системи державного управління в Україні, нам так і не вдалося позбутися її основних вад, серед яких: дублювання та неузгодженість функцій центральних органів виконавчої влади, надмірна централізація процесу ухвалення рішень за недостатньої прозорості та підзвітності й слабого зв'язку з громадськістю; ухвалення не завжди узгоджених між собою державних документів, не забезпечених належним бюджетним фінансуванням; відсутність сучасної системи підготовки державних службовців; надмірна кількість об'єктів державної власності та неефективна система управління ними, що створює умови для корупції. Ці недоліки особливо наочно виявилися в умовах війни.

Реформа державної служби базується на європейській моделі публічного врядування, принципах людиноцентричності, ефективності, децентралізації, прозорості та підзвітності, публічності й активної співпраці з громадянським суспільством.

На реалізацію цих принципів спрямовано Стратегію реформування державного управління України на 2022–2025 рр., схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 року № 831-р. Документ визначає очікувані результати проведення реформи державного управління до 2025 р.:

- забезпечення надання послуг високої якості та формування зручної адміністративної процедури для громадян і бізнесу;
- формування системи професійної та політично нейтральної публічної служби, орієнтованої на захист інтересів громадян;
- розбудова ефективних і підзвітних громадянам державних інституцій, які формують державну політику та успішно її реалізують для сталого розвитку держави.

Завданнями Стратегії є впровадження високоякісних послуг та зручних процедур, професійної публічної служби та управління персоналом, ефективного врядування.

План заходів з реалізації Стратегії передбачає впровадження Закону України «Про адміністративну процедуру», прийняття Законів України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (нова редакція), «Про звернення громадян» (нова редакція), «Про публічні консультації», а також: модернізацію норм інших законів щодо публічного врядування; дальший розвиток центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП); моніторинг якості надання адміністративних послуг та оцінку рівня задоволеності споживачів; спрощення адміністративних процедур; упровадження інформаційної системи управління людськими ресурсами в державних органах тощо.

Досвід функціонування державних органів під час дії воєнного стану, зокрема під час проведення загальної мобілізації, унаочнив потребу в удосконаленні цивільно-військових відносин, наступному зміцненні демократичного цивільного контролю за сектором безпеки та оборони. Актуальною як ніколи стала проблема скорочення зайвих управлінських функцій та їхнього дублювання, оптимізації структури органів виконавчої влади та водночас – зміцнення функціональної спроможності органів місцевого самоврядування й територіальних громад, які виконують ключові завдання із забезпечення життєдіяльності в умовах війни.

Побудова сервісної держави вимагає широкого запровадження **цифрових технологій у сферу публічних послуг**. «Дія» вже стала одним з найліпших державних застосунків у світі, яким зараз користуються понад 17,4 млн українців. З 2020 р. урядова команда запустила 11 цифрових документів у застосунку, за допомогою смартфона можна оформити 19 електронних послуг. Міністерство цифрової трансформації України

працює з тим, щоб зробити «Дію» міжнародним застосунком – українці матимуть змогу використовувати цифрові документи за кордоном.

Європейські міністри цифровізації готові сприяти досягненню сумісності цифрових форматів «Дії» та їхніх національних систем. Молдова вже ухвалює законодавчі зміни для визнання українських е-документів. У Польщі здійснюють технічні заходи для відображення українських документів у місцевому цифровому застосунку. Словаччина, Болгарія та Молдова планують упровадити аналогічні застосунки.

У Давосі в травні 2022 р. відбувся перший міжнародний «Дія. Саміт». На ньому Україна презентувала міжнародній спільноті нове сміливе бачення розвитку цифрової держави, інноваційні інструменти для боротьби з ворогом та нові цифрові послуги.

Серед цілей щодо розбудови цифрової сервісної держави на найближче майбутнє є такі:

- переведення 100 % державних послуг в онлайн;
- створення «захищеної держави» (запасна інфраструктура для всіх 25 базових державних реєстрів, надійне сховище даних резервного копіювання, хмарні технології та безпечний центр оброблення даних);
- створення комплексної системи кіберзахисту, упровадження ефективних підходів до протидії сучасним кіберзагрозам, розроблення нових моделей кіберзахисту;
- забезпечення 95 % населення якісним доступом до фіксованого та мобільного інтернету, цифровізація старшого покоління завдяки навчанню 6 млн українців базовим цифровим навичкам;
- цифровізація судової системи;

- розроблення проєктів «е-Освіта», «е-Митниця», розвиток електронної охорони здоров'я;
- впровадження Єдиної інформаційної системи соціальної сфери;
- розвиток безпаперового документообігу та безготівкових розрахунків (цифрові гроші е-гривня);
- розширення міжнародного партнерства у сфері цифрових трансформацій.

Спільна політика безпеки та оборони. Безпековий, а особливо військовий вимір співпраці в межах ЄС ніколи не був достатньо розвиненим на противагу власне економічній інтеграції. Для більшості країн ЄС співпраця в рамках СПБО є радше доповненням до гарантій безпеки в межах НАТО, а не їх заміником. Це має бути враховано в контексті формування нового підходу до співпраці з ЄС у сфері воєнної безпеки та оборони.

Попри обмеження співпраці держав ЄС з іншими державами у воєнній сфері, варто згадати, що з початку війни обсяг виділених Євросоюзом коштів у рамках European Peace Facility (EPF) за оприлюдненою ЄС інформацією станом на 15 листопада 2022 р. складав 3,1 млрд євро. Ці кошти використовують для відшкодування вартості допомоги на зміцнення обороноздатності, які Україні надають певні країни ЄС. Загальний бюджет EPF на 2021–2027 рр. становить 5,7 млрд євро.

Інструмент EPF створено 2021 року для підтримки держав-партнерів шляхом надання військової допомоги. У відповідь на повномасштабну російську агресію проти України EPF уперше використали для надання допомоги озброєнням – раніше ЄС цього уникав. Дальше використання цього інструмента для безпосереднього зміцнення обороноздатності України вимагатиме збільшення бюджету EPF.

Найперспективнішою для зміцнення обороноздатності України є співпраця в межах Європейського оборонного агентства (EDA) та Програми постійного структурованого співробітництва (PESCO), що існує з 2017 р. і передбачає спільне розроблення зброї та військової техніки й посилення операційної готовності.

Співпраця з EDA базується на основі адміністративної угоди, яку підписали в грудні 2015 р. Вона ж у майбутньому може бути основою для співпраці в межах PESCO у формі створення нових зразків зброї та військової техніки. Підставою для цього є те, що в листопаді 2020 р. ЄС дозволив третім країнам брати участь у проєктах PESCO.

Сила в розмаїтті. Майбутнє становлення України як європейської демократичної правової держави вимагає вдосконалення державної **етнонаціональної політики** відповідно до норм європейського права. Отже, на часі прийняття нової редакції Закону України «Про національні меншини в Україні», яка б забезпечила належний захист прав меншин в умовах зміцнення загальнонаціональної ідентичності та подолання негативних наслідків воєнної агресії РФ в Україні.

Багатоманітність та унікальність культур і мов меншин в Україні є багатством українського народу, європейської та світової спільноти. Реалізацію реформ в освітній та мовній сферах треба здійснювати на основі належного балансу між забезпеченням суспільно об'єднавчої функції української мови як державної та захистом мов меншин, зокрема із заходами позитивної дії щодо тих, яким загрожує зникнення. Важливим напрямом такої політики є подолання наслідків лінгвоциду стосовно громадян України різного етнічного походження, що існували за радянської епохи та виявляються нині в умовах реалізування окупаційної політики РФ на територіях, тимчасово не підконтрольних Уряду України.

Гуманітарні наслідки воєнної агресії РФ проти України гостро актуалізують потребу впровадити заходи подолання дедалі більшої вразливості соціально незахищених груп меншин. На часі забезпечення активної участі представництва національних меншин у суспільно-політичному житті держави.

Гармонізація національного законодавства відповідно до Копенгагенських критеріїв для протидії будь-яким формам нетерпимості та расизму передбачає імплементацію Міжнародної конвенції ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Ідеться й про забезпечення неухильного й належного притягнення до відповідальності за дискримінацію та злочини на ґрунті нетерпимості за національною ознакою, здійснені на території України в межах міжнародно визнаних її кордонів. Усі факти дискримінації та геноциду, які здійснила Російська Федерація на тимчасово окупованих територіях, мають бути належним чином розслідувані в рамках не лише міжнародного, а й національного правосуддя відповідно до норм європейського права.

Консолідований спротив різних етнічних та мовних груп українського суспільства російській агресії є свідченням їхньої рішучої підтримки України як європейської демократичної правової держави. Українці – єдині в бажаннях та очікуваннях щодо вступу до Європейського Союзу. За даними Київського міжнародного інституту соціології, 90 % українців прагнуть членства України в Європейському Союзі. Російська агресія засвідчила не лише згуртованість української політичної нації, а й марність намагань розколоти українське суспільство за етнічними та мовними ознаками.

Зміцнення громадянського суспільства. Ухваливши рішення надати Україні статус кандидата в члени ЄС, Європейська Рада чітко зазначила, що прогрес нашої держави на шляху до Євросоюзу залежатиме від її досягнень у виконанні Копенгагенських критеріїв. Одним з таких критеріїв є стабільність установ, які гарантують демократію, верховенство права,

дотримання прав людини та захист прав меншин. Відповідно до змін Копенгагенської декларації щодо механізму реалізації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, її ефективне впровадження на національному рівні вимагає залучення та взаємодії великого кола суб'єктів, зокрема громадянського суспільства, для гарантування відповідності нормам Конвенції національного законодавства та практики застосування.

Понад те, для забезпечення належної системи спільної відповідальності та взаємодії між національним та європейським рівнями неодмінною є участь громадянського суспільства в діалозі між державами-членами ЄС та Європейським судом з прав людини про їхню роль у здійсненні Конвенції та розвитку прав людини у європейських демократіях. Ураховуючи зазначені вимоги, Україна повинна: активізувати процес реалізації державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства; створити необхідні механізми залучення громадянського суспільства до процесу ухвалення рішень державної політики та розв'язання питань місцевого значення, зокрема через закріплення стандартів проведення публічних консультацій; забезпечити дієвий захист представників громадянського суспільства від переслідувань, кількість яких щороку зростає.

В умовах війни істотно змінилися акценти діяльності всіх органів державної влади, що загальмувало ухвалення потрібних рішень для реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства. Разом з тим, у контексті отримання Україною статусу кандидата на вступ до ЄС є необхідність прискорити виконання Плану заходів реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Одним із завдань Угоди є сприяння процесу інституційної розбудови та консолідації організацій громадянського суспільства. Своєю чергою, План заходів виконання Угоди передбачає забезпечення реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. У зв'язку з цим буде доцільно:

- ухвалити план найактуальніших заходів для реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні в межах ресурсів, неодмінних для її виконання;
- в умовах обмеженості бюджетних витрат на виконання заходів щодо зміцнення фінансової стійкості інститутів громадянського суспільства основним напрямом державного фінансування має стати стимулювання волонтерського руху, підтримка громадських та благодійних організацій, діяльність яких спрямована на допомогу ЗСУ, гуманітарну безпеку цивільного населення та евакуацію маломобільних осіб;
- у період воєнного часу органи самоорганізації населення (ОСН), особливо в громадах, де немає місцевих старост і депутатів, є важливим інструментом розв'язання проблем жителів громади. У контексті запропонованих змін до Конституції України в частині децентралізації влади, відповідно до яких ОСН вилучено із системи місцевого самоврядування, треба зберегти їхній представницький статус.

Спільний освітній, науковий, культурний простір. У цьому контексті постає завдання подолати знецінення національної вищої освіти, забезпечити її відповідність реальним запитам національної та європейської економіки. Варто привести державне замовлення на підготовку спеціалістів у відповідність до реальних потреб, особливо в умовах війни, з урахуванням розбудови воєнної економіки та повоєнного відновлення. Під час і після війни весь потенціал освіти має бути використано як рушій для створення робочих місць, економічного зростання та поліпшення соціальної згуртованості, а також інтеграції до європейського освітнього та науково-дослідницького простору, розвитку міжнародного партнерства.

Реструктуризація та оптимізація державного замовлення на підготовку фахівців за умов децентралізації системи вищої освіти, автономізації закладів

вищої освіти, протидії корупції та запровадження незалежної системи контролю якості освіти не лише позитивно вплинуть на державний бюджет, а й будуть схвально сприйняті суспільством. Щоб запрацювала триада «навчання – дослідження – інновації», вища школа має взаємодіяти з бізнесом. Нині, коли триває війна РФ проти України, важливою є співпраця науковців та підприємств оборонно-промислового комплексу.

Потребують пильної уваги також розвиток неформальної освіти й створення механізмів визнання її результатів у системі формальної освіти. На часі – апробація та широке впровадження сучасних методів навчання з використанням інформаційних технологій.

Актуальною є потреба розвитку цифрових компетенцій, освоєння новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) учнями, студентами, педагогічними працівниками. Важливим напрямом цифровізації освіти є широке запровадження до навчального процесу якісних електронних підручників. Однак сьогодні вони є просто PDF-версіями паперових книжок. Такий формат не охоплює мультимедійних можливостей цифрового передавання інформації (інтерактивність, динамічна іконографіка, відеоконтент тощо). Важливим напрямом удосконалення освітнього поля є розвиток онлайн-курсів.

Провідною тенденцією в сучасній освіті стає **впровадження моделі «освіта протягом життя»** (lifelong learning), яка дає змогу людині адаптувати й розвивати свої компетенції й професійні навички відповідно до стрімких змін в економіці, технологіях та ринках праці. Щоб досягти успіху в інноваційній економіці, людина має володіти новими компетенціями, які потребують постійного оновлення навіть порівняно з недавнім минулим.

Важливим є акцент на розвиткові критичного мислення, здатності до самостійних аргументованих суджень, умінні навчатися впродовж життя.

Значний попит на сучасному ринку праці, особливо на позиціях середньої та вищої ланки, мають *м'які навички* (soft skills). Вони не стосуються суто професійних компетенцій, а є комплексом надпрофесійних неспеціалізованих навичок, якими є відповідальність, управління часом, здатність до роботи в команді, навички лідерства та соціального впливу, емоційний інтелект, гнучкість, адаптивність тощо.

Вища освіта в Україні має ґрунтуватися на європейських принципах розбудови інклюзивних систем – подолання недостатнього представництва молоді, жінок, меншин у науково-технічних напрямках вищої освіти, а згодом – і у відповідних професіях.

Низький рівень професійного володіння мовами міжнародного спілкування та європейськими мовами у викладачів, студентів і дослідників не сприяє їхній мобільності й участі в інноваційних проєктах європейського освітнього й дослідницького простору. Отже, національна система освіти має адаптуватися до викликів та можливостей, які ставить перед собою мовне різноманіття Європи.

Інтеграція України в європейський культурний простір відбувається цілеспрямовано, у річищі відповідних програм Євросоюзу, до яких наша держава долучається. Водночас процесу євроінтеграції сприяють ініціативи культурних інституцій, структур громадянського суспільства, творчих колективів та певних митців.

Спротив України російській агресії вражає всіх європейців. Творчі ініціативи і проєкти, присвячені нашій країні, привертають до себе особливу увагу. Прикладом цьому є прем'єра кінофільму «Маріуполіс 2» на Каннському фестивалі – стрічку про будні війни зняв литовський режисер Мантас Кведаравічюс, який загинув у процесі фільмування навесні 2022 р. в Маріуполі. Франкфуртський книжковий ярмарок ініціював спеціальну програму з підтримки українських видавців. Національний інститут

спадщини в Польщі створив Центр допомоги для культури України, який здійснює інформаційну та координаційну роботу із захисту культурних цінностей України. Європейський проєкт «Creatives Unite», що виник як координаційний центр під час пандемії COVID-19, переорієнтував свою роботу на підтримку українських ініціатив.

Свій внесок у підтримку української культури в нинішніх складних умовах роблять Вроцлавський інститут культури, Інститут гуманітарних наук Відня, Інститут ім. Гете, Інститут мистецтва і театру Чехії та чимало інших європейських інституцій. Такі фестивалі, як-от «Am I Jazz? Festival» та «Ars Electronica», пропонують підтримку українським музикантам. Галереї європейських міст (Fondation Beyeler – у швейцарському Базелі чи Центр мистецтв м. Леона – в Іспанії) охоче виставляють твори українських художників. Різноманітні резиденції (нідерландська SEA Foundation, німецька Basis Frankfurt та ін.) надають преференції українським митцям.

В Україні плідно працює Національне бюро програми ЄС «Креативна Європа», що сприяє інтеграції України в культурний простір ЄС на організаційному рівні. Близько третини фінансування цієї програми йде на підтримку культурних проєктів. Пріоритети програми прозорі й відповідають цілям ЄС – це підтримка культурного та мовного розмаїття, охорона культурної спадщини, підвищення конкурентоспроможності креативних індустрій.

Органічну присутність України у європейському культурному просторі засвідчили відзнаки «European Heritage Awards/Europa Nostra Awards». Ці премії ЄС присуджують за досягнення європейських країн у сфері охорони та відтворення культурної спадщини. У червні 2022 р. журі цієї премії віддало Україні перемогу одразу у двох номінаціях, відзначивши реставрацію київської Андріївської церкви (категорія «Охорона культурної спадщини та її адаптивне повторне використання») та Свято вишиванки як успішну

громадську ініціативу (категорія «Залучення громадян та підвищення активності»).

Спільний енергетичний простір. Учасники внутрішнього енергетичного ринку України мають чітко усвідомлювати та вільно працювати за правилами ринку ЄС. Серйозним викликом є необхідність технологічної модернізації енергетичного сектору країни, що потребуватиме значних інвестицій та стабільності економічної політики.

Водночас готовність ЄС розширювати співпрацю з Україною в енергетичній сфері чітко відбито в плані «REPowerEU». На політичному рівні ЄС демонструє готовність підтримати Україну на цьому шляху. Україна має скористатися новими можливостями.

Інтеграція електроенергетичного сектору країни до європейського ринку є надзвичайно важливою з економічного погляду, оскільки Україна має значний потенціал в експорті. Збільшення експорту електроенергії принесе кошти для стабілізації фінансового стану українського енергоринку. Європейські країни, своєю чергою, отримають змогу забезпечити стабільніше енергопостачання та замістити російські енергоресурси. Синхронізація роботи Об'єднаної енергосистеми України (ОЕС) з ENTSO-E значно підвищує стійкість енергосистеми та безпеку постачання електроенергії споживачам як України, так і в країнах ЄС. Україна може надавати необхідну допомогу країнам ЄС у разі кризових ситуацій на їхніх ринках. Якщо ж аварійна ситуація виникне в Україні, тепер є технічна можливість отримати електроенергію з країн ЄС, що значно знизить ризики постачання енергоресурсів з Росії.

Енергетичний баланс змінюється в бік збільшення споживання електроенергії. Україна може забезпечувати цей попит завдяки потужній атомній енергетиці та значному потенціалу відновлюваних джерел енергії.

Уже сьогодні, з урахуванням частки атомної енергетики, український енергетичний мікс на 70 % складається з чистої енергії.

Україна також може відіграти важливу роль у планах ЄС щодо зниження залежності від Росії у сфері газопостачання. Використання Євросоюзом наявних в Україні підземних сховищ природного газу дає змогу не тільки реалізувати плани щодо формування стратегічного резерву газу, а й повноцінно долучитися до спільного ринку газу ЄС та зміцнити енергетичну безпеку. Україна вже висловила готовність співпрацювати з ЄС у цьому питанні.

Європейська Комісія та держави-члени ЄС створюють Енергетичну платформу ЄС для формування ефективного механізму солідарного реагування на загрози енергетичній безпеці. У межах Енергетичної платформи передбачено створити координаційну та організаційну структуру для спільної закупівлі газу, скрапленого природного газу та водню. Платформа буде відкритою для країн Енергетичного співтовариства, зокрема для України, і сприятиме партнерам, які сповідують принципи внутрішнього енергетичного ринку ЄС та спільної безпеки постачання. Це надає Україні механізми та способи для повноцінної інтеграції енергетичного сектору країни до енергетичних ринків ЄС та системи забезпечення солідарної енергетичної безпеки.

Україна також має потенціал вийти на європейський ринок як потужний експортер біометану, який розглядають як варіант заміщення природного газу.

Трансформація енергетичного сектору України й тісніша інтеграція з ЄС сприятимуть сталому забезпеченню споживачів енергії в Україні за доступними цінами. Цьому сприятиме й активізація зусиль з упровадження енергоощадних технологій як у споживанні, так і у виробництві енергії. Уже досягнуто вагомих успіхів у цій сфері –

розпочався перехід до сучасних європейських практик енергоаудиту та енергоменеджменту, екодизайну. Розробляються державні програми щодо зменшення споживання енергії.

Прийнятий 2021 р. Закон України «Про енергетичну ефективність» визначив заходи з енергетичної ефективності вирішальними для скорочення енергетичної бідності. У Законі йдеться про зміцнення співробітництва між споживачами, виробниками, постачальниками енергії, органами державної влади та органами місцевого самоврядування; популяризацію високоефективних технологій; стимулювання споживачів до підвищення енергоефективності; сприяння розвитку ефективного централізованого теплопостачання.

Європейський зелений перехід. Розв’язана Росією війна проти України пошкодила / зруйнувала нашу енергетичну інфраструктуру – перед країною постало завдання забезпечити швидке відновлення критично важливої інфраструктури життєзабезпечення країни, яке має враховувати цілі Європейського зеленого переходу та плану «REPowerEU».

Зокрема, відкривається можливість виробництва та постачання водню до ЄС – у Водневій стратегії ЄС до 2050 року Україну розглядають як перспективного партнера в рамках дорожньої карти реалізації стратегії. Відповідні плани вже враховує Оператор ГТС України у Плані розвитку газотранспортної системи на 2021–2030 рр.

Декарбонізацію енергетичного сектору України планують проводити, зокрема, завдяки розвитку безпечної та вуглецевонейтральної ядерної енергетики. Також передбачено поетапну відмову від вугільних електростанцій, розвиток відновлюваних джерел енергії, розгортання акумулювальних потужностей.

Захист довкілля. Екологічна деградація зумовлює подвійний виклик, пов’язаний з необхідністю не лише відновлення, а й досягнення цілей та

стандартів ЄС у сфері довкілля. Для України відкривається вікно можливостей задля повноцінної інтеграції до ЄС на засадах сталого розвитку та з урахуванням Європейського зеленого курсу, що також є запорукою виконання Копенгагенських критеріїв. Для України екологічні питання тісно пов'язані з аграрними та економічними, тому їх треба розв'язувати системно.

В умовах, коли російські війська обстрілюють промислові об'єкти та провокують масштабні аварії на нашій території, важливо використовувати всі доступні міжнародні правові інструменти, щоб убезпечити громадян і довкілля від наслідків дій окупантів. Це важливо і для країн ЄС – сусідів України, адже такі аварії спричиняють ризики транскордонного впливу. Так, 3 травня 2022 р. Верховна Рада України прийняла ініційований Президентом України Закон України «Про приєднання України до Конвенції про транскордонний вплив промислових аварій». Участь у Конвенції надасть нашій державі можливість повноцінної співпраці з іншими державами – учасницями Конвенції з метою захисту людей і навколишнього середовища від промислових аварій з потенційним транскордонним впливом, можливість отримати допомогу для збільшення власного потенціалу та обміну досвідом у питаннях запобігання, готовності до аварій та ліквідації їхніх наслідків.

Стратегія відновлення

У Комюніке ЄС «Україна: допомога та відбудова» (18 травня 2022 р.) окреслено концепцію Стратегічного плану з відбудови України «Rebuild Ukraine», реалізація якого відбудуватиметься за підтримки Євросоюзу та інших міжнародних партнерів і який передбачає:

- відбудову інфраструктури, медичних послуг, житла та шкіл, а також цифрової та енергетичної стійкості відповідно до найновіших європейських політик і стандартів;

- модернізацію держави та її інституцій для забезпечення належного урядування та верховенства права, зокрема на регіональному та місцевому рівнях;
- поглиблення економічної та суспільної інтеграції України з ЄС;
- відновлення економіки та суспільства України завдяки сприянню стійкій та інклюзивній економічній конкурентоспроможності, сталій торгівлі та розвитку приватного сектору, переходу на цифрові та зелені технології.

За пропозицією Європейської Комісії провідну роль у відновленні країни відіграватиме українська влада в тісному партнерстві з ЄС, країнами G7 та G20, а також іншими країнами, міжнародними фінансовими установами та організаціями. Окрім того, для прискорення відбудови буде використано механізм партнерства між регіонами й містами ЄС та України.

Платформа «Rebuild Ukraine» працюватиме як орган стратегічного управління, відповідальний за затвердження плану реконструкції та його реалізацію Україною за адміністративної й технічної підтримки ЄС.

Запропонована Європейською Комісією архітектура відбудови України є достатньо гнучкою для залучення нових джерел фінансування.

Таким чином, Україна отримала унікальну можливість повоєнної відбудови соціально-економічної інфраструктури та промислового сектору за європейськими стандартами разом із наближенням до Копенгагенських критеріїв членства в ЄС.

За дорученням Президента України Володимира Зеленського проєктний офіс «Великого будівництва» та обласні військові адміністрації розробили План швидкого відновлення України (Fast Recovery Plan). Цей План, який є одним із найважливіших елементів довгострокового плану відновлення України, передбачає оперативну відбудову об'єктів соціальної інфраструктури,

зруйнованих унаслідок повномасштабного російського вторгнення, і має врахувати найкращі сучасні будівельні стандарти.

Міжнародна конференція з питань відновлення України в Лугано (Швейцарія, 4-5 липня 2022 р.) стала першим міжнародним майданчиком, на якому Уряд України представив своє концептуальне бачення повоєнного відновлення і відбудови України. Конференція в Лугано дала старт дедалі активнішій дискусії з міжнародними партнерами щодо принципів відновлення України та залучення до цього процесу іноземних урядів, міжнародних фінансових організацій, приватних інвесторів та бізнесу.

Для успішної реалізації проєктів відновлення потрібні системні зміни економічного середовища, які дадуть можливість посилити вплив проєктів відновлення на національний економічний та соціальний розвиток. Повоєнне відновлення економіки України має закласти підґрунтя для сталого розвитку країни через формування міцної, соціально відповідальної, сучасної, відкритої, конкурентоспроможної економіки рівних можливостей, комфортної для життя людей, стратегічно та повноправно інтегрованої в європейську та глобальну економічну спільноту, що здатна сформувати надійний фінансово-економічний та оборонний потенціал, достатній для відсічі будь-якому типу воєнної та економічної агресії.

НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ КРАЇНИ НЕ МАЄ БУТИ СПРЯМОВАНА НА МЕХАНІЧНЕ ВІДТВОРЕННЯ ДОВОЄННОГО СТАНУ – РАДЯНСЬКОГО СПАДКУ В ЕНЕРГЕТИЦІ, ТРАНСПОРТНІЙ ІНФРАСТРУКТУРІ, ПРОМИСЛОВОСТІ, А ГОЛОВНЕ – У СФЕРІ ІДЕЙ І ТЕХНОЛОГІЙ. ВОНА МАЄ ОРІЄНТУВАТИСЯ НА ВІЗІЮ УКРАЇНИ ЯК МАЙБУТНЬОГО ПОВНОПРАВНОГО ЧЛЕНА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА БАЗУВАТИСЯ НА ЗАСАДАХ ДЕМОКРАТІЇ, ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА, ПРАВ ЛЮДИНИ, ПОВАГИ ДО МЕНШИН, КОНКУРЕНТНОЇ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ. ПРІОРИТЕТОМ МАЄ СТАТИ НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ ДО РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ТА БУДЬ-ЯКИХ ІНШИХ ЗАГРОЗ

Стійкість та обороноздатність. Побудова міцного економічного підґрунтя обороноздатності країни є однією з ключових та вирішальних умов стійкості України як зараз, так і в повоєнний період. Ідеться насамперед про захищену критичну інфраструктуру країни; ефективний оборонно-промисловий комплекс, інтегрований зі спроможностями міжнародних партнерів; можливість фінансування оборонних та інших життєво важливих потреб.

Водночас зміцнення обороноздатності має стати потужним стимулом відновлення, розвитку сектору досліджень та розробок (R&D) і державно-приватного партнерства, налагодження міжнародної співпраці.

Людський потенціал. Відновлення України на європейських засадах має відродити впевненість громадян у майбутньому, створити гідні умови для життя та праці, сприяти таким чином поверненню біженців до України. Має

бути впроваджено високі стандарти життя, гарантовано вільний розвиток особистості, рівні можливості для всіх, перспективи горизонтальної та вертикальної мобільності, умови для реалізації трудового та інтелектуального потенціалу.

Підприємництво. Стратегічним пріоритетом є відродження національного підприємництва, що постраждало внаслідок війни, та його максимального залучення до процесів відновлення на засадах гарантування права власності, вільної конкуренції та дерегуляції за європейськими нормами та правилами. Цьому сприятиме прозора компенсація активів, які бізнес утратив через війну.

Інвестиційна привабливість та секторальні трансформації. Відновлення зруйнованого внаслідок російської агресії майна потребує проведення його інвентаризації та визначення доцільності відбудови, також із залученням донорської допомоги.

Інвестиційна політика відбудови економіки має забезпечити її прискорену **реіндустріалізацію** – розвиток тих видів виробничої діяльності, які: максимально використовують національні ресурси, наявний науково-технологічний і трудовий потенціал; упроваджують сучасні дослідження та розробки, розвивають інфраструктуру; розширюють сферу застосування цифрових технологій. Має бути реалізовано європейський порядок денний **промислової політики**, який передбачає підвищення енергоефективності, упровадження принципів сталого розвитку, підходів циркулярної економіки, ресурсоефективного зеленого виробництва.

Структурні зміни в європейській економіці, пов'язані з диверсифікацією **енергопостачання** та позбавленням від енергетичної залежності від РФ, зумовлюють доцільність відновити діалог з ЄС щодо адаптації Механізму транскордонного вуглецевого регулювання (Carbon Border Adjustment Mechanism) до нових умов.

Війна довела вразливість моделі **аграрного сектору**, орієнтованої на експорт сировини. Отже, аграрну стратегію має бути спрямовано на зміну структури посівних площ згідно з пріоритетами задоволення потреб внутрішнього ринку в: важливих харчових продуктах; розвитку тваринництва та поглибленого перероблення; послідовній переорієнтації структури експортних поставок на високорентабельну сировинну продукцію та продукти перероблення з більшим умістом доданої вартості.

Диверсифікації агровиробництва, його інклюзивності та сприятливості для сільського розвитку, збільшенню створення доданої вартості, стійкості продовольчих систем сприятиме поширення європейських практик кооперативних засад розвитку фермерських та особистих селянських господарств.

Території, що постраждали від бойових дій, потребують реабілітації – розмінування, відновлення забруднених земель і зруйнованих активів сільгосп підприємств та інфраструктури аграрного ринку, закладення основ стійкості загальнонаціональної та локальних продовольчих систем.

Перспектива повноцінної інтеграції українського **транспорту** до транспортної системи ЄС, ліквідації торговельних бар'єрів та спрощення процедур проходження вантажів через пункти пропуску на державному кордоні створює додаткові можливості нарощувати обсяги перевезень експортних вантажів, а отже, сприятиме інтеграції підприємств, що працюватимуть на території України, до європейських виробничих ланцюгів.

Разом із тим важливим залишатиметься розширення технічних можливостей транспортування вантажів через західний кордон України, що послабить уразливість експортно-імпоротної логістики в довгостроковій перспективі.

Стабільна й ефективна фінансова система, якій довіряють громадяни та бізнес, – ключова умова економічного розвитку України. Наслідки війни та

виклики повоєнного відновлення надають нові виміри завданням із забезпечення фінансової стабільності.

Податкова та митна системи мають бути цілковито орієнтовані на сприяння соціально-економічному відновленню, що передбачатиме: максимальну автоматизацію і спрощення процесів адміністрування; надання преференцій платникам податків, які працюють на територіях, найбільш постраждалих унаслідок військової агресії РФ проти України; гармонізацію податкового законодавства з європейською моделлю оподаткування; імплементацію європейських митних правил. У період економічного відновлення важливим є ефективне використання таких сучасних інструментів активізації інвестиційно-інноваційної діяльності й промислового розвитку як індустриальні парки та механізм «інвестиційна няня» для стратегічних інвесторів.

В умовах ресурсної обмеженості відповідальні завдання постають перед бюджетною політикою. Бізнес-спільнота, пересічні громадяни мають чітко розуміти, яким чином формуються та витрачаються бюджетні кошти. Це дасть можливість поліпшити податкову дисципліну та згодом перейти до лібералізації податкового навантаження. Цьому сприятимуть: поліпшення якості та доступності публічних послуг завдяки цифровій трансформації їх надання; розкриття потенціалу децентралізації; удосконалення системи горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів; підвищення якості складання та виконання місцевих бюджетів; поширення використання бюджетів участі.

Нарощування розмірів державного боргу за підвищених витрат воєнного періоду докорінно збільшує відповідальність боргової політики держави, яка має полегшити боргове навантаження в період відновлення.

Вельми складні завдання постають перед Національним банком України. В умовах високого рівня глобальної невизначеності та за ймовірності настання

глобальної кризи треба опанувати інструменти стабілізації інфляційних та курсових параметрів національної валюти, які не перешкоджають відновленню економічного зростання та кредитуванню структурних змін. Для цього неодмінно: сприяти збільшенню банківського кредитування цілей відновлення; урегулювати питання проблемних кредитів, які виникли внаслідок впливу війни; упровадити цільові програми кредитування з відновлення. Солідарна відповідальність Уряду та Національного банку України за дотримання рамок показників макроекономічної стабільності здатна розблокувати можливості застосувати сучасні практики монетарного стимулювання економічного відновлення.

Цифрова трансформація дасть Україні можливість забезпечити належні рівні безпеки, стійкості, згуртованості в умовах нової реальності повоєнного світу, розширити спроможність розв'язувати безпрецедентно складні та масштабні завдання економічного відновлення. Прискорення цифрового розвитку створює принципово нові, безпечніші умови для стрімкого відновлення та розвитку України як найвільнішої, найбезпечнішої цифрової країни світу. Відкриваються нові можливості швидкого ухвалення рішень для бізнесу та Уряду, впровадження «розумних» принципів місцевого самоврядування, поширення електронної демократії, залучення ресурсів на потреби органів сектору безпеки і оборони та інвестицій для України, звуження простору для корупції.

Поширення цифрових технологій в усіх секторах економіки та сферах суспільного життя як один з вимірів повоєнного відновлення дасть змогу мобілізувати додаткові ресурси, зміцнити згуртованість довкола цілей відновлення, створить нові простори для співпраці з європейськими партнерами.

Запорукою успіху стратегії відновлення України є дотримання європейських стандартів **регіональної політики та самоврядування**.

Стратегія відновлення має враховувати територіальну диференціацію, зокрема нове економічне районування, яке відповідатиме пріоритетам національної безпеки, ураховуватиме особливості розміщення населення та виробництва, сприятиме поглибленню зав'язків з країнами ЄС на засадах транскордонної та міжрегіональної співпраці. Ці зміни неодмінні до втілення в новому адміністративно-територіальному устрої України.

У центрі стратегії відновлення мають бути інтереси людини та самоврядної громади. Спроможність територіальних громад, соціальна згуртованість – основа розбудови стійкої мережевої структури соціально-економічного відновлення України.

Стратегічне партнерство з міжнародними партнерами на багатосторонній та двосторонній основі сприятиме побудові в Україні прогресивної моделі економічного розвитку на засадах європейських стандартів. Зовнішня допомога відграватиме важливу роль в утворенні соціально, фінансово та екологічно відповідальної господарської культури, укріпленні європейських стандартів в урядуванні. Саме завдяки залученню потужного зовнішнього ресурсу Україна матиме змогу досягти швидких темпів відновлення житлових, інфраструктурних об'єктів та базових виробництв, що принципово важливо для мінімізації соціальної та демографічної ціни сьогоденної війни.

Водночас центральне місце та головна відповідальність за відновлення належатимуть саме українському Урядові та суспільству загалом.

Повномасштабна реалізація стратегії відновлення має розпочатися одразу після завершення бойових дій та формування міжнародних гарантій запобігання їм. Водночас у регіонах, де ймовірність відновлення бойових дій буде визнано низькою, доцільно започаткувати реалізацію перших етапів, важливих для відновлення стійкості у воєнний період.

Війна триває. Україна дає гідну відсіч ворогу та демонструє світові свою силу, віру в цінності свободи й демократії і спроможність їх захищати. Ми наблизилися до реалізації мрії багатьох поколінь українців – повернення до родини вільних європейських народів.

Вирішальний момент у цій боротьбі ще попереду. Для досягнення переламу наразі потрібна концентрація зусиль і ресурсів на визначальних напрямках – воєнному, дипломатичному, економічному.

Наша перемога в цій війні стане спільною перемогою Європи й усього демократичного світу.